af

Zacharias Topelius

Stockholm. Albert Bonniers förlag.

Stockholm.
Alb. Bonniers boktryckeri 1898.

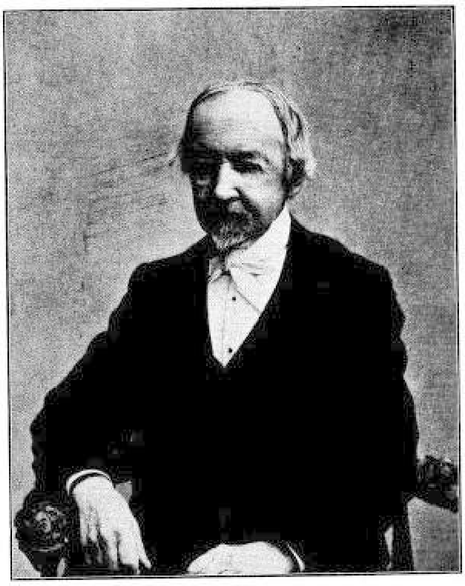

Z. Topelius

Preface to the Electronic Edition

Zacharias Topelius (1818-1898) is one of Finland's most famous and important authors of the 19th century. This title translates to "leaves from my book of thoughts" and was published in Helsinki and Stockholm the same year the author died.

Även den reviderade upplagan **Samlade skrifter af Zacharias Topelius. Tjugufemte delen** finns på Projekt Runeberg.

The 175 text pages are presented as facsimile images, in 120 dpi grayscale GIF format, in combination with the

unprocessed ("raw") text from optical character recognition (OCR).

FÖRORD

AF UTGIFVARNE.

FÖR något mer än tio år sedan begynte Z. Topelius samla de strödda bladen af *»Min tänkebok»*, hvartill han redan 1870 hade uppgjort den första planen. Det var hans önskan att gifva sin efterverld en inblick i hans personliga uppfattning af tidens och evighetens stora frågor, icke för det, att han tillmätte sin åsigt en afgörande betydelse, men emedan han kände sig manad att framlägga den såsom frukten af ett långt lifs erfarenhet.

Den ursprungliga planen omfattade ett vida större antal uppsatser, än dem författaren förunnades tid att utföra. Det är endast »Blad ur min tänkebok», som nu efter hans död framläggas för allmänheten. Vid utskrifvandet och ordnandet af de särskilda uppsatserna ha utgifvarne följt den senaste innehållsplanen, men vid utgifvandet ånyo af de blad, som stått tryckta i tidskrifter och kalendrar, ha tidigare manuskript blifvit följda, emedan författaren vid det tillfälliga utgifvandet af ett sådant blad häri ofta hade sammanträngt innehållet ur flera uppsatser.

Vid en blick på dagteckningen under hvarje uppsats finner man, att de allra flesta tillkommit år 1895, eller kort efter det författaren vid sjuttiosju års ålder genomgått en lifsfarlig sjukdom. Tänkeboken förändrade då till en viss grad riktning. Det rent andliga innehållet blef det öfvervägande, och bladen om *nystafningen, qvinnofrågan, bildande konst, vetenskaper, dödsstraffet, likbränningen*, med flera blefvo oskrifna.

Äfven i andra afseenden måste detta Topelii sista arbete betraktas som ofullbordadt. Luckor och brister kunna spåras, dem författaren vid utarbetandet tänkte sig kunna fylla. Anteckningar i marginalen märkas måhända som oarbetadt material. Men endast de mest fragmentariska och de af författaren sjelf icke gillade uppsatserna hafva uteslutits. Ett kapitel om *kriget* finnes påbörjadt och flera gånger omskrifvet, senast den sista dag författaren skänktes helsa och arbetskraft, 12 februari 1898.

Z. Topelius var mer än de fleste författare genomträngd af ansvarskänsla för sitt ord. Han säger i ett fragment af företal till denna bok: *»Hvarje ord skapar sin tankeverld, från allmaktens: varde! ända till barnets joller. Därför kan intet ord återvända spårlöst till källan. Naturljuden förgå, tanken i sig är frö utan grodd, ordet är handling och bär sitt ansvar.»*

Helsingfors i oktober i 1898.

HURU TANKAR VISSNA.

Jag har läst många definitioner på tanken. Filosofen konstruerar och lagbinder honom i geometriska linier -- poeten rider på honom i molnen och aftrycker honom i känslornas vax -- ockraren myntar honom till guld -- skomakaren inpluggar honom i sulan -- idioten stirrar på honom som ugglan på dagsljuset, men hvem han är kan ingen säga. Han är jag, han är du, han är allt och på samma gång intet. Likväl är det han, som beherskar verlden. Hans historia är verldshistorien.

Antag -- om vi försöka binda honom i bilder -- att han är en våg: han uppstår i hafvet och sjunker i hafvet tillbaka. En fågel: han flyger och tröttnar. En blomma: han gror och förvissnar. Genom seklerna kan han gå som ljusstrålen i verldsrymden, men icke evigt -- om han födts i en menniskohjerna -- han sjunker, han tröttnar, han vissnar, han slocknar. Det är hans ändlighet i den oändliga rymden. För evighetstanken -- Guds tanke -- måste han böja sig med eller mot sin vilja.

Tankarna äro själens växtrike. Vill du veta, huru en tankeverld gror, fråga åren! Huru vissnar han, fråga hösten! Våren ser ständigt framåt, hösten ständigt tillbaka, men hösten har det företrädet, att äfven kunna se framåt på nya vårar. Det är de gamlas lycka.

Många vissnade tankar äro endast utblommade caprifolier. Döm dem icke till döden; de äro perenna! Gif dem regn, solsken och varm luft; de skola ännu kunna dofta.

18 $^{2}/_{7}$ 90.

MIN TRO.

Tron är menniskoandens botten. En ande utan tro är ett bottenlöst haf. Därför börjar hvarje lifsåskådning med tron.

Min tro är min ensak med Gud och angår andra blott i den mån, den kan antagas hafva ett inflytande. Jag bekänner denna tro närhelst, hvarhelst ett vittnesbörd är af nöden, men jag anser öfverflödigt att framvisa den som något slags inträdeskort för himmelen. Här bör jag blott angifva min lifsgrund.

Jag är lycklig att hafva uppvuxit i den lutherska kyrkans tro, hvilken jag älskar och vördar, icke för att jag håller denna kyrka för ofelbar eller allena saliggörande, utan för att hon ärligt söker sanningen i Guds uppenbarade ord.

Jag tror som ett folkskolebarn på Luthers lilla katekes, alltså på den treenige Herren Gud, hans lag och hans evangelium. Och detta tror jag af själ och hjerta, icke af egen kraft, förnuft eller lärdom, utan af Guds nåd, som genom Kristus kallat mig till sitt underbara ljus.

Ett bör jag icke förtiga, nemligen att jag anser kristendomen i sitt innersta väsen vara lif, icke lära. Kyrkornas dogmer hafva tillkommit för att klargöra och begränsa trons innehåll, men äro endast bristfulla menskliga försök att formulera i bokstaf det, som endast kan genomlefvas i ande. Hvilka söndringar, hvilka olidliga bittra trätor mellan de kristne har ej denna bokstaf föranledt! Jag anser, att kristendomens hela väsentliga innehåll kan sammanfattas i några få enkla ord: *Jag tror på Gud Allsmäktig, min Fader, himmelens och jordens Skapare. Jag tror på Jesus Kristus, Guds Son, Menniskans Son, min och verldens Frälsare. Jag tror på Guds helige Ande och evinnerligt lif.*

Icke en bokstaf mer, men icke heller en prick mindre. Förena alla söndrade kyrkor, sekter och meningar i denna bekännelse, hvilken ju ingår som grundtanke i alla kristnas tro; håll fast vid detta föreningsband, lägg ringa vikt på alla bisaker vid dess sida, och alla skola sluta sig samman vid Kristi kors, men mycken ofrid och mycken förargelse skola hafva upphört på jorden.

Jag förstår icke den tolerans, som anser hvarje tro lika god, endast den är uppriktig. En gräns måste finnas mellan sanning och villa. Jag erkänner ingen kristendom utan bibelns Kristus. Jag dömer villfarelsen, icke den villfarande. Jag kan icke se in i en medmenniskas innersta. Jag känner icke de vägar, på hvilka Guds Ande kan leda oss alla genom mörker till ljus; jag vet blott, att de äro många. Hvarför skulle min väg vara den enda rätta, den enda möjliga?

Kristendomen är ett mysterium, som kan bevisas endast af inre erfarenhet. *Utan* denna döma vi som den blinde om färgen; *med* denna måste vi böja oss som barn för Guds och bibelns auktoritet. Men detta hindrar oss icke att tänka, granska och fråga, dock alltid ödmjuka. Skriften sjelf skall besvara frågorna; icke så, att vi utplocka de ställen, som stödja vår förutfattade mening, och förbise eller förneka de motsägande, utan så, att vi lemna vår mening åsido och jemföra det skenbart stridiga såsom lärjungar, hvilka redligen söka sanningen. Jag är olärd i skrifttolkning och tillmäter min mening ingen betydelse. Men jag frågar som många andra och vill nämna ett par frågor, på hvilka jag tror mig ha funnit ett svar.

Jag har t. ex. funnit ett förvillande öfversättningsfel i Luthers lilla katekes, andra trosartikeln. Luther fann i grekiska grundtexten ordet *hades*, dödsriket, på hvilket ord katolikerna stödja sin lära om skärselden. För att undvika denna lära, öfversatte Luther *hades* med *helvetet*, »nedersteg till helvetet». Men enligt Math. 25: 41 är helvetet före domen endast tillredt för djeflarna, och Kristus skulle således hafva nedstigit till dessa. Jag läser därför i andra trosartikeln: »nedersteg till dödsriket».

Viktigare för bibelforskningens frihet är läran om Guds treenighet, hvilken för tviflarne är den mest hårdnackade stötesten. Jag vågar en tolkning på grund af 1 Kor. 15: 24-28. Paulus säger, att vid änden skall Kristus, sedan allt blifvit honom underlagdt i domen, öfverlemna riket åt Fadern och sjelf varda underlagd honom, på det att Gud skall vara allt i alla. Alltså, på samma gång vi bekänna den treenige Herren Gud, hindrar oss intet att tänka oss tredelningen begränsad till Kristi mission för verldens frälsning, det är till tiden, tidsåldern (aion) från verldens skapelse till verldens ände. Därefter följer en tidlös evighet, där en odelad Gud är allt i alla.

Vår tanke kan icke sträcka sig öfver tidens gräns. Kristus har här, som alltid, valt de menskliga liknelser, Fader, Son och Ande, under hvilka vår tanke kan uppfatta frälsningens verk, och betonar därför på samma gång sin enhet med Fadern och den odelade Faderns öfverlägsenhet. I öfrigt må tviflarne ihågkomma, att menniskan, skapad till Guds afbild, likaså är i tiden ett treenigt väsen af kropp, själ och ande, men i ett tillkommande lif, efter domen, till sitt väsende ande.

18 $^1/_8$ 95.

TRO OCH VETANDE.

TRON omfattar menniskans centrala krafter och är, aktivt som passivt, den starkaste makt på jorden. Tron förliknas vid makten att flytta berg; tron slår och upprättar, helar och dödar. Hvem rasar som fanatismen? Hvem lider som martyren? Hvem älskar som den besvarade, hvem hatar som den besvikna kärleken? Tron allena är förvissad om himmelens salighet. Och denna makt vågar vetandet i sitt öfvermod förneka och håna, vetandet, som beständigt söker, frågar, gissar och icke kan uppställa något så visst i dag, att icke ett annat vetande bestraffar detta i morgon med lögn! Vetandet är Juno i molnet, som tanken beständigt tror sig omfamna i dimmorna och ständigt åter förlorar ur sigte. Ringaktar jag vetandet? Fråga mig, om jag vill återgå till Ptolemei geografi, fråga mig, om jag aldrig i mitt eget inre känt menniskoandens osläckliga törst att forska och fråga! Och likväl säger jag, att vetandet, som mäter stjernorna och lodar verldshafven, är ett svagt barn i jemförelse med den jättestarka tron, som öfvervinner verlden, bevittnat dess skapelse och förutsäger dess ände.

Många betrakta tro och vetande som oförenliga motsatser. De kristne säga: förnuftet får icke mästra tron. A sin sida uppställer vetenskapen som sin första regel att förneka tron. Båda fara vilse; tro och vetande äro icke oförenliga, de komplettera hvarandra, de ingå i hvarandra såsom källan ingår i floden, såsom sagan ingår i historien. Skriften, som så ofta bestraffar falsk lärdom och varnar för den kunskap, som uppblåser, likställer ingenstädes vetandet med otron. Kristus säger: jag är sanningen. Paulus säger: vi *veta* på hvem vi *tro*. Det förnuftiga vetandet ingår i tron, som en bevisad inre erfarenhet, likasom tron ingår utan bevis i vetenskapens axiomer. Naturvetenskapen bygger verlden af atomer; visa mig atomerna, visa fram etern! De finnas ingenstädes, de äro en obevisad tro, och likväl tviflar ingen på deras tillvaro. Källan förnekar floden genom att qvarblifva inom sin bädd, floden förnekar källan genom sin rörelse framåt, Och dock är källan intet annat än en flod i hvila, floden intet annat än en källa i rörelse. Bådas mål och ände är det ändlösa hafvet. Tron börjar och slutar med Gud: det högsta vetandet. Vetenskapen börjar med en förutsättning, som är intet annat än tro och slutar gent emot det oändliga med en fråga. Hvad är då detta annat än en väg från tro till tro, från källan till hafvet?

Därför är tron den ständigt rörliga, skiftande, växlande menniskoandens botten, af hvars intensitet folkens lifskraft beror. Ett folk är starkt utåt och inåt endast så länge det bevarar sitt gudsmedvetande, sin tro. Förloras detta, börjar en aftyning, som ingen glänsande civilisation i längden kan uppehålla. Civilisationen berör endast menniskans periferi, ej hennes innersta, och är sjelf ändlig, hemfallen åt det ändligas undergång.

En man utan tro är en våg utan strand, rotlös, bottenlös, roterande kring sig sjelf eller kring ändliga mål, som för tiden påkalla hans medverkan. Han har dock dessa mål, så länge de hålla; men en qvinna utan tro är en sjelfmotsägelse. Om än så begåfvad med tankens skärpa och omdömets klarhet, finner hon icke där sitt lifs centrum; hennes bestämmande motiv äro invuxna i det omedelbara, reflexionslösa, obetingadt hängifna som utgör trons innersta väsende. Undertryck denna lifsgrund, lär henne bygga på den kritiska tanken, och hon är icke qvinna mer, hon är en bastard af kritik och känsla, reflexion och passion, vacklande mellan båda och utsatt för bådas förvillelser.

I sin betydelse af kristen lifsmakt har tron sin motsats i otron, antingen denna bekänner läran och förnekar lifvet eller öppet förnekar lif och lära. Den förra formen är den allmännaste; så djupa rötter har dock bekännelsen, att den helst bäres som död tro på läpparna med ett förströdt eller bortvändt hjerta. Men otro i den betydelse, att man ingenting tror, är ett ord utan innehåll. *Natura abhorret a vacuo*, naturen tål intet tomrum. Där ett sådant i vårt innersta uppstår, inrusa spöken. Så oskiljaktig är tron från menniskans innersta väsende, att äfven den, som förnekar allt, dock slutligen måste tro på sig sjelf. Fritänkarne bedraga sig: den Gud de förneka återkommer ofelbart som afgud. Det tidehvarf, som dyrkade förnuftet, var ända till bräddarna uppfyldt af vidskeplig vantro. Du, som kallar Gud en gammal barnsaga, knäfall för Cagliostro, begär svar af de döda eller tillbed dig sjelf!

8.3.1895

ODÖDLIGHET.

OM vi bakom oss hade intet och framför oss endast döden, grafven och åter intet, hvarför skulle vi lefva? Hvarför skulle vi älska, strida, längta, lida, försaka, arbeta, tro, tänka?

Ja, hvarför? Allt vore ju endast en försvinnande dröm, så litet värd alla de omsorger, vi nedlägga på detta lif, att vi ju hellre kunde förblifva sofvande i vår första sorgfria barndoms vagga, inväntande döden, än göra oss så många onödiga bekymmer för en tillvaro utan hopp. Dagsländan vore lyckligare än vi, hennes väntetid är kortare, hon föds och hon dör med dagens sol, hon hinner ej fråga för hvad hon är till. Men vi ha vår rastlösa tanke, som lemnar oss ingen ro, vår osläckliga törst efter sällhet, våra lystna sinnen, vår forskande ande, som aldrig tröttnar att fråga. Hvad återstår för den döde, när allt bakom honom och framför honom är för alltid förbi? Mörkret, tystnaden, ensligheten, kölden, glömskan, dvalan, tillintetgörelsen. Hvilket perspektiv, sedt från de ljusa höjderna af ett varmt menniskolif!

Därför äro de, som icke tro på ett tillkommande lif, tvungne att söka hopp, lycka, lön och mål inom de trånga gränserna af det nuvarande, inom jordisk ära, makt, njutning och tillfredsställda passioner. Det lyckas dem måhända i unga år, så länge en lång framtid lofvar dem allt, men för den gamle, den obotligt sjuke, den på lifvet bedragne finns ej mera en morgondag. Och i sjelfva njutningen spökar redan dess hopplösa snara ände. Utan odödlighet intrasslar sig lifvets gåta i olösliga knutar.

De åter, som söka lönen i ädel verksamhet för folk och menesklighet, kunna ej dölja för sig, att de arbeta för glömskan. Hvad återstår af deras verk, när de ej mera äro till? Ett försvinnande namn, nya okända behof och en af likgiltige trampad graf. Utan tro på ett lif efter detta kunna vi ej hängifva oss ens åt de ädlaste lefnadsmål, emedan allt blir ändligt, försvinnande, otillfredsställande, en fråga utan svar och en tillvaro utan spår.

Hvad är ett lif, som dör? Grafven svarar: Ett hopplöst förgånget hopp! Nej, säger Kristus: Ett lif, som dör, är sädeskornet i jorden! Det sås i förgänglighet och uppstår i oförgänglighet; det sås i vanmakt och uppstår i kraft. Jag är uppståndelsen och lifvet. Den som tror på mig, skall lefva, om han än död blefve.

Hvilka ord midt i förgängelsen! Jag föreställer mig, att vid dessa ord darrade bergen, natten ljusnade och en djup suck af lättnad genomilade hela skapelsen. Dödens skugga är endast lifvets morgongryning. Förskräckelsens konung tillber lifvets Herre och fullkomnar hans verk.

Utan odödligt lif vore Guds skapelse en sjelfmotsägelse. Naturvetenskaperna säga oss, att icke en atom af materien förgås, utan endast ombyter form. Och den gudaborna, allt beherskande anden, skulle ensam vara underkastad förgängelsens lag! Huru mycket omkring oss vissnar i förtid, dör i sin vagga, slutar ofullbordadt och vet ej ens, att det lefvat?

Odödligheten ensam besvarar alla frågor, löser alla skenbart olösliga gåtor och öppnar en ändlös, fri utsikt bortom den mörka förlåt, där vårt kortsynta jordiska öga ser endast dimmor och natt. Odödligheten är rättvisa, dom och barmhertighet. Utan den vore Gud icke mera kärleken, han vore det nyckfulla, tyranniska, obevekliga ödet.

Du, som i lätta tankar leker med jordlifvets korta minuter, såsom vore de outslitliga, mins, att du flyter med strömmen bort mot ett ändlöst haf! Och du, som bedrogs på lifvets inbillade lycka, du som tröttnar, förtviflar, sjunker och icke mer förmår resa dig upp, lyft din tårade blick mot det oändliga bortom det, som vi kalla slutet, men som endast är början, och du skall genom tårarna se gryningen af en ny morgon, hvars sol aldrig går ned!

EVIGT LIF.

ENLIGT Buddha och spiritisterna är det eviga lifvet ingenting annat, än det i ändlösa utvecklingsserier fortsatta nuvarande jordelifvet. Utan tvifvel ingår tiden som ett försvinnande moment i evigheten, men huru oändligt olika blir ej allt, när jordens och tidens begränsning bortfaller! Frigörelsen från det ändliga till det oändliga medför en ny tillvaro, ett nytt lif.

Alla våra föreställningar om det eviga lifvet äro grumlade af vår sinnliga uppfattning, från hvilken vi ej kunna frigöra oss. Vi tänka oss bortom grafven å ena sidan ett jordiskt paradis, å den andra en brinnande afgrund med svafvelsjöar. Detta är föga bättre än vildens föreställningar, när han lägger mat i den trödes kista. Skola vi då söka analogien med ett andelif i filosofiens inom sig slutna rena tankeverld? Omöjligt. Denna verld är en kall och tom ödemark, »die Wüste des Denkens»... Kristendomen kan icke nöja sig med detta iskalla absoluta; kristendomen proklamerar den lifsvarma personlighetens fortlefvande efter döden. Hennes högsta salighet är »åskådningen af Guds ansigte», det personliga förhållandet till Kristus och beröringen med de saligas andar. Tankens ödemark uppfylles med pulserande lif, som är ett vilkor för vidare utveckling.

Intet motsäger, allt låter ana själarnas utveckling efter döden, från klarhet till klarhet i riktningen åt Gud, från skymning till mörker i riktningen från Gud. Många kristna protestera mot helvetesstraffens evighet och förmena på grund af Guds kärlek, att en endas eviga osalighet skulle omintetgöra alla de öfrigas salighet. Ja, Gud är kärleken, men huru kan han med sig förena dem, som *ej vilja?* Gud har ej kunnat benåda djefvulen, utan att förneka personlighetens grundvilkor, viljans frihet. Vi kunna ej komma ifrån Kristi tydliga ord: »Den eld, som aldrig slocknar, den mask, som aldrig dör».

Ett hopp återstår. Det ofta i skriften begagnade ord *aionios*, hvilket Luther öfversatte med *evig*, betecknar i grekiska urskriften en lång tidsålder, hvilken kan efterföljas af en annan. Kristi mission i tiden är tidsåldern intill domen. I fulländningens evighet, då Kristus återlemnat all makt åt Fadern, försvinner tiden, och Gud är allt och allt är Gud. Där finner ej det onda, alltså ej heller lidandet, mer någon plats. Djefvulens och de ohjelpligt förhärdades lott blir då fullständig tillintetgörelse, blir det, som skriften kallar den *andra*, den eviga döden. Den första döden är endast en ny form för den personliga tillvaron.

Du, som klagar öfver de eviga straffens oförenlighet med Guds förlåtande kärlek, du, som tager anstöt af dualismen mellan det goda och onda, böj dig för den oändliga vishet, som förenar Guds helighet och rättfärdighet med hans förbarmande nåd och förunnar äfven de störste syndare hoppet om bättring, endast de *vilja!*

Tiden fortfar till verldens ände och domen. De genom den första döden frigjorda andarna medföra sina jordiska minnen, som göra dem lyckliga eller olyckliga, men äro likasom sofvande, omedvetna om tidens flykt. Alla torde behöfva en längre eller kortare tid att efter hand vänjas vid en ny tillvaro. Kristus, den syndfrie, behöfde intill frigörelsen fyrtio dagar efter uppståndelsen. Det är sannolikt, att öfrige döde behöfva en längre mellantid, beroende på huru deras åtrå fasthänger vid det jordiska. Samuels ande framkallades af hexan vid Endor tjugu år efter hans död. Det finnes intet skäl att förneka giriges och brottslingars famlande efter döden kring skådeplatsen för deras skatter eller deras missgerningar. Vi ha rätt att tänka oss kära bortgångna osynliga i vår närhet ännu en tid efter döden, men för deras andars ro måste vi önska dem en fullständig hvila.

Ty i lifvet och i döden finner anden sin ro endast genom att hvila i Gud. Inga saliga andar spöka. De osaliga, de ofulländade, väntande, ännu vid jorden bundna andarna äro efter döden beröfvade alla medel att tillfredsställa sin åtrå. Deras medvetna tanke lefver, deras minnen följa dem, ehuru vanmäktiga. Dödsrikets tomhet och tystnad innesluta dem i sig sjelfva och binda dem i osynliga kedjor. Ännu lefver viljan i den riktning de medfört. Kristus glömmer dem icke, han bjuder dem än ett hopp. Där detta försmås, intaga de onda makterna hans plats. Uppåt eller nedåt fortfar att vara valfritt, men passivt emottagande, icke aktivt handlande, som i lifvet. Tro ej, att utvecklingen afstannar! Den måste vid domen ha medfört ett afgörande resultat.

Kasta bort alla drömmar om jordiska paradis på andra sidan om tiden! »Hvad intet öga sett och intet öra hört och i ingen menniskas hjerta stiget är», det har Gud förvarat åt sina trogna. Rummets oändlighet och alla praktfulla stjerneverldar ligga öppna för deras blick. Tidernas afstånd och förgångna slägtens glömska finnas för dem ej mer. De hvila i Guds allmakt, Guds kärlek, och Guds lof, men de hvila i ständigt stigande, ständigt mera fulländad klarhet. Kristi förklaring är den enda bild vi hafva af det eviga lifvet.

SYND, NÅD OCH SAMVETE.

LIFVET och döden äro sammansatta af synd och nåd, Eva och Maria, fall och upprättelse. Rättfärdighet är menniskoverldens grundtanke, helighet är Guds. Utan synd funnes ingen rättfärdighet: detta är menniskans stora brist. Utan nåd funnes ingen helighet: detta är Guds fullkomlighet. »Gud såg på menniskors barn och se där var ingen rättfärdig, icke en.» Menniskan såg upp till Gud i Kristus, och se, där var mer än rättfärdighet, där var lagens fullbordan öfver allt menskligt mått, där var rättfärdigheten vorden Guds helighet.

Vi kunna icke tänka oss rättfärdighet utan pröfning, utan frestelse, utan möjlighet till fall. Gud har ej velat skapa någonting så färdigt, att det ej behöfver en utveckling: han skulle då nödgats upprepa sig sjelf. Gud allena är det fullt färdiga, af evighet fullkomliga; hans utveckling kan endast tänkas i hans skapelse, som utstrålar hans herrlighet. Hvad Gud vore ensam i sig själf utan sin skapelse, är för oss ofattligt och därför lönlöst att söka utgrunda. Filosofien söker förgäfves ett ord, som skulle inrymma gudsbegreppet ensamt för sig. »Det absoluta»? - Ord utan innehåll.

Med en känsla af sviket öfvermod, men på samma gång med en känsla af lättnad, nedstiga vi åter från detta ofattliga till vår konkreta menskliga synkrets med alla dess brister. Där återfinna vi Gud i menniskogestalt så som vi älska att tänka oss en allsmäktig konung, en vis och barmhertig fader, kännande hvad vi känna, dömande hvad vi döma efter det högsta mått af rättvisa och kärlek, som vi kunna tänka oss. Och det visar sig, att denne förtrogne, mensklige Gud står oss mycket närmare, än alla tankens försök att skapa en Gud af kropplösa abstraktioner. Det är med denne, icke med vetenskapens Gud, som vi hafva att uppgöra vår räkning om synd och nåd.

Hvad är synd? Ett uppror mot Gud och hans sedliga verldsordning, uttalad i hans lag. Detta uppfatta de flesta såsom de positiva yttre lagbrott, hvilka budorden uppräkna, och anse sig rättfärdige, när deras samvete ej har sådana att förebrå dem. Kristus har härtill lagt tankesynden, känslosynden, ordsynden, för hvilka vi måste häpna, när vi ransaka vårt innersta, och från hvilka icke den skuldfriaste bland oss kan fritaga sig. Redan däraf förstå vi, att rättfärdighet inför menniskor betyder intet inför hjerteransakaren. Men därtill komma ännu uraktlåtenhetssynderna, hvilka Kristus särskildt nämner på domedag. Att icke göra det goda, likställes af honom med att göra det onda. Hvilket förskräckande djup i detta domslut! Det är ej nog att icke stjäla, icke mörda, icke beljuga, förtala, vredgas, afundas, hata, hvarje gång vi försummat en kärlekens gerning, hvarje gång vi icke förlåtit, icke älskat en ovän, ha vi brutit mot den fullkomliga kärlekens lag och stå utan ursäkt. Den lilla bäcken af synd, som vi tycka oss se rinna genom vårt lif, uppsväller vid Frälsarens ord till en brusande flod, som rycker hela vår inbillade rättfärdighet ned i sin afgrund.

Och ändock, barmhertige Gud, har du ännu en planka för oss. Den ende syndfrie bland menniskors barn räcker oss sin hand, som han räckte Petrus i de brusande böljor, och säger till oss: »Hvilken som tror på mig, han skall lefva, om han än död blefve». Synden är dödens moder, Kristus är lifvets Herre, och lifvet i Kristus är syndens död.

Detta är nåd. Det är rättfärdiggörelse gentemot vårt förflutna lif, helighet gentemot det tillkommande. Dagligen slinta vi under vår vandring ned i den djupa floden och hvarje gång räcker oss Kristus åter sin hand öfver branterna. Hvarje gång vi synda, brusar hela floden af det förgångna öfver oss, och hvarje gång Kristus upprättar oss, ligger floden bakom oss torr som en vårbäck i sommarens sol.

Man åberopar sig på ett godt samvete. Ja, samvetet är den engel, som Gud ställt att bevaka vårt hjertas portar. och i barndomens dagar förnimma vi tydligt hans röst. Senare blifva vi ofta lomhörda. Så snart samvetet blifvit för oss en bandhund, lära vi oss att mata det med egenrättfärdighet. Ursäkter saknas aldrig och upprepas så länge, att gårdsvaktens skall efter hand tystnar. Sådant är mångens goda samvete. Helt förstummas kan det dock aldrig. När det länge sofvit och slutligen vaknar, tränger dess röst genom kopparmurar och jagar oss framför sig som tjufvar i natten.

Det finnes tungsöfda och lättsöfda samveten. De lättsöfda kunna oroas af ett missförstådt ord, en förbjuden rätt, en röd bandstump. Man måste behandla dessa samveten som sjuka barn; man får icke »förarga en af dessa små».

Lycklig den, som kan lugnt pröfva tankar och ord, känslor och handlingar i Guds ords spegel och pröfva dem så, att man ej går till ordet med en förutfattad mening. Endast de renhjertade kunna se Gud. Endast de, som bortkasta all egen klokhet, blifva delaktiga af Guds vishet.

26.8.1895.

DET ONDA.

»GUD såg på det han gjort hade, och se, det var allt godt.» -- Hvarifrån kom då det onda i verlden?

Nej, Gud har ej skapat det onda, men han har skapat friheten. Utan frihet vore Guds skapelse af intet sedligt värde. Utan valfrihet har det goda ej rätt att kalla sig godt, och friheten är, missbrukad, det ondas upphof.

Hvad? -- utropar min förolämpade känsla, skulle friheten, en förnuftig varelses högsta företräde, friheten, för hvilken de bästa och ädlaste på jorden i alla tider kämpat och blödt, vara det ondas upphof? Gå tillbaka till historiens tyranner, res ärestoder åt Filip II och Metternich, knäböj, slaf, för Asiens despoter och förkunna denna lära med ögonen sänkta af blygsel till jorden.

Tålamod! Friheten är hvarje tänkande väsens första behof. Jag skall återkomma därtill. Men friheten är makt och makten är frestelse. Den mäktige vill vara ensam mäktig, den frie vill vara ensam fri. Vi måste återgå till legenden om den första skapelsen för att finna det ondas rot.

Och de första skapade varelserna voro englar, begåfvade med en frihet, som vida öfverträffade menniskans, emedan de icke, som hon, bundos af tiden, rummet och en hydda af stoft. De voro mäktigare än allt hvad vi kalla mäktigt på jorden; men voro de tillfredsställda därmed? Nej, deras frihet var på en enda punkt begränsad däruti, att de skulle erkänna och lyda sin skapare såsom sin herre och mästare. Och detta enda band tryckte dem, detta enda syntes dem beröfva friheten allt dess värde. De uppreste sig mot detta för att vinna fullständig frihet. Hvad vi kalla kärlek och tacksamhet var för dem obekant.

Den skönaste och mest begåfvade bland dessa lyckliga fria varelser var Satan, -- icke den dumme, begabbade, usle djefvul med horn och klöfvar, hvartill folksagan i sitt hat och sin fruktan förnedrat honom, utan Miltons Satan, öfverengeln med jättekrafterna och den skarpa intelligensen. Några tro, att Satan bebott jorden före menniskans skapelse och därför hatade menniskan, sin efterträdare, men detta motiv behöfdes icke. Att omintetgöra Guds afsigt med menniskan, var att hämnas på Gud.

Den förhistoriska tilldragelsen af en del englars uppror och nederlag är oss bekant genom skriftens dunkla antydningar. Detta var det första onda i verlden, uppkommet af frihetens missbruk i högmod och maktlystnad. Och i detta onda utvecklades alltmera de fallna englarna genom nederlagets skymf och straffets kedjor. Satan, den ursprungligen gode, förhärdades alltmera och blef det ondas princip utan att därför upphöra att vara en personlighet.

Menskligt taladt, skulle man säga, att Gud experimenterat med friheten. Först med en högre frihet, och detta misslyckades. Sedan med den mera inskränkta frihet, som gafs åt menniskan, och äfven detta experiment misslyckades. Men Gud experimenterar icke, allra minst med sina skapade varelsers lycka. Allt var förutsedt, allt var en pröfning, ur hvilken skapelsens högsta positiva grundtanke skulle framgå med seger, medan slagget, det lägre och negativa, förgicks i sitt intet.

Följde så dessa ärfda minnen i österländsk drägt om paradiset, ormen och menniskans första synd. Två barn kunde icke motstå barns kända lystnad efter en läcker frukt. Det hemlighetsfulla djupet i denna barnsaga består däri, att den ännu i dag upprepas i hvarje barnkammare och hvarje menniskohjerta. All synd består, som dessa barns, i ett uppror af menniskans vilja mot Guds vilja. Deras vaknande samvete, deras undflygter, deras blygsel och deras ånger upprepas fortfarande i alldeles samma hufvuddrag. Än i dag tillintetgör kunskapens träd på godt och ondt barndomens paradis. Ormens ord: »I skolen vara såsom Gud» upprepas ännu i hvarje menniskosjäl. Kristus gaf dessa ord en förändrad betydelse: »I skolen vara helige, såsom eder fader i himmelen är helig».

Alltså uppkom det onda ur frihetens missbruk och förvandlade friheten till dess motsats. »Hvar och en, som syndar, är syndens träl.» Menniskan är jordens lefvande själ och omfattar därför hela den lägre skapelsen. Med hennes fall följde naturens fall, allas krig mot alla och hela den upprörande sjelfviskhet, som nu fläckar och bedröfvar allt lefvande. Rofdjur och giftplantor funnos icke i paradiset. Döden följde omedelbart efter fallet. Gud gaf den nakna menniskan hennes första kläder af djurhudar, alltså af döda djur.

Satan, djefvulen, vedersakaren, mandråparen, lögnaren af begynnelsen, är öfvervunnen af Kristus, men har tillåtelse att fresta och pröfva menniskan intill domen, emedan blott den, »som öfvervunnit», är värdig Guds rike. Luther sjunger: »Stor makt och mycken list hans rustning är förvisst». Och denna list är mäktigast, där man ej anar hans närhet eller förnekar hans tillvaro. Hans mästerstycke är att låta sig utskrattas och förhånas, på det att ingen må frukta honom. Lyssna, och du skall i hvarje ord, hvarje sjelfvisk tanke igenkänna hans ormalåt i ditt innersta! Men frukta honom icke, stå honom mot och han skall fly från dig; han är feg som alla tyranner. Vaka, bed och du skall demaskera lögnaren under tusen förklädnader. »Ett ord kan honom fälla.»

Det onda är i sig sjelf intet. Det onda är till endast genom att förneka det goda såsom mörkret är till endast genom frånvaron af ljus. Icke två makter, ondt och godt, regera verlden, endast en makt, det goda. Ty mot sin vilja tjenar äfven det onda Guds ändamål, och allt hvad det förmår är att i vanmakt förneka. Men all förnekelse upplöser sig i sin egen tomhet. Det onda är ett öfvergångsmoment i tiden och försvinner i evigheten.

18 $^{5}/_{8}$ 95.

SOLIDARITET.

LIFVET är uppfylldt af gåtor. Nästa år, säger statistiken, skola i detta land så och så många olycksfall inträffa, så och så många stjäla, råna, mörda, blifva blinda, döfva, lama, sinnesrubbade, drinkare, giftblandare, förfalskare, sjelfmördare. Förgäfves protestera vi, åberopande menniskans fria vilja, om icke mot olyckan, så dock mot brottet. Till vår förfäran inträffa alla dessa förutsägelser, om ock med ojemna siffror för kortare perioder, dock alltid med regelbundna, konstanta tal för längre tidrymder. Ett minus för det ena året uppväges af ett plus för det andra. Huru förklara detta? Vi anse oss fria och finna oss vara slafvar under blinda naturmakter.

Än mer. Nästa år skola hungersnöd, farsoter, krig, öfversvämningar, jordbäfningar förhärja så och så många tusen menniskolif. Nästa år skola så och så många skepp förlisa, så och så många eldsvådor inträffa, så och så många födas, så och så många dö. Onda och goda, skyldiga och oskyldiga, skola drabbas af samma öde. Hvarför? Ja, hvarför är det skrifvet, att Gud straffar fädernas missgerningar på barnen intill tredje och fjärde led? Är då Gud grymmare än någon tyrann på jorden?

Och än mer: en menniska, stamfadern har syndat, och slägte efter slägte bär i otaliga leder och tider framåt följderna af hans synd! En menniska, Kristus, har ensam i rättfärdighet uppfyllt Guds lag, och slägte efter slägte bär i tidernas tider upprättelsen i hans rättfärdighet, de, som tro på hans namn!

Gud låter sin sol skina öfver goda och onda på jorden. Svaret på alla dessa frågor ligger gömdt i ett enda ord: *solidaritet*, allas gemensamma inbördes ansvar, en för alla och alla för en. Samma blod, kött och ben, samma ande, samma själ, samma brister och företräden, samma utveckling och samma bestämmelser gälla ur verldsordningens synpunkt oss alla. Det är ett jernhårdt, fruktansvärdt band, en oslitlig kopparfjäder, som kedjar alla menniskor samman utan åtskilnad i en gemensam dom.

Vi skulle digna för denna obevekliga fatalism, om vi ej funne en allt försonande motvigt i Guds fria nåd, som icke bindes af några begränsningar. Kärlekens synpunkt är högre än naturordningens. På samma gång som slägtets solidaritet omsnärjer oss med syndens och dödens fjettrar, skipa Guds kärlek och försoning en högre rätt. Här träder individen fram och slägtet viker tillbaka. Den skuld som vidlåder oss alla, är en skuld i grader, beroende af tro och gerningar. Hvilken underbar vishet! Hvarenda en af oss mätes; våra medfödda anlag, vår kraft eller vår svaghet, vår omgifning ända från vaggan, vår uppfostran, våra öden och deras inflytande allt intill grafven: efter dessa mått tillräknas oss syndens tankar och syndens gerningar. Då ligger i andra vågskålen Kristi försoning och menniskans tro, äfven tron i grader. Trons mått är dess uppriktighet, icke dess kraft. Rättfärdighet dömer, nåd förlåter. Slutdomen sparas till tidernas ände, men kastar sin skugga framåt redan på det jordiska lifvet.

Hvarför knota öfver en ofri naturlags obevekliga skickelser? Hvarför ej hellre se upp till den förbarmande kärlek, som utjemnar alla skenbara orättvisor, besvarar alla obesvarade frågor och låter den ständigt sökande, forskande, längtande menniskoanden finna tillvarons mål i sin outtömliga urkälla?

18 $^6/_8$ 95.

FÖRSYN.

DET är redan nämndt, att statistiken, tidsföreteelserna under kortare tidrymder, företer många oregelbundenheter, medan, ju längre den tid är, som vi öfverskåda, desto regelbundnare framträda fenomenen. För en yngling om tjugu år ter sig hans förflutna lif som en krokig backe med stark stigning; vid femtio år ser han höjder och slätter omvexla; vid sjuttiofem år ter sig allt som slätt, eme- dan afstånden utjemna höjder och klyftor.

Historien möter samma fenomen i sin blick tillbaka öfver årtusenden. Höjder, bråddjup, dalar och slätter vexla, men för betraktarens blick öppnarsig ett haf, hvars vågor förlora sig i fjerran. Jag har sett historien framställd ur olika synpunkter, kronologiska, politiska, nationela, kulturhistoriska; men jag har ej utanför den kristna lifsåskådningen där igenkänt verldsstyrelsen. Jag har sett vågor och åter vågor, men icke hafvet? Hvar är hafvet? Hvar är enheten, konseqvensen, den ledande handen? Detaljen öfverväldigar och skymmer vår blick. Det gagnar oss föga, att vi uppställa som slutändamål allmänna synpunkter: kultur, förädling, lycka, frihet, broderlighet. Hvar ha vi ett bevis, att detta ändamål i hvarje nu ingriper i verldshändelserna, och att hvarje skenbart baksteg ur det helas synpunkt visar sig som ett framsteg?

Jag skall söka klargöra detta längre fram i »verldshistoriens grund linier» En uppsats om detta ämne, kallad »Det providentiela i verldshistorien» skrefs redan 1890 till Universitetets 250 års jubelfest i Åbo. *Utgjfvarens anm.* Ämnet är så rikt och betydelsefullt, att det blott kan belysas af historien sjelf.

Emedan hvarje menniska är en mikrokosm och i sig bär menskligheten, upprepar sig verldsstyrelsen i hvarje individs tillvaro och öden. Det finns ingen punkt i vårt lif, stor eller liten, där vi kunna undgå dess inflytande. Svårigheten är att kunna förlika detta mäktiga inflytande med viljans frihet. Vi stå här inför en af den menskliga tillvarons hemlighetsfullaste gåtor. Filosofien och dess determinism ha sönderbitit sina tänder på denna stenhårda nöt. Det antika ödet och muhamedanernas fatalism ha trälbundit menniskan. Endast den kristna

verldsåskådningen frigör oss genom att förena Gud och menniskor i bönen: »ske din vilja såsom i himlarna så ock på jorden».

Det är jemförelsevis lätt att tänka sig försynens ledning i stort af folkens och individernas öden, men det är icke lika lätt att tänka sig hvar ledningen upphör i det lilla. Ett fältslag förloras, en thron störtas, ett skepp förliser, en vän räddas ur lifsfara, detta förstå vi, det är skickelse, men hvad är det då min fot snafvar, min tand värker, ett löf faller från trädet eller en knapp ur min väst? Kristus har sagt: Edra hufvudhår äro alla räknade.

I fråga om veridsstyrelsen måste vi kasta ifrån oss våra föreställningar om *litet* och *stort*. Foten, tanden, löfvet och knappen äro lika inordnade i händelsernas kedja, som fältslaget, thronen, skeppet och vännens räddning. Det som vi kalla *slump* är endast vår oförmåga att öfverskåda händelsernas orsaker och följder. Det fallande löfvet har sin förhistoria i trädets växt, i jordmånen och årstiderna, sin efterhistoria i den växtlighet, som detta löf skall befordra, när det sjelf har multnat. Knappen i min väst har sin förhistoria i knappfabriken, tråden, skräddaren och i mitt sätt att slita; sin efterhistoria i det som en gång skall uppstå ur denna knapp, när han en gång sönderfallit i atomer. Allt detta är för oss oberäkneligt i litet som i stort. Hvem säger oss hvilka generationer af fruktbar växtlighet, som skola uppstå genom detta fallna löf eller hvilka nya organismer skola bildas en dag af knappens atomer?

Nedlåter sig den hand som styr verldarna att länka de små tilldragelserna i ett kortspel? Viblygas att tillstå det, men likväl tro många på tur och otur i spel, på förutbestämd lycka eller motgång i tusen småting! Vantron är endast den karrikerade afvigsidan af tron. Upphör att söka ändlösa kombinationer, dem du aldrig kan öfverskåda, och sök försynens hand i allt, som för dig och verlden har en förnuftig betydelse. Gå lugn till hvila fattig, rådlös, hjelplös, utan att veta hvar du i morgon skall finna ett bröd eller en utväg, din fader i himmelen vet hvad dig göres behof.

Hvilket stort lugn i vissheten om ett ständigt vakande öga, en aldrig tröttnande kärlek öfver något så oberäkneligt skiftande som ett bräckligt menniskolif!

18 21/2 95.

UNDERVERKEN.

VAD är ett underverk?

-- Det som strider mot kända naturlagar eller ej af dem kan förklaras.

-- Känna vi alla naturlagar?

-- Nej, vi känna en del, men upptäcka beständigt nya, förut okända.

-- Huru våga vi då betvifla ett under? Det kan ju förklaras genom en ny, ännu okänd naturlag.

-- Konstatera det först som ett faktum, så vilja vi undersöka dess orsak och följder.

-- Äro ej bibelns under konstaterade fakta, bestyrkta af vittnen, hvilka aderton sekler erkänt som trovärdiga?-- Förlåt, vittnenas trovärdighet är ej bestridd, men väl deras och deras tidehvarfs förmåga att bedöma dessa förmodade fakta.

-- Hvem beherskar naturlagarna?

-- Gerna för mig: Gud som skapat dem.

-- Är Gud alismäktig?

-- Ja, utan tvifvel.

-- Men är Gud alismäktig, så kan han ju för ett ändamål i sin verldsplan förändra en naturlag eller för tillfället upphäfva dess kraft.

-- Nej, han har skapat dem oföränderligt verkande, emedan hans skapelse därförutan ej skulle ega bestånd.

-- Hvaraf veta vi detta?

-- Däraf, att samma kraft oföränderligt frambringar samma verkan, så långt vår erfarenhet når.

-- Vår erfarenhet når icke långt. Skulle Gud i detta enda fall, naturlagarna, hafva bundit sin allmakt?

-- Jag har redan anmärkt, att utan detta skulle hans skapelse sönderfalla. Om solen stått en minut stilla i Ajalons dal, skulle veridsordningen vara rubbad och hela solsystemet ha fallit i spillror.

-- Hvarför använda vetenskapens tyngsta slägga mot en fjäril som folktron? Är det ej tydligt, att bibeln här endast anför en folktro? Säga vi icke att solen står tre dagar stilla i sommar- och vintersolståndet?

-- Ahas' solvisare och solen i Ajalons dal anföras icke som folktro, utan som underverk.

-- Bibelns underverk åsyfta alltid menniskors tro. Faktum är, att Israels folk såg qvällen klarna,lika godt af hvilken orsak som helst, såg däri ett underverk och fick mod att segra. Det finns ett mera svårtydt under, åberopadt af Frälsaren sjelf, nemligen Jonas i hafsdjurets buk. Och likväl fäster berättelsen, Jon. 2. kap., ingen vikt vid djuret, men desto mera vid hafvets afgrund. Sådant skall läsas med barnatro. Man skall ej förvexla hufvudsaken med bisaken.

-- Nåväl. Verldsalltets mekanik är byggd på attraktionen, tyngdlagen. Huru vill man momentant upphäfva tyngdlagen, utan att universum sammanstörtar? Och likväl säges att Frälsaren gått på vattnet.

-- Tyngdlagen, som är materiens mekanik, kan ej binda den immateriella anden. Om nu materiens mekanik momentant upphäfves hvarje gång menniskan eller djuret af fri vilja upplyfter en arm, en fot eller en vinge, huru mycket friare rör sig ej en förandligad kropp? Och Gud skulle vara bunden af en lag, som ej förmår binda en mygga! Revidera edra naturlagar efter en högre måttstock! Hvarje sommar förvandlar solen och växtlifvet vattnet i drufvan till vin, och Gud skulle ej kunnat påskynda denna process vid bröllopet i Kana! Dagligen frambringa ännu ofullständigt kända organiska inflytanden hälsa eller sjukdom; ja, en tanke kan göra oss sjuka eller friska, men Gud skulle ej kunna i ett ögonblick göra en sjuk helbregda! Hvarje vår väcker till lif en död natur, men Gud skulle ej kunna uppväcka en död ur grafven! Huru eländigt vanmäktig gören I icke denne Gud, hvilken I skrymtande hedren med namnet allsmäktig!-- Så länge ingen lyckats framlägga ett vetenskapligt konstateradt bevis, att Gud för synliga ändamål begagnat andra medel än naturkrafterna, anse vi oss ej förpligtade att tro på underverk.

-- Välan, är verldsalltet konstateradt? Ja. Äro dess början, dess slut, dess utsträckning, dess rörelse, dess medelpunkt också konstaterade? Nej. Alltså är, att börja med, veridsalltet ett underverk. Likaså naturlagarna, då vi ju blott kunna konstatera deras verkningar, ej deras ursprung och inre väsende. Likaså menniskoanden. Likaså din och min personlighet. Öfverallt konstaterade fenomener, men motiv, grund, början och slut okända. Hvad är då slutligen i denna verld af idel under *icke* underverk? Vi betvifia obevisade fakta, under det att allt omkring oss och slutligen vi sjelfva äro obevisade. Vi likna barn, som endast känna vägen till egen grind, men åtaga sig att visa en vandrare vägen till verldens ände. Vi känna endast en bråkdel af materiens naturlagar och ännu mindre af andens. Dagens upptäckter öfverbjuda beständigt gårdagens, hvilket icke hindrar oss att skrifva lagar för verldarnas styresman: detta kan han och detta icke. Förlåt mig: är detta förnuft?

-- Tillåt oss kalla det så, tills vi finna ett bättre!

Säg: tills vi förmå böja vårt högmod inför ett högre förnuft, som ständigt beslår oss med villfarelse, men hvilket vi ej kunna upphöra att ständigt mästra!

18 25/2 95.

ENGLARNA.

FOLKTRON missbrukas och utslites så länge, att slutligen ingen mera tror på dess realitet. Det är icke englarnas fel, att hvarje gesäll målar dem på väggen, att hvarje narr inblandar dem i sin vältalighet och hvarje snobb ogeneradt behandlar dem som annan gångbar vidskepelse.

Jag tror på englarnas realitet, icke blott för att de ingå som en grundtanke i bibelns skapelsehistoria, utan för att de utgöra en nödvändig länk i den uppstigande kedjan af lefvande intelligenser. Jag tror på tillvaron af en osynlig andeverld, som öfverallt omkring oss fyller det stora tomrummetmellan himmel och jord och förutan hvilken man ej kan tänka sig ett ständigt samband mellan dem båda. Zoologerna må förlöjliga englarnas vingar som obehöriga utväxter, -- och hvem säger oss att de ha vingar för att vi föreställa oss dem flygande? Filosofen må reducera dem till symboler eller kropps- lösa tidsidder i menniskors fantasi. Vilja vi rådfråga vetenskapen, så uppställer jag hellre med Godet följande utvecklingsserie, hvilken afser förhållandet mellan slägtet och individen i viljans frihet: 1) den oorganiska skapelsen är slägtet utan individer; 2) den organiska skapelsen, växter och djur, är den ofria individen, bunden af slägtet; 3) menniskan är den fria individen i samband med slägtet, men i sin vilja oberoende; 4) englarna äro den fria individen utan slägte. Ingen af dessa länkar kan utelemnas utan att spränga en strängt logisk serieföljd.

Vi måste tänka oss hvarje engel som en fristående skapelse, en individ utan fäder, utan efterkommande. Deras frihet är högre än menniskans, emedan de icke, som hon, äro bundne af tiden, rummet och en materiel kropp. För öfrigt beskrifver dem bibeln som odödliga, immateriela, könlösa tjensteandar, bestämda att förmedla Guds ledning af naturkrafterna och menniskans öden, alltså för jordiska ändamål. Men detta hindrar icke, att deras bestämmelse kan sträcka sig öfver hela verldsalltet, som synes däraf, att de äro organer för Guds lof i hela skapelsen, likasom deras historia utvisar, att de sjelfva genomgå en utvecklingsprocess. Denna likhet med menniskan förklarar ock deras lifliga deltagande i allt, som är af vikt för Guds rike imenniskoveriden. De sörja och glädjas med menniskan, bistå Guds utvalde i deras strider, faror och frestelser, mottaga deras andar i döden, förkunna verldsdomen och äro dess skördemän.

Sig emellan äro de fördelade i högre och lägre grader af makt och frihet. Englamakterna framträda blott vid verldshistoriska tilldragelser, men äro osynliga i beständig verksamhet. Englavakt och englaskydd genomgå hela verldshistorien. Jag är alldeles viss därpå, att det är endast vår otro, våra från Gud och det öfversinnliga bortvända tankar, som hindra oss att igenkänna deras närvaro vid många tillfällen i vårt lif. Jag har aldrig sett, aldrig hört öfversinnliga varelser, men jag -- och mången med mig -- har vid många tillfällen omisskänneligt erfarit deras närvaro, där jag häpnat öfver en underbar räddning ur kända eller okända faror, eller öfver ett plötsligt inflytande af godt eller ondt. Sådana tillfällen gå ofta obeaktade förbi. Man kallar dem slump, eller kallar man dem försyn och glömmer de ständigt verksamma redskapen för denna försyn.

Man kan icke läsa något ömmare och älskligare, än Kristi ord om barnen: »deras englar se alltid min Faders ansigte, som är i himmelen». Gud står barnen så faderligt nära, emedan verlden med alla dess brokiga intryck ännu ej hunnit tränga sig mellan honom och dem.

Mellan himmel och jord, men närmast jordens dunstkrets, måste vi ännu tänka oss demonerna, de fallna englarna. Redan i uttrycket »fallna» ligger en lägre ståndpunkt, såsom äfven Paulus tänker sig dem i luftkretsen. Såsom de goda englarnautvecklats till en högre frihet, så hafva de onda utvecklats till träldom. De skildras som bundna med kedjor, emedan de äro fängslade i det onda, det sjelfviska och ej kunna lösrycka sig därifrån. Frigjorda skulle de förstöra skapelsen, men dem är endast tillåtet att fresta, bedraga och förderfva så långt kedjan räcker, med den förödmjukelsen, att också deras onda uppsåt måste befordra Guds afsigter.

Buddha, spiritismen och folktron förblanda de dödas andar med englarna. Men det är skrifvet, att endast barn och Guds trogna skola en gång blifva »*englar lika*», ja, döma (de fallna) englarna. Ingen död kan uppstå som engel. Englarna äro högre skapelser utan familjeband, men vi hoppas en gång återse våra bortgångna kära och blifva af dem igenkända.

Om våra ögon ej vore danade blott för sinnlig åskådning, om vi kunde med tankens ögon se det nu för oss osynliga, så skulle vi erfara något, som liknar intrycket af en solstråle i dammet af ett beskuggadt rum. Vi skulle plötsligt se luften omkring oss hvimla af tallösa lefvande väsen i beständig rörelse; vi skulle öfverallt upptäcka englar och demoner, verksamma för bestämda ändamål, och bland dem famlande, ännu omornade andar, som nyligen tillhört jorden. Likasom vi i hvarje ögonblick inandas och utandas bakterier utan aning om deras tillvaro, ehuru de inverka skadligt eller välgörande på vår kropp, så skulle vi till vår förvåning erfara att mycket af hvad vi anse för tillfälliga intryck eller fria handlingar af vårt eget initiativ iverkligheten är en ingifvelse af dessa osynliga väsenden, hvilka dragas till oss och beherska oss hvart efter sin art, goda, om vi, sjelfva goda, hafva frändskap med dem, och onda, om vi närma oss dem med våra tankar och böjelser. Vi skulle bevittna en ständig täflan af olika inflytanden. Vi skulle nödgas afsäga oss en del af vår handlingsfrihet utan att dock förlora vår egen afgöranderätt. Vi skulle, ända till en viss grad, behålla vår frihet att följa dem eller motstå dem, men den stund kunde inträffa, när vi förlora vår motståndskraft och förfalla till trälars blinda lydnad under öfvermäktiga begär. »Hvar och en, som syndar, är syndens träl.» Men vi skulle ock med öppnade ögon lära oss att bättre tillvaratagа förnuftiga varelsers frihet. Vi skulle såsom Elisas tjenare i Dothan se himmelens härskaror i lysande rustning försvara oss mot de ondas inflytanden.

Det är godt att vi svaga varelser, som lätt tveka och lätt falla, icke äro allena i denna pröfningens verld.

Daniel öppnar för oss en ny inblick i englarnas hemlighetsfulla bestämmelse. Han framställer dem tillika som kollektiva personligheter, representanter af skilda folk i verldshistorien, fursten af Persien, fursten af Medien. Det är ett folks framstående drag, en folkande förkroppsligad i en personlighet, en skyddsengel. Det förekommer oss som en österländsk myt, men får en annan betydelse, när vi gifva akt på makten af en association. Flera individer, särskildt stora menniskomassors förening i en bön, en sång, en panik, en själsfarsot,en trosväckelse, en villolära, en tidsfråga eller hvad vi kalla en tidsanda, kan framträda och utbreda sig med en häpnadsväckande snabbhet och kraft. Vi säga: det är en idé! Ja, men denna idé i handling blir verldshistoria.

18 22/5 95.

DET TUSENÅRIGA RIKET.

DET tusenåriga riket är de första kristnes tröstande hopp, att lika visst som deras älskade Herre vid sin första tillkommelse nedstigit till jorden fattig och ringa i en tjenares skepelse, lika visst som han då lidit otack, smälek och korsets död, lika visst skall han en gång återkomma med konungslig herrlighet i himmelens sky och lägga alla sina fiender sig till en fotapall. »De skola se i hvem de stungit hafva.» Verldsdomen och änden skola ej komma, innan denna Herrens andra tillkommelse inträffat förut.

Det är åtskilligt judiskt i denna föreställning, -- vedergällningen, upprättelsen, triumfen, Israelsseger och Jerusalem såsom verldens hufvudstad. Herrens apostlar skola sitta på tolf throner och döma Israels tolf slägten. Zebedei söners förmätna bön om högsätet och Esaias' sköna profetia om den eviga freden skola uppfyllas redan i tiden, ty hvar äro menniskorna vid verldens ände?

Men hvem igenkänner ej i denna föreställning på samma gång en djup, rörande suck ur hela mensklighetens bröst? Det är gråtande barn, som vilsna på öde stigen, se på långt afstånd i mörka natten en ljusstrimma från fädernehemmet. Så många lidande, döende, sökande, famlande slägten, ropande efter rättvisa, så många sekler droppande bort i evigheten och ännu ingen ände på jordens sorger! Årtusenden vänta, men ännu synes fridens och kärlekens tidsålder lika aflägsen som förr! Har då Gud glömt sina löften? Nej, han har lofvat sina trogna en sabbatshvila redan i tiden, och hon skall icke uteblifva. »Ja, kom Herre Jesu!» Och den älskade, högt efterlängtade, svarar: Si, jag kommer snart och min lön med mig!

O, detta snart, detta *snart*, det är för Herren såsom tusende år!

När skall han komma, hugsvalaren, förlossaren från allt ondt? Profetiorna äro dunkla och skenbart motsägande, aflägsna landskap och bilder utan perspektiv. I Frälsarens ord (Math. 24.) stå det tusenåriga riket och verldens ände tätt bakom Jerusalems förstöring af romarna. Apostlarna väntade Herren redan på sin tid. Århundrade efter århundrade hafva siarna efter tidstecknen, Daniel och Johannes' uppenbarelse, förutsagt detta *snart* såsom nära förestående,och knappt har en tidsbestämning visat sig falsk, innan en annan redan pekar på närmaste framtid. Den nyaste angifver april 1898. En engelsk lady har inbjudit Frälsaren att taga sitt logis hos henne i London och inreder sitt hus på det praktfullaste för hans emottagande.

Hvad skola vi tänka härom? Skola vi lyssna på svärmarne, som alltjemt se Menniskans Sons tecken på himmelen? Eller skola vi tro den nya teologin, som söker komma ifrån det underbara genom att förklara det tusenåriga riket och verldsdomen såsom redan inträffade partielt i verldshistorien? Men Herren säger, att han skall komma som ljungelden, som en tjuf om natten, när man minst väntar Honom. Bort alla tidsberäkningar och alla förklaringar! Vi skola akta på tecknen, vänta honom redan i dag och fortfara att vänta, om han än dröjer i tiotusende år! Vi skola ej låta förleda oss till otålighet, om än tecknen i vår tid blifva allt tydligare, om än motsatserna skärpas, om än förlåten faller för grafvens och det tillkommande lifvets hemligheter, om än utvecklingen brådstörtadt halkar utför ett sluttande plan och ett halft århundrade nu fört menniskans herravälde öfver naturkrafterna snabbare fram, än förut ett halft årtusende. Vi skola vänta, vänta och vaka, se till att lampornas olja icke slocknar före brudgummens ankomst. Han kommer nog, han kommer så visst, som morgon följer på mörk natt och skyarna redan rodna i öster! Men de, som då lefva, få se en omhvälfning, om hvilken vi knappt kunna göra oss en föreställning. Den första uppståndelsen kallar Guds trogne till ett nytt men förklaradt jordelif. Lefvande mötalängesedan döda, all borgerlig styrelse upphör, alla jordiska ting förandligas, och skiljegränserna bortfalla mellan naturlif och andelif. Vi sakna all erfarenhet om något liknande, men vi kunna förstå att den nya menniskan, som då bebor jorden och uppnått historiens slutändamål, skall i sin upprättelse äfven upplyfta den lägre och lägsta skapelsen ur fallets förbannelse och stoftets träldom till frihet och en ny och högre tillvaro. Hvilka utsikter! Hvilken dröm, säga några! Må vara en dröm, såsom detta lif är en dröm, ur hvilken vi vakna i evigheten! Lyckliga de, som i stillhet vänta! Herren frågar: »När Menniskans Son kommer, skall han ännu finna tro på jorden!» Ja, kom Herre Jesus och möt oss i tro!

18 13/2 95.

DOMEN OCH VERLDENS ÄNDE.

BUDDHALÄRANS själavandring i en fortlöpande serie af jordiska existenser, bundna vid stoftet, är en ändlös tortyr i jemförelse med kristendomens en gång dö och sedan domen. Buddhaläran söndersplittrar andens enhet i tusende om hvarandra omedvetna spillror. Det förekommer oss, som skulle själavandringen afslöja de oförklarliga gåtorna af ärfda böjelser och i förtid afbrutna existenser. Men den personlighet, som en gång var sten, en gång grässtrå, en gång groda, krokodil eller menniska, var i hvarje af dessa tillvarons former en annan personlighet. Den pröfning, som därmed åsyftas, blir icke en medveten sjelfpröfningutan helt beroende af sina existensvilkor och af sin yttre omgifning. Buddhaläran saknar kristendomens två furstliga adelsdiplomer: gudsbelätet och den menskliga andens fria bestämningsrätt.

Om något i lifvet är visst, om något följer så säkert som natt på dag, så är det att på skuld följer dom. Dom öfver menskligheten, dom öfver folken, dom öfver hvarje menniska för egen skuld, dom öfver tankar, uppsåt, ord och gerningar, dom öfver allt lefvande, som med sin fria vilja fått valrätt emellan godt och ondt. De som lättsinnigt tänka sig blott en allt förlåtande Gud, hvilken öfverskyler allt med sin blinda kärlek, de ha hvarken läst verldshistorien eller beaktat lifvet omkring sig och sin egen erfarenhet. Dom måste följa på hvarje skuld, annars funnes ingen helig, rättfärdig Gud, men en dom i rättfärdighet och en dom i nåd. Det närvarande vittnar därom i hvarje ögonblick; men söka vi ett bevis i det framfarna, finna vi det folk, som står i centrum af verldshistorien, Judafolket, hvilket än i dag vittnar om domens rättfärdighet och likavisst en gång skall vittna om löftets nåd.

Efter de tusen åren af Kristi rike på jorden förlora sig alla tidsbestämningar i det sammanflytande perspektivet. Om domen och verldens ände äro att förvänta strax efter detta tusenåriga rikes slut, eller om mellan dessa skall ännu vara en mellantid af strider och omstörtningar, därom må olika skrifttolkningar tvista. Endast ett synes alldeles visst; alla försök att förklara profetiorna såsom redan partielt uppfyllda i verldshistorien äro fåvitska förvrängningar af bestämda förutsägelser. Kalla redan afslutadetidsåldrar reflexer af kommande tilidragelser eller kalla dem verldshistoriens logik, detta förstå vi, men djerfs ej förneka det uppenbarade ordets utsago om tidernas ände!

Det är antikrist, syndens menniska, som i de yttersta tiderna skall förhäfva sig öfver allt hvad ännu anses heligt på jorden och hvilken Johannes redan trodde sig igenkänna på sin tid, det är han, som ledt skrifttolkarne på villospår. Han kan ha haft föregångare, -- man har trott sig se honom i Muhammed, i påfven, i Napoleon I (Apollyon) -- han må vara en personifikation af synden, af hädelsen, af tidernas otro, men han skildras alltför bestämdt personlig för att icke vara en ännu okänd historisk person. Godet säger snillrikt: Antikrist skall vara en jude! Det utkorade folket, som korsfäst Kristus är det enda, som förmår uppställa hans fulla motbild.

Skriften begagnar starka uttryck om de tilldragelser som skola föregå och bebåda verldens ände. Himmelens krafter skola bäfva, stjernorna falla, bergen fly, jorden sammanrullas som ett kläde, folken förtvina, de döda uppstå. Allt skall ske plötsligt och oväntadt genom eld, icke som man nu hör kammarprofeterna förutsäga, genom vattnets utsinande och solvärmens aftagande till dess att allt organiskt lif förfryser, såsom på månen. Närmare till skriften ansluter sig möjligheten af jordens sammanstötning med en komet, hvilken möjlighet astronomi och fysik ej våga förneka. Verldsrymden är ju uppfylld af kosmiskt stoft, spillror af söndergrusade verldar, som en gång varit hvad vår jord nu är och förebåda hennes öde.I den populära föreställningen är jordens ände liktydig med veridsalltets ände, men skriftens mening framgår tydligt af dess utsago, att efter den nuvarande jorden skola följa en ny himmel och en ny jord »i hvilka rättfärdighet bor». Den förklarade menniskoanden skall förflyttas till en ny och högre tillvaro på en af firmamentets lysande solar, där allt är ljus i Guds herrlighets sken. Icke ens dessa solar äro dock eviga; de hafva sin tid och förgås för att efterträdas af ännu fullkomligare skapelser, och så kan man tänka sig en ny flyttning från verld till verid, från klarhet till klarhet. Men intet i tiden och materien låter fullt förena sig med begreppet evighet. Och då stannar man sist vid det okända, osynliga, immateriela centrum, kring hvilket alla himlakroppar rotera och som icke kan vara annat än urkällan till skapelsen, den evige anden, Herren Gud.

Hvilket djup i verldsdomen, sådan Kristus framställer den i Math. 24:e kapitel! Intet positivt brott åberopas mot de förtappade, endast uraktlåtenhet; ingen positiv dygd hos de saliga, endast uppfyllandet af kärlekens bud. Reducerade till sin inre kärna, vittna dessa domar blott om sjelfvisk otro, eller försakande tro. Själens riktning från eller till Gud blir den afgörande. Och den andra döden, förintelsen, är de hopplösas nåd. Således ändock en nåd i det sista. Hvad mer kan begäras af kärlekens Gud? Nåd i lifvet, nåd i döden och nåd i domen, allt, allt rättfärdighet och förbarmande nåd!

18 27/6 95.

JORDEN I VERLDSALLTET.

En kristen, som hänger upp sig på den gamla föreställningen att jorden och menniskan äro verldens medelpunkt, roterar med jorden i en cirkel omkring sig sjelf och kommer ej lös. En tviflare, som frigjort sig från hvarje tro på en medelpunkt, finner icke heller periferin och stupar famlande i ett hopplöst kaos. Frihet finnes blott i den oändliga rymden, men också blott med ett fäste i Gud, där all gräns och allt mått upphöra.

Hvilket språng ur trons förtrogna, hemkära verld ut i ett ofattbart, otänkbart förskräckande okändt! Hvad blir af kristendomen, när jorden hardegraderats till en obetydlig ö i ett omätligt verldshaf och menniskan till ett försvinnande grand af stoft i den omätliga skapelsen? Har ej Kopernikus dethroniserat Kristus?

Isak Newton och många de störste naturforskare hafva besvarat denna fråga nekande, och likväl är det omöjligt att förneka bärvidden af det kopernikanska systemets inkast mot kristendomen. Det oroar många samveten och är, sedan tre hundra år, den moderna otrons grundfäste, hvilket det synes svårt, ja omöjligt att nedslå.

Först må då erinras, att vapen och stridsfält äro olika. De kristne erkänna vetenskapens domsrätt i alla de frågor, som ligga inom vetandets synkrets, men fordra för sig samma erkännande för de andliga lifsfrågorna. Vetenskapen är begränsad, tron obegränsad. »Den naturliga menniskan förnimmer intet af hvad Guds ande tillhörer.»

Jag har redan anmärkt, att tro och vetande äro icke fiender, icke oförenliga; de komplettera hvarandra, de ingå i hvarandra. »Vi *veta*, på hvem vi *tro*.» Det förnuftiga vetandet ingår i tron som en bevisad inre erfarenhet, likasom tron ingår utan bevis i vetenskapens axiomer.

Må vi ett ögonblick ställa oss utom tron på vetenskapens område för att granska det tillintetgörande resultat man för kristendomen velat draga af det kopernikanska systemet.

Hvarmed förnekar detta system kristendomen? Därmed att det flyttar jorden, menniskan och verldens frälsare från skapelsens medelpunkt till ett af dess yttersta hörn.Hvar är detta bevisadt? Hvar är medelpunkten? Hvar är periferin? Hvar är hörnet? Det *första*, som konstaterats, är den ändlösa, obegränsade verldsrymden. Det *andra* är solsystemernas och alla verldskroppars rörelse framåt, hvaraf med logisk nödvändighet följer det *tredje*: ett okändt verldscentrum, kring hvilket allting roterar. Och dessa tre resultater leda med lika logisk nödvändighet till ett fjärde, nemligen verldsalltets solidaritet inbördes i alla dess delar.

Finnes i dessa vetenskapens iakttagelser någonting som förnekar kristendomen? Läser man icke fastmera i dem Skaparens allmakt och vishet, en storartad utvecklingsserie, ett samband, en skuld, en dom, en nåd, en frälsning gemensam för hela verldsalltet, likasom med gyllene skrift inristade i stjernhimmelen? Hvarmed skulle då Kopernikus hafva förnekat Kristus?

Därmed, att han förflyttat frälsningens skådeplats till en liten obetydlig planet, som viljelös följer en, i förhållande till mäktigare himlakroppar, obetydlig sol. *Verldens<(i> frälsare skulle ha nedstigit till en så försvinnande liten punkt i skapelsen? Mensklighetens skuld och frälsning skulle bestämmande inverka på hela skapelsen? Otänkbart!*

*0, den lilla uppblåsta grodan, otron, hur faller hon icke här i samma snara, som våra fäders barnsliga tro på jorden som alltings medelpunkt! Hon tror icke, hon mäter. Och hvarmed mäter hon? Med samma tarfliga jordiska tumstock, hvarmed hon förgäfves sökt mäta himlarymderna och som tusen gånger bordt öfvertyga henne om sin otillräcklighet.*Hvad är i skapelsen *litet* och hvad är *stort*? Hvilken skilnad är där mellan en sekund och ett årtusende? Hvad är större och hvad är mindre: en solmassa om 324,000 gånger jordens volym eller denna lilla bakterie, som behöfver 500 gånger förstoras för att visa sig för vårt öga som en knappt märkbar punkt? Gå, mät det omätliga och säg sedan att jorden är intet, såsom solen och all känd storhet är intet, men tala icke med denna fattiga relativa måttstock, om jordens litenhet!

Tron känner andeväsen utom menniskan, men vet intet om andra himlakroppars invånare. Vetenskapen vet lika litet och måste nöja sig med att beräkna möjligheter. På de stora eldkloten kan man ej tänka sig ett organiskt lif.

Bibeln och historien utvisa båda, att Gud använder de stora massorna som underlag för de smås utveckling och med förkärlek begagnar de senare som redskap för sina ändamål. Det är sannolikt, att organiskt lif och intelligens endast på planeterna finna tillvarons möjlighet.

Konstatera till en början att det kopernikanska systemet står neutralt gentemot kristendomen! Detta system har funnit en beundrandsvärd nyckel till verldsalltets mekanik, men det är ännu i sin början, det har långtifrån sagt sitt sista ord. Dess fram. tida upptäckter torde utvisa nya, ännu ej anade beröringspunkter med den kristna verldsåskådningen. Redan nu erkännes att ingenting hindrar ljusstrålen från Kristi kors den och den dagen i Jerusalem, att än i dag fortsätta sin väg genom verldsrymden. Spektralanalysen går med andra strålar att ransakahimlakropparna och fullföljer den stora upptäckten af veridarnas samband. Den ena hypothesen undan. tränger den andra. Hvarför skulle de kristna utbyta sin vissa tro mot ett så ovisst vetande?

MENNISKAN I VERLDSALLTET.

ÄR det en fåfänga af menniskan att anse sig skapad till Guds afbild, så må det förlåtas henne därför, att hon endast känner lägre, under henne stående organismer, med hvilka hon kan jemföra sig. Hon söker en högre jemförelse och finner ofvanom sig endast Gud. Då hon icke har någon aning om Guds gestalt, som personlighet, antager hon med stöd af ett missförstådt uppenbaradt ord, att hennes egen gestalt är ett, om ock oändligt förminskadt, aftryck af Guds gestalt. Men det uppenbarade ordet kan ej afse den yttre gestalten. Guds beläte i menniskan måste förstås andligen, såsom den tänkande,med fri vilja, samvete, utvecklingsförmåga och odödlighetens lifsfrö begåfvade anden. Emellertid ser menniskan sin gestalt som den fullkomligaste och afbildar, till gengäld, Gud och englarna i menskliga former, endast att hon förser englarna med vingar, emedan hon tänker sig att de flyga.

Hon nöjer sig ej med en Gud i mensklig gestalt; hon tilldelar honom äfven menskliga tankar, ord, känslor, begärelser, lidelser. Man ler åt Homers gudar, som gå att beväpnade strida i de dödligas led; men hvad är Gamla Testamentets Gud med sin vrede, sitt hat, sin hämnd och sin grymhet annat än menniskans afbild? Det är barns föreställningar och barns uttryck. Moses såg Gud på ryggen. Efterhand antager Gud en mera kärleksfull och mera andlig gestalt, till dess att Kristus, på samma gång han använder menskliga liknelser för att förstås, uttryckligen säger: Gud är en ande och vill tillbedjas i ande och sanning.

Vi finna ingen gestalt i verldsalltet, med hvilken vi kunna jemföra oss. Vi kunna, som våra naiva fäder, anse oss vara de förnämsta bland skapade varelser, eller kunna vi, som pessimisten, anse oss för de ofullkomligaste. Det sannolikaste är, att vi befinna oss i en medelgrad mellan varelser, som stå högre, och andra, som stå lägre än vi. Redan Herder anmärkte, att vår jord intager en medelplats i solsystemet, hvilket antyder en högre utveckling, än invånarnes på Venus, som är yngre, och en lägre, än invånarnes på Mars, som är äldre än jorden. Om invånarne på den flytande Jupiter och på de aflägsnare planeterna, för att ej nämna fixstjernorna,sakna vi hvarje föreställning. Analogin med vår jord leder oss till den tanke, att alla himlakroppar äro, varit eller skola blifva bebodda. Men för säkert få vi icke antaga det. Lifsvilkoren för lefvande varelser på solen eller på kometerna synas oss omöjliga. Så mycket stoft kringirrar lifiöst i verldsrymden, måhända bestämdt att bilda nya himlakroppar eller att underhålla solarnas värmeutstrålning. Hvem säger oss, att icke äfven universum relativt har ödemarker?

Månen anses obeboelig utan vatten och luft, likasom för att gäcka vär nyfikenhet. För detta antagande ha vi intet annat bevis -- än den jordiska organismens behof. Hvem säger oss, att ej lif kan finnas utan vatten och luft? Mars har, såsom vår närmaste granne, näst månen, blifvit ett föremål för nyaste forskningar. Man har trott sig där upptäcka förnuftiga varelsers planmessiga verk, kanalerna; man drömmer om en kommunikation med signaleldar i geometriska figurer. Ingenting är otänkbart. Spektralanalysen utvisar, att vårt solsystems materiela beståndsdelar äro, med få, ännu okända ämnen, desamma, som vår jords och hänvisa på ett gemensamt ursprung.

Menniskan, såsom verldsborgare, kan åberopa vissa analogier med verldsalltet. Hennes hufvud bär himlakropparnas klotform, hennes hjessa himlahvalfvets afrundning. Antages spiralen såsom rörelsens grundlinie, återfinna vi hos menniskan dess mjuka våglinier. Menniskoögat blinkar med stjernornas glans.

Blodcirkulationen från och till hjertat erinrar om attraktionskraften och himlakropparnas rörelse. Menniskotanken är, som verldsalltet,obegränsad af rummet och tiden. Menniskoanden är i djup rörelsekraft beslägtad med den oändliga verldsrymden och söker instinktivt en fast punkt att hvila vid. Med dessa analogier förefaller det något fattigt att vilja härleda menniskoorganismen successivt ur de lägre och lägsta tillvarelseformerna. Den närmaste felande mellanlänken till apan, den besvansade menniskan, har olyckligtvis lika litet kunnat upptäckas, som det förmenta urslemmet, protoplasman.

Hvarför ej erkänna menniskan som en fri skapelse? Hvarför binda hennes tillvaro vid de lägre organismernas gradvisa utveckling? Bär hon ej i sin jordiska kroppshydda redan tillräckligt af jordens stoft och förgängelse? Hvarför ännu därtill trälbinda hennes fria ande vid stoftets utvecklingskedja? Jag har sett titelvignetten till en bok, som vill bevisa, att hundens och menniskans embryo före födelsen likna hvarandra på ett hår. livarför glömde författaren i sin öfverdrifna blygsamhet, att varna naturen? Hon kunde ju, förvillad af likheten, erkänna hunden som sin herre och öfverman.

0, detta underbara menniskoväsen, som kufvar jorden och mäter himlarna, huru skulle det icke förhäfvas i sin kraft, om det icke på samma gång vore ett hjelplöst barn, som bär sin skatt i ett lerkärl, en vindfläkts offer! Menniskan är som ett blomster på marken; när vädret däröfver går, är det icke mer där, och sitt rum känner det icke mer. Men Herrens nåd varar från slägte till slägte öfver dem, som frukta honom.

18 16/3 95.

LJUSET.

JA, jag älskar dig, himmelens rena ljus, Guds herrlighets sken, som upplyser jorden och bygger en bro mellan verldarna. Inga blixtrande ädelstenar, inga vådeldar, inga palatsers elektriska ljus, inga slocknande fyrverkener, inga scenens triumfer vid rampens gaslågor, icke norrskenets bleka flammor, icke ens ljungeldens hvassa svärdsudd, som genomborrar åskmolnet, kunna jemföras med dig i välgörande glans. Endast vinternattens djupa, aningsfulla stjernhimmel kan mäta sig med dig i lugn skönhet. Jag älskar dina klara färger i regnbågens öfvergångar, i morgongryningen eller när solen sjunker guldklar i hafvet. Jag vetingenting praktfullare, än en svart molnvägg i öster, en klar nedgående sol i vester, ett landskap i skinande grönt och en hvit fiskmås, blänkande mot det mörka molnet. Dina grumliga färgblandningar, dina askgrå moln och dufna dimmor äro icke för mig. Morgonskymningen är mig kär, emedan den väntar dagen, men aftonskymningen gör på mig intrycket af ett sorgset farväl. Hellre nattens mörker, när det uppnått sin svartaste skugga och ögat vet, att svartare kan det ej blifva, att fastmer skall ur dess sköte framgå ett ofödt ljus. Natten är skapelsens moder, såsom julnatten är Frälsarens födelsetimme, men endast därför, att allt högre lif uppstår ur död, all varaktig glädje ur djup sorg och allt himmelskt hopp ur ett tröstlöst nu, där hvarje utsigt synes förlorad.

Omskiftet af dag och natt är en hvila för ögat och tillfredsställer hjertats vankelmod. Vi skulle ej älska ljuset, om vi ej fruktade mörkret. Polcirkelns grannar ha fått en stor gåfva, när dem förunnats lång dag och lång natt utan afbrott:

»Ömsom badad i ljus och dränkt i den eviga natten».

Kontrasternas styrka har här framkallat en intensiv lifslängtan, som tropikerna sakna. Kraften tyckes sofva i vinternatten, men hans energi, när han vaknat med vårsolen, känner sig mäktig att bryta berg. Huru spejar ej nordbon i januari efter den första morgonstrimman, huru veknar ej hans hjerta i vemod vid anblicken af den första stjernan i slutet af juli, sedan himmelens sköna lyktor i tre månaders tid varit osynliga!Ljuset är skapelsens själ, som skiner igenom materiens hårda skal. Alla materiela kroppar: jorden, berget, luften, vattnet, skogen, växterna, djuren och menniskan, äro ursprungligen *sjeflysande*. Det är endast vårt öga, som ej förmår fixera intrycket af deras numera svagare ljus. Men detta framträder stundom, där vi ej skulle anat det, i luften, i vattnet, i murket träd, hos fosforescerande djurslägten och, enligt nyare observationer, i menniskans ögon, fingerspetsar och hjertgrop. Det elektriska ljuset är intet annat än en koncentrering af detta ursprung- liga, i alla ting latenta ljus. Det har varit intensivare i planetens tidigare period och sedan aftagit. Uppgiften i I Mos. 1: 3 är nu konstaterad af vetenskapen: ljuset är skapadt förr än solens strålar genomträngde dunstmassorna; urtidens jätteskogar ha uppblomstrat vid elektriskt ljus. Fysikens dröm, att alla ovägbara ämnen: ljus, värme, elektricitet, magnetism, äro endast olika yttringar af samma urkraft, antager allt bestämdare drag aF verklighet. Och när ur allt detta framgår rörelse, kraft, är det, som hade oss förunnats ett titthål in i skapelsens ändlösa mekanism och vi såge urverkets enda driftjäder sätta i gång otaliga vexelhjul.

Optikens sinnrika upptäckter -- ljusvågornas reflexion, absorbtion, interferenser, brytningsvinklar, aberration, polarisation, färgspektra, fixering i fotografin -- tillhöra forskningens vackraste resultat. Och likväl huru mycket återstår ej ännu oförklaradt! Huru se, huru förnimma denna ether, som genom sin vibration, sätter ljusvågorna i rörelse med billioner svängningars hastighet i sekunden? Hans tillvaroär en oumbärlig hypothes, men hvar är beviset? Vore, som man antager, verldsrymden uppfylld af ether, så måste hans motstånd kröka kometernas svans i dess elliptiska rörelse. Gör han det? Nej. Ethern, om han finnes, saknar all täthet, all tyngd och likväl skulle han vibrera och vibrationer fram. bringa ljus? Hvad är då detta ljus? Är det endast en annan krafts fenomen? Är det orsak eller verkan, kraft eller egenskap, helt materielt eller helt idéelt, eller blandadt? Vi veta det icke. Kanske är dess hemlighet afslöjad för andra, förtrognare stjernor, för hvilka en ljusstråle från jorden efter hundra eller tusen år skall berätta, hvad här i detta ögonblick sker. Teleskopets synvidd har ingen annan gräns, än svårigheten att tillverka en nog stor lins fullkomligt genomskinlig. Fotografen rider på ljusstrålen ut att eröfra verldsrymden, och hvar vore hans gräns om han kunde öka känsligheten af sin plåt i proportion till det ökade afståndet?

Nej, ljuset är icke ett element, som andra, af materiela beståndsdelar, fastän det ingriper i elementerna, och dess fenomener i dem kunna räknas och mätas; ljuset är en andekraft, direkt emanerad ur verldsanden, Gud. Hela dess framträdande tyder därpå. Det kommer, och allt vaknar, nyfödes, växer, blommar, glädes och hoppas; det går, och allt famlar, försvinner, förloras i det okända intet. Jag går på min hembygds stigar i morgonens ljus: allt är förtroget, kärt och gladt. Guds klarhet går med mig och jemnar alla stigar, afslöjar alla fördolda bråddjup. Jag går samma väg tillbaka i nattens blinda mörker; allt är annorlunda, okändt, förvillande,hotande; bråddjupen öppna sig, stegen slinta; hvar är jag? Min Gud, låt ditt ansikte lysa öfver mig, vägled mig hem!

Hvad är ljuset? Våra fäder tillbådo solen; det var barns föreställningar, som ännu förblända oss, när vi tillbedja guldet, prakten, äran, allt, som glänser och bedårar. Ljuset är icke Gud; det är endast hans mantelfäll. »Ljus är Guds klädnad.» Ps. 104: 2.

18 20/3 95.

LIFVET.

SÄGEN mig, ärade herrar filosofer, fysiologer, skalder: hvad är lifvet? Icke för attjag ej kan lefva utan att tänka därpå, men det gifs ögonblick när man frågar.

Nåväl, svaras mig: lifvet är ett fenomen, fysiskt och intellektuelt, kroppsligt och andligt. Lifvet är förmågan att röra sig, känna, tänka och mottaga intryck. Lifvet är hjernans, hjertats, lungornas, nervernas verksamhet, blodcirkulationen, andedräkten med dithörande. Några tillägga: medvetandet; Spencer säger: korrespondens med omgifningen. Finnas flera svar? Ja, oräkneliga. Godt. Sägen mig då, hvad är en skendöd, en idiot, en vansinnig, en i stelkramp förlamad? Är han lefvande eller död?Det möter ju svårigheter att fånga ett så vidsträckt begrepp i en definition. Man kan säga med Calderon: lifvet är en dröm. Eller med Salomo: lifvet är en skugga, en rök. Eller med den grekisk vise: lifvet är skuggan af en rök, ~ce ~c~'~jg#

Kanske vågar jag utan anspråk ett tillägg: lifvet är organiskt ett kretslopp från svaghet till svaghet med relativ kraft i midten. Lifvet är psykiskt och andligt ett kretslopp af frågor, och af svaren beror dess resultat.

Ett är visst: att hvarje lif har ett ändamål, en mission och att intet lif förgår spårlöst för sig eller sin omgifning. Hvarför skulle det annars finnas till? Det finns ingen slump i skapelsen, intet onyttigt eller ändamålslöst. Det förekommer oss som skulle naturen oerhördt slösa med att frambringa lif, som hastigt förgås, och likväl är deras undergång ett vilkor för andra lif.

Här vidgar sig synkretsen, och inkasten mångdubblas. Hvem bär ansvaret för ett förfeladt lif, hvars spår qvarblifva? Arftliga anlag, samhällets uppfostran ha gjort uslingen och brottslingen sådana.

Fåfäng undskyllan. Äro hvarje brott och hvarje elände oförskylda, återstår af menskligheten blott en viljelös fårskock. Äro intrycken utifrån allt bestämmande, vore allt mekanik. Mot dessa intryck, som öfverallt omgifva oss, hota oss, fresta oss, ha vi till motvigt fått viljans frihet. På viljans uppfostran och motståndskraft beror slutligen allt. Ansvarsfrihet inträder först då, när viljans frihet bevisligen är förlamad af yttre tvång eller moralisk otillräknelighet.I min ungdom fanns ej Darwin men väl beslägtade lifsåskådningar, som vidhöllo *generalio æquivoca*, lifvets uppkomst direkt ur liflös materie. Moses' skapelsehistoria var ett föremål för naturfilosofernas gyckel. Oken uppställde en anslående hypothes om den första menniskans tillkomst. Hon hade, under samverkan af solvärme, luft och fuktighet uppstått i en stor indisk blommas kalk, tillräckligt stark och närande för att bära ett barn intill två eller tre års ålder. Poetiskt, icke sant? Men trovärdigt?

Så kom en ny vetenskap, biologin, som företog sig att närmare undersöka *generatio æquivoca.* Och se, det befanns vid de noggrannaste experiment, att där ej organiskt lif förut förefanns, där voro alla försök att frambringa detta lif direkt ur materien fruktlösa! Lif uppstår endast af lif; utan en högre väckelse är och förblir materien död. Hvarje nytt lif är en skapelseakt. Farväl, protoplasma, urslem, evolutionstheori med allt dithörande!

Henry Drummond har ej behöft öfvertyga mig om denna sanning, där tro och vetande mötas i fullständig endrägt. Jag har från unga år afskytt den materialistiska lifsåskådningen. Att söka menniskoanden i hjernan och den lefvande organismen i ett kadaver, har alltid förekommit mig lika ovärdigt, som att reducera menniskokroppen till kol, väte, syre, qväfve, fosfor och kalk. Hvarför böka i dyn, när vi fått en blick att se uppåt? Menniskan är en ande, förklädd i stoft. Humanitet ensam är icke nog. Utan divinitet slutar all humanitet ohjelpligt i bestialitet.Jag har ingen anledning att för min lifsåskådning ringakta andras. Jag erkänner materialismens styrka i analysen. Men den namniösa inre verld, som idealismen ställer i ständigt och oupplösligt samband med intrycken utifrån, kan jag aldrig förneka. Denna inre verld, dess strider ända till blods, dess jublande segrar, dess blödande nederlag, dess fall i synd, dess upprättelse i nåd, dess skiften, illusioner, sorger och fröjder, ha osynliga varit mitt lifs hela verklighet, medan de yttre skickelserna endast berört dess periferi.

Allt i naturen anser lifvet för det högsta goda och försvarar det af instinkt. Menniskan ensam ser och söker någonting högre. Hon ensam kan, i sin otålighet, anse lifvet för en börda. Dödsstraffet och sjelfmordet få ej ställas öfver den sedliga verldsordningen.

Och dock är lifvet i sina möjligheter det rikaste af allt rikt. »När det bäst varit hafver, hafver det möda och arbete varit.» Ja, det bästa, det välsignelserikaste i ett menniskolif är dess arbete i kärlek och tro.

18 18/6 95

SLÄGTET OCH INDIVIDEN.

VAD är ett frö? Den blifvande plantans ofödda lif, en tanke, som väntar ordet, en fråga, som väntar svar. Framtid, storhet, fägring, strid, seger, nederlag, allt är fördoldt i detta oansenliga frö, som en sparf kan uppsluka. Allt är möjlighet, intet visshet. Vinden tager fröet och utströr det hvar som helst, ingen vet stället. Kanske faller det i hafvet eller på berget; hvar är dess framtid? Kanske i fruktbar jord och skjuter ett hjertblad. Ännu är dess framtid icke betryggad; ogräs förqväfver det, djur och menniskor trampa det, frosten dödar det, regnet bortsköljer det, solen förtorkar det. Hvilkautsikter att i förtid dö! Och dock segrar lifvet. Ett bland hundrade fattar rot och ersätter de nittionio som förgåtts. Skulle icke detta vara förutbestämd lag?

Och hvad är ett menniskolifs historia annat än fröets? Det modersskötе, som bär det, har sjelf börjat och genomgått en lång rad af inflytanden. En annan serie af tillfälligheter, som dock äro förutsedda länkar i verldsordningen, sammanför en bestämd man med en bestämd qvinna, och från dem utgår en tredje, barnet. Det är omöjligt att ej i denna förening igenkänna förutbestämmelsen. Kalla hellre allt annat slump; barnet kan omöjligt vara en slump. Barnet är en ny, sjelfständig, andebegåfvad personlighet med sin mission och sitt ansvar, hvilket aldrig kan åhvälfvas slumpen. Men båda föräldrarnas inflytanden, fysiska och psykiska, ingå i barnet och bryta sig där mot andra inflytanden af lifvet och omgifningen. Resultatet blir hvarje gång en trefaldig kombination af ärftlig disposition, lifvets uppfostran och egen utveckling. Förnekar du arfsynden? Hvarför icke lika gerna förneka ärfda lemmar, ärfda böjelser? Slägtet är i grunddragen af kropp och själ solidariskt inbördes, som hafvet i sitt vatten. Det är blott vågorna, som växla på ytan. Och slutändamålet är likaså solidariskt: den förandligade nya menniskan. Hvilken kolossal tanke att frigöra ett haf i vattenångor! Hvilken verldsförnyelse att förlossa menskligheten ur stoftets träldom »till Guds barns herrliga frihet!»

Slägtet dominerar oss fysiskt med kroppsfunktionerna, dem ingen kan undgå, men andligt förmårdet gentemot vår fria vilja endast framkalla en disposition. *Stellæ inclinant non necessitant.* Ingen arfsynd, inga ärfda instinkter, drifter, begär, böjelser kunna frikalla oss från egen skuld. De fresta oss, plåga oss, lämna oss ingen ro, men de trälbinda oss icke, vi ha, framför allt lefvande, fått makten att motstå dem med vår fria vilja. Däri ligger hemligheten af vårt herravälde öfver jorden, och däri ligger vår dom. Ingen är rättfärdig inför Gud, emedan ingen har helt bestått i den strid oss förelagts; alla ha vi helt eller delvis dukat under för stoftets träldom, som vår fria ande gifvits makt att besegra.

Hvar enskild menniska bär i sig hela menskligheten och delar dess ansvar. Samma kraft, samma svaghet, samma behof, samma fiender, samma strid, samma rot och fäste i Gud. Hvarje brott mot en menniska, hvarje välgerning mot en annan är ett brott eller en välgerning mot alla. Kristi förklaring af begreppet vår nästa binder alla tillhopa. Detta är på samma gång afgörande för *dödsstraffets* och öfver hufvud för allt straffs berättigande. Attentat mot ett menniskolif är attentat mot allas. Kränkning af ens rätt är kränkning af allas. Sjelfmordet är ett brott, icke blott mot sjelfmördaren, utan mot den mensklighet han bär i sig och för hvilken han ansvarar. Det hela är större än hvar och en af dess delar. Rättvisan är sammanfattningen af allas rätt och kan ej bero af individens godtycke.

Om nu på denna grund hvarje skuld är principielt hemfallen åt ett straff lika med brottet, så skulle vi blifva stående vid Gamla Testamentetsöga för öga, tand för tand. Men därför är med Kristus kärleken sänd till veriden, icke för att upp- lösa, utan för att fullkomna lagen. Kärleken är högre än rättvisan, emedan kärleken allena är rättvisan i sin fullkomlighet. Den ena menniskan kan ej döma den andras innersta grund, emedan i denna alltid kunna finnas hemliga motiv, som göra att den menskliga rättvisan i sjelfva verket blir orättvisa och dömer det obekanta. Därför säger Kristi lag: du skall älska din nästa såsom dig sjelf, du skall hos en annan söka samma förmildrande omständigheter, som du upptäcker hos dig sjelf. Och följden däraf är, att lagen om tand för tand och öga för öga, jemförd med en annans okända motiv, skjuter öfver sitt mål och dräper ohörda. Kristi lag tillämpar ej mera dödsstraffet i dess absoluta stränghet, men han har låtit tillämpa det på sig sjelf, en för alla, emedan han bar hela menskligetens skuld och denna, som innebar skapelsens uppror mot skaparen, med nödvändighet fordrade straffet.

Har då Gud varit blind för menniskors svaghet, för de otaliga förmildrande omständigheter, som dessa kunna åberopa mot frestelsen till synd? Nej, han har genomskådat allt, och därför har han lagt syndens straff, döden, på den ende syndfrie, helige, som ensam kunde lida för alla andra, emedan han led utan skuld. Detta är *nåd*, icke blott i teologernas utläggningar, utan i allmänt mensklig betydelse. Den högsta rättvisan uppvägde på samma våg all synd och all svaghet.

Leo Tolstoy förnekar straffets berättigande på grund af Kristi ord: »du skall icke stå emot detonda», du skall öfvervinna det onda med det goda. Till hvem sade Kristus dessa kärlekens ord? Till samma kortsynta menniskor, åt hvilka han förut hade sagt: »dömen icke, så varden I icke dömde!» Och likväl straffade han icke blott fikonträdet, som ej bar frukt, utan ock fariséerna, Jerusalem, Judafolket, och i domen skall han säga till dem på venstra sidan: gån bort ifrån mig, I förbannade! Nej, Kristus har icke förnekat hvarken skuld eller straff.

Enligt Tolstoy, vore Paulus icke en kristen, emedan han sagt, att öfverheten bär icke svärdet förgäfves, enligt samme författare vore samhälle och lag okristliga, emedan de ej kunna bestå, utan att straffa det onda. Villfarelsen består däri, att Kristus varnat den enskilda menniskan för egenhandsrätt, och Tolstoy har tillämpat dessa ord på samhälle och lag, utan hänsyn till, att han därmed upplöser både lag och samhälle, som ej kunna bestå utan domsrätt. Kristus har sagt: jag är ej kommen för att upplösa, utan för att fullborda lagen, nemligen kärlekens högre lag. Likaså skall det kristna samhällets lag med alla sina brister, icke upplösas, utan fullbordas med kärlekens lag. Ty har Gud gifvit Mose lag domsrätt öfver Israels folk, så har han ock gifvit kärlekens lag med samma domsrätt åt Kristi folk. Här gäller endast att bortrensa allt hat och all hämnd, som grumla Mose lag »för deras hjertans hårdhets skull». Kristi lag får döma och straffa, men icke hata och hämnas. Straffets kärlek ligger däri, att det skall utplåna skulden och återgifva brottslingen åt den menskliget han förolämpat. Och straffets rättvisa ligger däri, att denbestraffade utfått den rätt han har att fordra af samhället, nemligen försoningen för sin skuld.

18 1/4 95.

JAG.

HVAR är envåldsherskaren, som regerar allt lefvande från vaggan till grafven och bortom grafven, -- som följer dig trognare än skuggan, hvart du går, beskyddar dig emot alla utom mot dig sjelf, bevakar dina minsta steg, upphöjer dig öfver alla andra och nedtrampar alla andra, står beständigt på din rätt och din fördel, men kan ock, där en inre makt tvingar honom, bortskänka dig sjelf din rätt och din fördel för intet? Hvar är han, som aldrig lämnar dig, ens i vansinnets natt, han som du beständigt ser, hör, känner och tilltalar, åt hvilken du förtror dina hemligaste tankar och som du tager till rådsi dina stora och små angelägenheter, men som så ofta sviker dig och lemnar dig rådlös, där du bäst behöfde honom? Hvar är han, som du instinktlikt älskar öfver allt annat i veriden och hvilken du likväl, i ångerns ögonblick, kan afsky, förbanna och önska aldrig ha varit född?

Ja, hvem är den gåtfulle, ständigt föränderlige, trogne och trolöse herskaren öfver kropp och själ, af hvilken lif och tankar, beslut och handling ständigt bero? Du tänker på Herren Gud i himmelen, den högste, förste, siste och ende, men han sviker aldrig, förändras aldrig som jordlifvets konung, han kan det icke vara. Du tänker på din skyddsengel, som följer dig hvar du går; men han kan det icke heller vara, han upphöjer dig icke utan att först förödmjuka dig. Än mindre kan du söka honom bland jordens mäktige, som herska i dag, och i morgon vet ingen mer, hvar deras rum är.

Godt; sök honom i din egen innersta lönkammare, där är hans thron och bostad; hans namn är *Jag* och för mera eftertryck *Jag sjelf.* Han liknar sagans troll: hans makt är i hans namn, och för den, som vet detta namn, har han förlorat sin trollkraft. För den, som vet hans namn, kan han nedsjunka till ett besvärligt, efterhängset påhäng, en förföljande, grinande afgud, från hvilken man söker lösgöra sig, men vanligen utan framgång. För dem, som icke känna hans namn, är han däremot den behagligaste umgängesvän, den rättrådigaste, klokaste, pålitligaste rådgifvare och skiljedomare, som vet allt, förstår allt, förutsäger allt bättre än någon annan. Att betvifla denne herskaresallvetenhet är ett majestätsbrott; att förnärma honom är en dödssynd; att förbise eller förgäta honom, där han gör anspråk på allas uppmärksamhet, är antingen en oförlåtlig blindhet eller höjden af oförskämdhet.

Sådant är denne magnats ärfda lynne, där han visar sig i de mest olika förklädnader, än högmodigt pockande, än hycklande anspråkslös. Han är en koloss af järn och lera, han kan vara seg och spröd, envis ända till oefterrättlighet och undfallande ända till förnekande af sin ärfda natur. Han hårdnar mot förolämpningar, han veknar för kärlek. Han kan i vekhetens stunder, ja hela lifvet igenom försaka, glömma, uppoifra detta omedgörliga sjelf som hos honom är inrotadt från födseln. Under hårdt tryck utifrån kan han blifva träl under en annans vilja; under kärlekens oemotståndliga tryck inifrån kan han blifva den älskvärdaste, tillgifnaste, ömmaste vårdare af andras intressen.

Bakom hans namn, hans allt nedtrampande ärfda natur och bakom hans kameleontlika väsen finnes nämligen en skapelsens grundtanke, som genomgår allt lefvande och utgör lifvets innersta rot, hvarför den ock måste finnas som urkälla hos lifvets skapare och upprätthållare, nämligen *personligheten*. En opersonlig Gud i en verld af personliga existenser vore allt lifs död. Utan personlighet skulle allt organiskt lif vara skyddslöst hemfallet under naturmakters och andra lefvande varelsers öfvermakt. Personligheten är gifven åt allt, som har en individuel tillvaro, för att bevara och skydda tillvaron. Dess främsta kännetecken är att försvara eget lif, vare sig genom motstånd, flykt eller list.De djur, som ej kunna motstå, fly, de växter och djur som ej kunna fly, maskera sig för att bedraga och förvilla sin fiende. I växtriket och största delen af djurverlden är, med undantag af familjen och afkomman, som måste skyddas, hvarje individ antingen en fiende till hvarje annan individ, eller känslolös för hans lycka. I menniskoverlden var ursprungligen hvarje granne en medtäflare om tillvarons behof, alltså en fiende. Långsamt hafva menniskorna höjt sig till att erkänna begreppen *nästa* och *broderskärlek*, men personlighetens medfödda sjelfviskhet qvarstår och jagar beständigt individer, samhällsklasser och folk till förbittrade fejder i kampen för tillvaron.

Det är så som *Jag sjelf* i alla tider har blifvit jordlifvets herskare, med den skilnad likväl, att han i växt- och djurverlden stannat som omedveten eller halfmedveten *individ* medan han endast i menniskoverlden uppnått den fulländade existensen af medveten *personlighet*. Det finns grader i denna, som i all tillvaro. Allt organiskt lif sörjer för slägtets fortbestånd, men redan hos växterna och än mer hos djuren, tillkommer driften att samverka och förena sig i samhällen, många i sällskap. I de högre djurordningarna röja sig spår af gemensamt sjelfförsvar; hos menniskan utvecklar sig solidaritetstanken: en för alla och alla för en. Allt detta protesterar mot ett allena herskande jag.

Skapelsens lag är, att hvarje kraft regleras genom en motvigt: attraktionen genom centrifugalkraften, lifsfenomenerna genom förgängelsen, ljuset med mörkret, sjelfviskheten med kärleken, förhäfvelsen med förödmjukelsen, skuld med dom. Mensklig lag ochsamhälle äro bygda på motvigter, och slutresultatet är jemvigt. Men huru öfver allting upphöjd måste icke den eviga personlighet vara, som icke blott håller alla jemvigtens stridande, hvarandra neutraliserande krafter i sin hand, utan ännu därtill förmår att ur dem utveckla lifvets mening i stort: rättvisa, sanning, skönhet, godhet, helighet med alltings fulländning som yttersta mål!

18 3/4 95.

BARNET.

OM det organiska lifvet är ett kretslopp från svaghet till svaghet med relativ kraft i midten, så är denna kraft dock lifvets mening, dess *raison d'être*. Barndom och ålderdom äro inledning och afslutning, godmorgon, godnatt. I sin verldshistoriska betydelse är lifvet odödlig kraft och i Guds kraft det enda verkliga, då ju döden är blott en öfvergång från lif till lif.

Lifvets korta kretslopp inom den trånga ramen af sjuttio till åttio år är en förödmjukelse för menniskoandens högmod, men underbart väl afpassadt efter planetens omloppstider. Ett menniskolif omnågra hundrade eller tusen år skulle förete anblicken af en förtorkad mumie, betäckt af tidernas mögel, och blifva olidligt för individen sjelf. Nu hinner en mensklig storhet knappt förhäfva sig, innan dess hydda brister. Omsättningen af nya lifskrafter påskyndar utvecklingen. Upphofsmannen dör bort från ett halfgjordt verk, nästa generation fullbordar och vidgar verket. I den stund han lefver bär han i sig allt föregående lif och lemnar sitt rika arf förökadt åt sina efterkommande.

Barnet börjar, där allt lefvande börjar, i modersskötet, dess första lif är ett plantlif. Det vegeterar, dricker, sofver, qvider och småler medvetslöst. Hemlighetsfulla organiska förändringar inträda. Hjernan och dess omhölje antaga fastare form, digestionskanalerna utvecklas, tänderna visa sig. Kropp och själ tillväxa samtidigt. Det första, andra, tredje artikulerade ljudet kommer vanligen af en lycklig slump och låter ofta länge vänta sin fortsättning. Det fjerde är en soluppgång; det är det första medvetandet. Därefter följa de första stegen, den första viljan, den första inbillningskraften i form af härmningsdrift, den första känslan i form af tillgifvenhet eller afsky. Barnsjukdomarna äro utvecklingsstadier. Vid tre till fyra år framträda anlagen och minnet. Vid åtta till tio år är barnverldens normala horizont så utvidgad, som den tål, utan att sprängas, och nu börjar under lifvets, bokens och skolans inflytande en dagjemningsperiod. Det finnes smågamla barn, likasom det finnes sent vaknande.

Kroppens utveckling har hunnit förbi själens. Men vid tolfte året -- tidigare eller senare -- inträderen så djup klyfta, att lifvet har intet större bråddjup att uppvisa. Hvad är det normala barnet? Svara mig icke: ett *oskyldigt* barn. Nej, barnet är icke oskyldigt i den mening, att det skulle vara utan synd, utan sjelfviskhet, afund, egensinne och andra fel, ärfda eller invanda; sådana röjas, innan det lärt sig tala. Ett barn är oskyldigt blott i den mening, att det är *otillräkneligt*. Det kan ej kombinera orsak och verkan, handling och följd; det handlar omedelbart efter stundens intryck. Fel och straff, skuld och förlåtelse äro välbekanta, motiven obekanta. Och detta otillräkneliga omedelbara, som är barnets svaghet, är tillika dess höjdpunkt. Handlingen utan motiv kan förlöpa sig och göra skada, men frånvaron af all beräkning medför en renhet i uppsåtet, en hängifvenhet och ett förtroende, som utan tvifvel äro de egenskaper Kristus fordrar för sitt himmelska rike. Man måste förstå detta för att icke se ned på ett barn; man skulle långt hellre se upp från vår grumliga synkrets till det trohjertade klara barnaögat.

Orsaken är att barnet ser verlden hel och obruten, det är hvad vi kalla objektiv. Den vuxnes klyfta mellan naturen och anden finns icke i denna sagoverld. Leksaken lefver och är hvad den föreställer. Djuret talar, skogen sjunger, blomman glädes och sörjer; allt i naturen har lif, röst, känsla och mening; alla förstå barnet och barnet förstår dem. Om det i ett ögonblick förflyttades hundra mil bort från sin plats, skulle det icke det minsta förvåna sig. I denna höga och älskvärda objektiva åskådning igenkänna vi urmenniskan och hennesförlorade paradis. Ormar dölja sig under dess blomster, men barnet förstår dem icke och fruktar dem icke. Hvarför lära det frukta?

Klyftan, klyftan! Vid den första ungdomens port står en byggmästare, som uppfört höga murar i veriden, men muren kring barndomens Eden rifver han skoningslöst ned. Reflexionen klyfver verlden i spillror. Han intränger som en kil af stål mellan naturen och anden, han frågar och allt faller sönder. Barnet frågar också, och ofta efterhängset, men det undersöker ej svaret, det tror. Reflexionen tror intet; han fordrar bevis. Och denne verldens förste och störste pedagog, som börjar sin lexa före all skola, slutar icke, innan han sönderslitit barnets lyckliga hela verld i tusen trasor för vinden.

Vi skola icke beklaga det oundvikliga. Reflexionen är en andemakt, en verldsmakt, han måste ju komma, han är utvecklingens häfstång och vilkor. Men han skall ej komma i förtid, han skall ej vilja förvandla knoppen och blomman genast till frukt, ty då blir hans resultat en omogen kart. 0, dessa föräldrar, tanter och vise skolmästare, som ej tycka sig tidigt nog kunna lyfta det okunniga barnet till sin förmenta högre ståndpunkt; om de kunde ana den verld de ödelagt, skulle all deras visdom vara för fattig att återköpa de skatter af tro och lycka, dem de frånröfvat sitt plundrade barn.

Det finnes ingen fruktbarare jord för goda och onda frön, än barnahjertat. Ett ord gror, ett intryck fattar rot, ett kärleksbevis bär frukt. Man säger att barn lätt glömma. Ja, lätt sinne är dem lyckligtvis medfödt, lifvets små och stora sorger gå demförbi som spårlösa vindkast. Glömskan består däri, att de lefva af ständigt nya intryck, som fjäriln lefver af solsken. Lyckliga tid,

När lasten var en hexa, och sorgen snart försvann, och allt, utom min lexa, jag lätt och lustigt fann!

Ja, lyckliga tid, när man är allt, tror allt, vet allt och kan allt!

18 18/6 95.

UNGDOMEN.

LIFVET erbjuder oss ett landskap af två parallela skogbevuxna höjdsträckor och mellan dem en djup dal. Barnet är närsynt, står på den första höjden, i den rena luften mot himmelens blå, och ser under sina fötter verlden i hvarje dess blomster. Ynglingen har halkat utför branten ned i den af alla luftdragets vindar genomilade dalen och ser upp mot himmelen, men ser den högt ofvanför sig, och verlden kommer honom till möte med framtidens utsigt i dalgångens öppning. Han vill högre, han klättrar. Uppåt skall han, om det ock gällde att nå molnen. Mannaåldern har klättrat ett stycke på den motliggandehöjdens brant och ser oftast hvarken forntiden under sig, eller framtiden ofvan sig, emedan träden skymma hans utsigt. Han lefver i det närvarande, där alla åtråns och ärelystnadens föremål uppsluka hans blick. Gubben har under mödor och strider uppnått den motliggande höjdens kam, ser himmelen som en framtid öfver sig och verlden som det förflutna under sig i dalen. Åter känner han omkring sig en renare luft, stormarna nå icke mera hit, hans blick har blifvit långsynt, men han känner sig trött af klättringen och söker en skuggad plats mellan de grå klipporna för att hvila.

Det är intet tvifvel att ju de första och sista stadierna af lifvet, ehuru underlägsna i kraft, äro relativt de högsta, och de mellanliggande skola icke se ringaktande ned på någondera af dem. Skilnaden mellan båda förtjenar att undersökas.

Ungdomen synes vara ett snabbt stigande. Och likväl finnes i lifvet intet djupare *fall* än det ifrån barn till yngling. Hela den obrutna objektiva åskådningens verld, som är barnets lyckliga Eden, har brustit sönder i glänsande spillror, och hvarje spillra gör anspråk på att vara en verld för sig. Naturen har förlorat lif, röst och medkänsla, hon förstår icke mer sitt barndomsspråk, hon igenkänner ej mer den förtrogna anden, som bodde i barnet. Ungdomens nyvuxna sökande ande igenkänner icke mera sig sjelf i naturen. Båda fortfara att älska hvarandra, ja, barndomens vänskap har nnmera antagit kärlekens glöd. Naturen kläder sig i sin skönaste blomsterprakt för att behaga ungdomen, och ungdomen söker drömmande sitt ideal i naturen. Mende kunna icke mera säga du till hvarandra. Illusionen intager åskådningens plats. Den fordna fria förtroligheten har förvandlats till kärlekens blyghet, de söka i hvarandra ej mera verkligheten, de söka symbolen. Ett idealiskt töcken har utbredt sig mellan dem; de ha blifvit främmande för hvarandra. Jag är ej mera du, och du är ej mera jag; låtom oss söka hvarandra!

Är detta ett fall? Ja, helt visst. Kunna natur och ande, som en gång varit ett, klyfvas i två utan att förlora sin motsvarighet? Kunna delarna hvar för sig mäta sig med det hela? Och likväl är skilsmessan ett vilkor för högre framsteg. Vi skola återfinna detta i sista stadiet.

Jag har redan nämnt den oblidkeliga, oundgängliga makt, som åtskiljer de två. Det är *reflexionen*, menniskoandens obetvingliga åtrå att jemföra sig med sin omgifning för att kunna fördjupa sig i sig sjelf. Reflexionen är alltid en fråga: hvad, hvarför, hvartill? Den börjar omedvetet i barnets påhängsna frågor, men barnet kan icke fasthålla en tanke, det släpper den åter. Undan för undan upprepas frågan, till dess att barnet finner svaret inom sig. Reflexionen är en smed, som natt och dag hamrar kallt jern, till dess att det börjar rödglöda. Åldersgränsen kan icke bestämmas, emedan den hos några börjar tidigt, beroende af intryck, hos andra sent. Medelgränsen kan antagas vid tolfte eller trettonde året. Därefter går utvecklingen så snabbt, att ett eller ett par år redan ersatt åskådningens verld med en känslo- och tankeverld. Den fysiska utvecklingen börjar, själslifvet följerlångsammare efter. Där uppstår en inre tvedrägt, osäkerhet, blyghet, tafatthet, som gifvit anledning att kalla dessa år slyn- eller slyngelåren. Det personliga medvetandet har vaknat och tror sig öfverallt upptäcka belackare eller beundrare. Man vill ej mera kallas ett barn och behandlas som barn. Ett barn, hvilken förolämpning! Och ingen ålder föraktar så djupt barndomens lekar, som de tretton, fjorton, femton årens förmenta högre vishet.

Om två eller tre år har detta öfvermod åter fördunstat, och barnet betraktas som en främmande varelse men som kan tolereras. Tusen andra föremål tränga sig fram, kärleken i alla grader och former, äran, för hvilken intet mål är för högt, den egna kraften, modet, sjeliförtröstan, som utstryker ordet omöjlighet från sitt språks lexikon, beundran för storheten, skönheten, snillet, tapperheten; och slutligen dessa idealiserande drömmar, som stundom finna ett mål i kärleken, stundom i fäderneslandet, en annan gång åter förlora sig i ett obestämdt något mellan himmel och jord. Tankeverlden vid denna ålder är stor och rik, men större och rikare är känslornas verld. Det hvilar en underbar tjusning öfver ungdomens illusioner. Hemligheten af deras skönhet ligger i deras obegränsade hängifvenhet. 0, denna entusiasm, som kan omfamna allt, försaka allt och förmå allt, den kan ej ersättas af något annat! Tro ej på känslornas varaktighet, men tro på deras uppriktighet! Ungdomen kan bedraga sig sjelf men falskhet strider mot dess natur. Jag är gammal vorden och ofta bedragen, men tror på ungdomen, som på det bästa af mig sjelf. Ochaldrig kan ungdomen ställa sitt mål nog högt, om sedan någonting skall qvarstå, när lifvet afplockat örnens vingfjädrar. Hvem har ej en gång gått ut att eröfra verlden? Att hoppas allt, det är ännu icke att förmå allt, men det är att tro på segern!

At hvilken annan erbjuder lifvet så mycket som åt ynglingen? Hela den ändlöst långa, obegränsade framtiden är hans, och dock kan han bortkasta detta lif för en obetydlighet. Under gatstriderna i Paris 1848 såg man gaminerna ständigt falla för karteschelden, och ständigt klefvo där nya på barrikaderna för nöjet att få se på.

Ungdomen är lifvets omotståndliga drif kraft. Icke allt stort är utfördt af ungdomen, men allt stort har tagit sin begynnelse i ungdomens drömmar och vunnit gestalt i dess uppoffrande hänförelse. Gud sjelf, säger Almqvist, var icke mer än trettiofyra år, när han dog för verlden.

18 8/4 95.

LIFVETS SOMMAR OCH HÖST.

SOMMARTID kommer den högsta värmen alltid efter det högsta ljuset. Den högsta själsutvecklingen inträffar vanligen senare, än de högsta kroppskrafterna. Normalt kulminerar den fysiska utvecklingen vid trettionde, intelligensen vid fyrtionde eller femtionde året. Lyckligast antages ju en jemvigt vara mellan dem båda. Men naturlagarna supplera hvarandra. Idioten och den sinnessjuka kunna vara kroppsligt starka medan själen hvilar, och många de berömdaste skalder och lärde ha på höjden af sin produktivitet släpat med en förfallen kroppshydda. Kropp och själ böja sig för andens frihet, men andens stridemot köttet och köttets strid emot anden förblifva i alla tider desamma.

Mången, och särskildt de sangviniske temperamenten, förblifver i sin innersta rot ett barn eller en yngling vid långt framskriden ålder, ja, intill lifvets ände. Det är som man skulle känna fläktar af vårluft in i december. Ingenting har hos dessa lyckliga förmått utplåna barndomens omedelbara intryck eller ungdomens illusioner. Det nyktra förståndet skrattar åt dem jag älskar dem och -- igenkänner dem.

Den normala gången af lifvets kamp är att först det omedelbara intrycket förbleknar och därefter illusionerna hårdhändt korrigeras af erfarenheten. Mannen och qvinnan i medelåldern ha för mycket att syssla med omgifningen och verkligheten, för att mer hinna drömma. Med undantag af sorgernas ärr och kära minnen, ha forntid och framtid för dem förlorat sin betydelse. Betrakta historikern och fornforskaren! Studera de det gångna, som voro de samtida där? Göra de det icke mera med tanken på dess resultat i det närvarande? Det finns opraktiske Bautastenier; hvilken regel är utan undantag?

Hvad medelåldern benämner framtid, det är befordran, pensionsåldern, lefvebrödet, kapitalet, barnens uppfostran, yrke och giftermål, slägtens arf och intressen, såframt det icke är Guds rike och det eviga lifvet. Och huru det närvarande helt upptager denna ålders uppmärksamhet, röjer sig, bland andra smådrag, i ordstäfvet »helsan framför allt». Helsan är i barndomen, liksom dess tårar,ett mycket lätt öfvergående bekymmer, och ungdomen egnar endast när lifvet står på spel en tanke däråt. Medelåldern. däremot misstänker i tid och otid krämporna, anlitar apotekarne och uppgör husackord med doktorerne. Ingen älskar lifvet som den, för hvilken det fått en praktisk betydelse; så mycket är ännu ogjordt. man måste hushålla med tillvaron.

Yrket, utkomsten, embetsrummet, fackstudierna, hemmet, barnen, köket, sällskapslifvet, partistriderna, politiken, sammankomsterna, grannarna upptaga medelåldern. Det är icke arbetet, som nöter lifvets tråd, det är inre och yttre ofrid, söndringar, sorger, fruktan, tvekan, väntan, sviket hopp, kärlek och vänskap, egna och andras felsteg, misstag, misstankar, missräkningar, ånger, inbillningar, vanor, laster -- det är de, som utslita tråden. Lättheten att glömma och tid till att godtgöra finnas ej mer. Att koncentrera vår viljekraft på det närvarande, det är att praktiskt uträtta, hvad vi förmå. Om vi bokföra vårt lif, skola vi finna summan af vår verksamhet störst i medelåldern. Men att lefva i det närvarande är på samma gång att fastkedjas vid dess fordringar, ej kunna hvila i minnet, ej finna tröst i hoppet. Dag aflöser dag, och hvad skola vi äta, hvad skola vi dricka, hvad skola vi kläda oss med?

Kristus svarar: söken först efter Guds rike och hans rättfärdighet! Där icke detta svar gifver lifvet ett nytt innehåll, förvissna kropp och själ med lifvets ändliga mål som försvinna. Tröttheten uttager sin ratt, nerver och muskler slappas, tanken strömmar i trögare vågor, och förr än vi ana det, hamnavi i det lugnvatten, som kallas ålderdom, icke för att det skulle vara fritaget från stormar och sorger, utan för att de jordiska pligternas ansvar då tynger mindre och för att lifvets vargar, lidelserna, då i regeln upphört att tjuta.

Icke alla gamla förstå ålderdomens företräden. Vanor och lidelser hänga sega fast vid de tilltagande åren och aftagande krafterna, försakelsen är en svårlärd konst. Ålderdomen kläder af sig till natten först sina smycken, därefter lifvets gångkläder, slutligen sin förtrognaste omgifning. Den som kan underkasta sig afklädningen med resignation och hvarje gång han begrafver sin samtid eller gömmer i jorden sina käraste, kan hoppas ett återseende; den, som, när den yttre verlden för honom, stycke efter stycke, sönderbrister, likväl förmår behålla sig sjelf och sin tro, han har besegrat åren, han drunknar icke i natten, han bidar morgonen. Hans afton liknar nordens midsommarnatt, då afton- och morgonrodnad räcka hvarandra handen i sammanflytande ljus.

Då, endast då, har denne åldrige klättrare, kroppsligt besegrad, men andligt obruten, uppnått den motliggande höjden, jordlifvets högsta. Alla gamla se tillbaka på en lång tillryggalagd vägsträcka, alla stå de i ett torn -- och lefva i minnet, men för dem, som uppnått höjden, utbreder sig en ändlös horizont, upphöjdare än barndomens, vidare än ungdomens, mera oskymd än medelålderns. Denne gamle har återkommit till barndomens lifsåskådning däruti, att den yttre och inre verlden, natur och medvetande, hos honom sammanflyta till ett. Han reflekterar icke mer, han åskådar, han jemför icke mer,han känner, och om han jemför, så kritiserar han icke. Han har återfått det omedelbara intrycket, men beherskadt af medvetandet, förädladt af resignationen. Englarna och naturen tala icke mer, och likväl förstår han deras ljudlösa språk. Han lefver, dock icke mera han, utan det oändliga, som omfattar i samma famn det förflutna, närvarande och tillkommande och som de kristne kalla Gud. Det är sant, att betraktaren måste vara en kristen för att tänka sig en allt förutseende, allt sammanhållande och kärleksfullt skyddande personlig Gud, i hvilken han icke försvinner, utan fortfar att individuelt behålla sin tillvaro. Han måste vara kristen för att icke frukta tillintetgörelsen, som för tviflaren står så nära vid portarna, men äfven den gamle hedningen dör lugn med aningen om en gryende morgon bakom det lif som förgår.

Hvilken olika aftonskymning! En går knarrig och knotande natten till möte, en annan går trött, slö och likgiltig, en tredje går vaken och hoppfull bort till det okända landet, viss om att gå från lif, till lif från svaghet till kraft, från menskliga styckeverk till andens fullkomning, från tvifvel till visshet, från tro till åskådning, från skymning till klarhet, från tillvarons brusande flod till dess lugna källa i Gud.

18 11/4 95.

KÄRLEKEN.

HVARFÖR delar sig det fria menniskoväsendet i två så djuptgående motsatser som man och qvinna? Emedan allt behöfver en motvigt för att icke förloras i sjelfviskhet. Tudelningen är beräknad blott för det jordiska lifvet. På andra sidan grafven finnes ej man, ej qvinna.

Att med all olikhet i kroppsformer, utveckling och själsanlag man och qvinna dock äro ett, bevisas däraf att det odödliga, som qvarstår, hos dem båda är ett, likasom båda förenas genom samma födelse och död, samma ansvar, menniskorätt och medborgarerätt i Guds rike.Lindebarnet, ehuru predestineradt för sitt kön, är i sin omedvetenhet skapelsens urtyp, den odelade menniskan. Söndringen visar sig tidigt i anlag och böjelser, men det rörande hos barndomen, det som man kallat dess oskuld och som jag kallar dess otillräknelighet, är, att alltid någonting qvarstår af det odeladt menskliga.

Från sjunde året intill det femtonde, sextonde och stundom längre, uppstår ett krigstillstånd mellan gosse och flicka. Han uppträder aktiv, anfallande, öfvermodig, hon svarar passiv och med tårar, men retsam och ömtålig. Det är två motsatta elektriska strömmar, som spraka vid mötespunkten. Hemmet och samskolorna försöka utjemna dessa strömmar genom att bringa dem i ständig kontakt med hvarandra och lyckas, om ej släcka, så likväl oskadliggöra gnistorna.

Medan strömmarna så repulsera hvarandra, visar sig samtidigt en motsatt kraft, en inbördes attraktion. Kriget fortfar mellan jemnåriga, men äfven barndomen skapar sig idealer och söker dem ofvanom sig. Gossen föraktar de små flickorna, men förälskar sig tidigt i en några år äldre. Skolflickan egnar sin tysta beundran åt en ung lärare, som för henne är höjden af all fullkomlighet. Det är den heliga, rena första kärleken, som tror allt och är beredd att uppoifra allt, men begär intet annat, än att förblifva okänd och gömd. Intet ord, ingen förklaring. En misstanke vore en olycka, en upptäckt ett helgerån.

Denna blyga flamma kan stundom försona sig med verkligheten och öfvergå till öppna förbindelser,men i de flesta fall slocknar den som ett kärt barndomsminne, för skönt och för ömtåligt att vidröras af oheliga händer. Kärlek och poesi, säger Bulwer, äro barnsjukdomar, men lycklig den yngling, som i sin ålders dagjemningsstormar bevarar detta kärlekens första heliga minne okränkt. Det blir hans skyddsengel i frestelsens stund, det bevarar i hans hjertas lönkamrar tron på det rena i lifvet, tron på hans eget och kvinnans sedliga värde.

Så mycket är skrifvet och taladt om kärleken, att den som genomgått alla dess krusvågor och stormar, knappt vet hvad han skall tillägga. Om jag säger, att kärleken vid sexton år är en annan, vid tjugutvå år en annan, vid trettio år en annan och vid fyrtio eller femtio år åter en annan, så är detta något, som blifvit sagdt hundrade gånger förut. Om jag säger, att en qvinnas kärlek vid aderton år är en leksak i jemförelse med den trettioårigas kärlek, som betyder hela hennes lif, är det likaså sagdt af andra förut. Och om jag tillägger, att den svartsjuke mannen dödar både sin rival och sin älskarinna, men den svartsjuka qvinnan endast sin rival, är äfven detta förut en erfarenhet. Endast den första kärleken är, jemförd med de efterföljande, osjelfvisk. I all jordisk kärlek, icke ens den högsta och renaste undantagen, moderskärleken, ligger sjelfviskheten fördold, som ett hemligt förbehåll. Alla, äfven modern, begära något tillbaka, nemligen genkärlek. Måste hon försaka äfven denna, brister hennes hjerta.

Ändock är kärlekens innersta rot att försaka sig sjelf och allt för den man har kär. Svenskaspråket har intet namn för en sådan hängifvenhet. Romarne, och efter dem andra folk, menade med *charitas* något annat än med *amor*, men svenskan sammanrör solvärme med ugnsglöd. Den himmelska kärleken, *charitas*, söker icke sitt. Paulus har skrifvit dess program i I Kor. 13 kap. Dess högsta förebild är Guds kärlek i Kristus. Dess jordiska efterföljare strida sitt lif igenom mot sjelfviskheten och segra, blödande i Guds kraft. Det är icke pelarhelgonet, som af högmod uppoifrar sig sjeif, icke botgöraren, som vill vara sin egen frälsare, icke välgöraren, som tecknar sitt namn på listan för att prisas af menniskor, icke krigaren, som dör för äran, icke vetenskapsmannen, som hoppas blifva odödlig genom en stor upptäckt, intet land eller folk eller samfund eller enskild, som triumferande går till segern, om ock för en stor idé; med ett ord intet och ingen af dem, som söka egen ära och lön; det är de, som glömda arbetat, lidit, försakat, stridit och dött för sin kärleks skull. Det är de, som förundrade fråga på domedag: Herre, när hafva vi sett dig hungrig, naken, sjuk eller i fängelse och kommit till dig? De hafva glömt sin berömmelse därför att de ej väntat sig lön. För intet hafva de fått, för intet gifva de allt tillbaka.

Hvad skall jag efter detta tillägga om den jordiska kärleken? Hvarför blifva så många äktenskap olyckliga eller dock besvikna i kärlekens illusioner? Därför, att hvarje sådan förbindelse fordrar ömsesidig sjelfförsakelse. Hvadan komma så många svikna förhoppningar, kallnade vänskapsband, brutna löften och oväntade missräkningar? Däraf, att visjelfviska gått hvarandra till möte och begärt vår lön, där vi bordt gifva vår kärlek.

Kärleken går som en grundtanke genom lifvet, från vaggan till grafven och bortom grafven. Kärleken uppbygger, förenar, försonar och sammanhåller allt hvad den vidrör. Tag bort kärleken, och jorden skall vara, hvad man tror sig veta om månen, en ofruktbar ödemark. Attraktionen är kärlekens omedvetna makt öfver den liflösa materien, men en tvångsmakt, som binder utan att lösa. Kärleken i sin sanning är sjelf fri och frigörande allt. Tro icke vanan, icke plikten, icke maktspråket, icke beundran, icke lustan, icke ett oförklarligt hypnotiskt inflytande, som man ej sällan ser binda två varelser vid hvarandra; tro endast den kärlek, som gifver sig fritt och mottager fritt! Men olyckliga de folk och de enskilde, som hata! Hatet är en centnertyngd, som ohjelpligt neddrager sitt offer i ett bottenlöst djup. Kartago hatade Rom och gick utan räddning förloradt. Polackarne hatade ryssarne, fransmännen hata tyskarne, irländarne hata engelsmännen och förstå icke, att hatet har ingen framtid, hatet har intet annat hopp, än hämnden, och hämnden studsar tillbaka på hämnaren. Hvad vore veriden utan förlåtelse? Hvad vore striden utan försoning? Böj dig, egenrättfärdige, sjelftillräcklige, oförsonlige, inför den Gud, som är kärleken, förrän han lemnar dig att förgås i hatets afgrund!

18 15/4 95.

HEMMET.

FAMILJEN, samhället, staten motsvara i unga år hemmet, skolan, fäderneslandet. Jag definierar dem icke, jag belyser dem ur min uppfattning.

Jag har utgått från ett älskadt hem, som fortfor att vara min rot intill mitt femtionde år. Jag skildes alltid med saknad från detta hem, jag återvände alltid med längtan dit. Efter min fader, som vid mitt trettonde år bortkallades från sitt arbete för fäderneslandet, egde jag qvar en mor, som jag älskade öfver allt annat på jorden. Jag bad vid den gamla rönn, under hvilken två späda bröder lågo begrafna, men jag hade fått behålla en syster, mycketolika mig i lifsuppfattning, och likväl så kär, att aldrig en meningsolikhet grumlat vår endrägt. Jag fann en maka, min själs förtrogna i sorg och glädje, och Gud gaf oss goda, begåfvade barn, som delat med oss sorg, glädje och hopp, barn intill tredje och fjärde led. Vi hade dagens bröd i stadig förtröstan på Herren vår herde. Oss förunnades mycken vänskap och mycken kärlek, helsa, arbetskraft och anslående verksamhet. När jag härtill lägger det eviga lifvets frön, som min fader och moder tidigt utsådde, och Guds englavakt i tuktan och hugnad, är min uppfattning af hemmet afslöjad i sin rot.

Jag kan ju icke uppställa mitt lyckliga hem som en norm för alla hem, men jag kommer vid jemförelser till det resultat, att hemmets inflytande är grundläggande i godt eller ondt för hela vårt lif. Dess intryck qvarstå outplånliga genom alla skiftande erfarenheter intill lifvets ände. Min moder dog vid sjuttiosju års ålder, och i hennes sista ögonblick, när allt mellanliggande låg förgätet, gingo hennes tankar åter tillbaka till barndomshemmet, när hon var tio år gammal.

I fader, moder och syskon lära vi först älska menniskorna. Med hästen, hunden, lammet, fåglarna bli vi förtrogna med djuren och skapelsen. Vår hemgårds björk, vår barndoms sjö, vår sorlande bäck äro de förste, som lära oss älska fäderneslandet. När jag hemkom som barn från skolan, omfamnade jag i öfversvallande fröjd mina aspar i trädgården; de utbredde öfver mig sina grenar och helsade mig med sina susande löf. Ur dessa trädväxte mitt land och mitt folk; ur vindens sus i löfven talade till mig naturens språk.

Städernas barn, som flytta i hyrda våningar, uppväxa utan denna uppfostrande kärlek till ett bofast hem. Familjen är för dem fäderneslandet, men om familjens medlemmar äro förlorade på embetsrummet eller i sällskapskretsarna, återstå för barnen endast intrycken af tjenstefolket, kamraterna, boken. Dessa barn utsättas för faran att uppväxa till egoister med trång tankegång. En vän kan vägleda dem, en fosterländsk fest gifva deras tankar en upphöjdare riktning, men barndomens intryck jaga hvarandra i ständig omvexling, och goda föredömen behöfva, som sagorna, ständigt upprepas.

Hem utan gudsfruktan uppfostra barn utan botten. Hem, där religionen är konvenans, uppfostra söndagskristna. Hem med tvång att åhöra predikningar, som barnen icke förstå, uppfostra skrymtare. Svordom, trätor, förtal, sqvaller, oordning, osanning i hemmet inplanta hos barnen samma fel. »Små grytor ha också öron.» Det ord som man minst förmodat, har qvarstannat och gror. Hvad angår hemmets disciplin, är min erfarenhet, att all öfverdrift framkallar reaktion. Hårda, häftiga föräldrar och oförnuftig aga söker ett barn undkomma med nödlögner och ögontjenst. Efterlåtenhet framkallar olydnad, favoritskap öfvermod och afund. Kältande förmaningar uppfostra likgiltighet. Mycket pedagogiske fäder uppställa som uppfostrans regel en frihet utan annan gräns, än uppenbart lagbrott och öppet trots. Jag har sett flera dåliga än goda följder af detta system. Det är att lemna ventilernaöppna för alla vindar. Inflytanden komma från alla håll och behöfva en norm i hemmet. Min erfarenhet är, att aga är berättigad för osanning och uppsåtlig olydnad från tredje till sjunde året för alla, och för gossar till tolfte eller trettonde året. Mildare straff, såsom arrest (icke i mörkt rum), skamvrå och tvånget att bedja om förlåtelse, afpassas efter graden af fel. Kärleken är icke kärlek, om den ej förenas med tuktan. Barnet bör se föräl- drarna sörja öfver deras olydnad. »Väx utan tukt, dö utan ära.»

Om hemmets inverkan icke är lika afgörande för den vuxna menniskan, behåller det alltid ett mäktigt inflytande. Gif henne ordning, renlighet, trefnad, fridfullt, kärleksfullt samlif~ och hon skall ej behöfva söka nöjet ute i alla dess gröfre och finare former. Gif henne motsatsen, och hon skall fly det hem, där hon vantrifves och som för henne blott är en nödtvungen sofplats.

Må den, som har fått ett godt hem, hvar dag tacka sin Gud för denna välsignade gåfva och jemföra sin lott icke blott med lifvets olyckliga, hemlösa nomader, utan ock med de gamla ungkarlar, som tillbringa en bräcklig ålderdom under legda tjenarinnors vård och sluta sitt sjelfviska lif utan en kärlekens tår på sin graf!

18 17/4 95.

SKOLAN.

FÅ ämnen ha varit föremål för så många utläggningar, som det unga menniskobarnets uppfostran i skolan, och få ha förtjenat mera uppmärksamhet. Skolan är hemmets genomgångsport till ett sjelfverksamt lif och ett försök att i sig förena hemmets och lifvets erfarenhet. De styfvaste pedagogerna tänka sig skolan som ett ändamål i sig sjelf. Gerna för mig, ehuru det faller sig svårt för vanligt förstånd att tänka sig någonting fristående, som har en början bakom sig och en fortsättning efter sig.

Så godt först som sist må jag bekänna min kätterska pedagogik. Efter några tusen års praktikoch två eller tre hundra års teori har, i min tanke, skolan ännu så föga uppnått sitt rätta mål, att hon står längre därifrån nu, än för två tusen år tillbaka. Perserna uppstälde grundreglerna: lyda och tala sanning. Grekerna ville uppfostra hela menniskan med kropp och själ i harmonisk jemvigt. Att de icke fullt uppnådde detta riktiga mål, kom sig af deras förkärlek för det sinnligt natursköna, hvarigenom det andligas högre verld, trots deras store filosofer, kom att intaga en underordnad plats.

Kristendomen såg bort mot det eviga lifvet och betraktade den jordiska tillvaron som en försvinnande öfvergångstid. Det sinnligt sköna var för henne endast ett band och en frestelse. När medeltiden efter långt barbari uppställde sin lärda skola, blef alltså det andliga målet hufvudsak och det verldsliga därutöfver fick en betydelse blott i det andligas tjenst. Medeltidens skolastik införde tankens uppfostran i trons lydnad som det viktigaste, och däraf hände, att i en senare tid boken som tankens tolk och budbärare blef skolans främste, slutligen ende lärare. För denna tyrann måste allt vika: kroppens helsa och själens grundkrafter, allt, utom tanken sjelf, som skulle riktas med ett strängt reglementeradt vetande. Jag känner denna skola, jag har sjeif genomgått henne, sådan hon ännu för sextio år sedan var allena herskande med sin karbas, sin teologi, sitt latin och sin likgiltighet för allt öfrigt. Hon var dock ett logiskt genomtänkt system, hon visste, hvad hon ville och visade sig mäktig att uppfostra karakterer. Hon var en jernhård kyrkas jernhårda dotter, lag utan evangelium; hon var detsjuttonde seklet, icke det nittonde. Jag önskar henne icke tillbaka, men jag skrifver på hennes graf: *requiescat in pace*.

När hon föll 1844, trädde i hennes ställe en ny skola, som ville på en gång afhjelpa alla brister och experimentera med alla tiders pedagogiska erfarenhet. Nu skulle man lära allt och hinna med allt, men i gamla hjulspår. Där infördes gymnastik, sång och teckning, men boken förblef hufvudsak, tanken hufvudriktning, det öfriga bisaker. När det visade sig att man ej hann med allt och att ungdomen öfveransträngdes, tvistade man om det nödvändiga och det umbärliga, främst om latinet. Man strök, skarfvade, lappade, experimenterade och blef likväl aldrig färdig, kom aldrig till lugn och jemvigt. Så har det nu fortgått i femtio år, och hvilka framsteg än skolan gör, förblir hon ett experimentalfält, så länge hon äflas att uppfostra vetandet, i stället att uppfostra menniskan.

Hvad är vetandet, boklärdomen, förståndsöfningen? En stor, rik och vigtig provins af den menskliga andens rike, men så litet dess allt, att detta rike beherskas af helt andra makter, som blifva vetandet öfvermäktiga. Hvar är känslan, som så ofta går sina egna vägar, vetandet oåtspordt? Hvar är fantasin, som trotsar allt vetande? Hvar är viljekraften, som är rikets legitima suverän, medan vetandet är blott dess rådkammare? Jag ser icke till dessa makter i vår lärda skola, som dock borde känna dem, och om de tillfälligtvis framträda där, så fäster man vid dem endast ringa uppmärksamhet. Hvar är helsans vård i kroppens ömtåligasteutvecklingsperiod? Hemlexorna fortfara, ansträngningen fortfar, läkarne rådfrågas om gymnastiken, från hvilken ofta en tredjedel af eleverna få dispens på grund af svaghet eller håglöshet. Lekarna, festerna, sommarvandringarna äro tillfälliga. För luftventilationen och måltiderna har man nu bättre sörjt, men mindre för kroppsrörelsen. Och slutligen, hvar är sjelfva vetandet, som fortfar att vara skolans vigtigaste? Hvad veta eleverna ur sin bok om naturens lefvande lif i dess frihet? Känna de en fågel af hans sång? Kunna de skilja råg från korn, tall från gran, räf från hund? Hvad veta de om geometrin, desse boklärde, som ej kunna på fri hand upprita en cirkel, eller ens draga en rät linie? Hvad veta de om en matematik, som de aldrig få tillämpa? Hvad veta de om en historia, som förtorkat i namn och årtal, eller om en geografi afritad på kartan? Och dessa främmande språk, hvilka kosta så mycken tid och möda, hvad veta de om dem, när de vilja göra sig begripliga utomlands? Är icke allt ett humbugsvetande, bestämdt att lysa och glömmas när skolan är öfverstånden?

Hvar är menniskan? Jag ser henne i den lärda skolan endast som en grön kart, hvilken lagts i en ugn att mogna. Jag ser henne gröfre tillyxad, men natursannare och, ofta snedvuxen, men mera hand gjord i folkskolan. Bäst igenkänner jag henne i »barnträdgårdarna»Fröbelska småskolor. , där man vårdar och vattnar hennes naturliga rot. Tala till pedagogen om menniskan, och han skall blifva vältalig om allamethoder för hennes uppfostran, men hans egen method, i hvilken han invuxit och hvilken han praktiserat med så mycken framgång, förblir dock den enda riktiga. Vågar någon betvifla hans framgång? Ja, är det honom man vill anklaga för hemmets eller ett senare lifs inflytanden? Jag svarar: är det ej skolans problem att utplåna dåliga inflytanden af det förgångna och förebygga dylika af det tillkomman de? Om hon nu utsänder öfveransträngda, nervsvaga, blodfattiga, fantasilösa, viljelösa, opraktiska, i det verkliga lifvet bortkomna elever, är detta lifvets fel? I resultaten ligger skolans dom.

Jag kan ej förtiga det: hela den lärda skolans nuvarande utgångspunkt, vetandet och åter vetandet som det enda nödvändiga, är grundfalsk. Beviset därpå är den fortfarande jäsningen, missnöjet och de täta förändringarna, oaktadt all sund undervisning fordrar kontinuitet. Lappningar tjena till intet, systemet behöfver omorganiseras från grunden. Hela menniskan skall träda i stället för sin bråkdel vetandet, och detta skall först då komma till sin rättmätiga rang i andens utvecklingskedja. Det är ett stort, ett svårlöst, men oundvikligt problem. Hvar finna en utgångspunkt?

Jag vill icke säga: den enda, men den enda som jag känner med utsigt att lösa problemet, är den lifsåskådning, som sökt sitt första förverkligande i de Fröbelska barnträdgårdarna. Börja med dem, organisera dem som första länken i en kedja, hvilken omfattar skolans alla grader intill universitetet. Det ligger en lång serie af utvecklingsmöjligheter i denna, nu blott för nybörjarne afsedda, halft lekande, halftallvarliga begynnelsepunkt. Börja med inpräglandet af begreppen gudsfruktan, frihet, sanning, ordning, lydnad, arbete, kärlek, sjelfförsakelse, lifsglädje; egna tanken, känslan, fantasin, viljekraften, hvar för sig och alla gemensamt en omsorgsfull vård; tillämpa dem alla på bestämda konkreta, för skoláldern lättfattliga fall; öfva och pröfva dem genom tillämpningen; gå från det bekanta till det obekanta; uppmuntra iakttagelsen; ordna framsteg och fordringar efter förmågor och anlag; forcera icke de mindre begåfvade och sporra icke de mera begåfvades ärelystnad; gör arbetet till lust och icke till olust; gör eleven medveten om sin solidaritet med klassen, skolan och fäderneslandet; lär honom att älska Gud öfver all ting och näst honom hans skapade verk, naturen, menniskorna, djuren, växterna; lär honom det varaktigt stora, det sant ädla, det ödmjukt renhjertade, det anspråkslöst goda, -- och om denna skola icke förmår utjemna alla lifvets klyftor, eller besegra alla dess frestelser, så har hon dock, så vidt jag vågar förutse, löst skolans problem för det tjugonde seklet.

18 18/4 95.

FOLK OCH FÄDERNESLAND.

DET lif som utströmmar från hemmet och skolan, delar sig i två flodarmar, en real, praktisk och en idéel. Valet beror än af anlag, än af nödtvång, än af omgifningen. Realisten uträttar mer i detalj, idealisten i omfattning. Realistens uppgift är ögonblickets, idealistens framtidens; den förres trång, men bestämd, den senares obegränsad, men sväfvande.

Folk och fädernesland äro idéer, som åtskilja menskligheten i spiltor. De ha funnits så långt historien kan se tillbaka, och de skola finnas så länge olika länder medföra olika lifsvilkor. Främlingen var alltid barbar, hellenen eller juden alltid en utkorad.Folken äro kollektiva inkarnationer af individernas goda och dåliga egenskaper, men främst af deras sjelfviskhet. Den egoism, som hos individen bindes af hänsyn till andra, känner sig obunden hos folken, framträder hos dem skoningslösare och viker endast för öfvermakten. Att bruka våld, svek, orätt af alla slag till sitt folks och sitt fäderneslands fördel, kallas patriotism, att härja, plundra, döda, tillintetgöra sitt lands fiender anses för ära och hjeltemod. Att prisa eget folk, eget land och nedsätta andra vill föreställa national sjelfkänsla. Lyckliga de folk, som af natur och maktställning tvingas att vara ödmjuka; de kunna ännu hoppas en framtid.

Det var blott Kristi stora hjerta, som förmådde innesluta hela menskligheten i samma brodersfamn och föreskrifva budet kärlek mot alla. Hans ord utgå allt förenande, allt försonande öfver verlden och slå som vårregn mot isvallar. Hvar möta de icke motstånd? Folken väpna sig mot hvarandra, öfverlista och svika hvarandra, individen armbågar sig fram, sjelfva religionerna bekriga hvarandra. Det finns praktiskt anlagda folk, som den engelska racen och idéelt anlagda folk som fransmän och tyskar. Men äro dessa därför mindre sjelfviska? Engelsmännen exportera i samma fartyg biblar, afgudabilder och opium. Tyskarna tillegna sig hvarje stor idé eller personlighet som ursprungligen tysk. Skiljaktigheten röjes, när dessa nationer kolonisera främmande eröfrade länder. Engelsmannen organiserar, använder allt till sin fördel, herskar så länge han förmår, men qvarlemnar när han nödgas släppa sitt byte, ett för friheten uppfostradt folk. Tysken slårallt under sitt geschäft, germaniserar, civiliserar, förtrampar och qvarlemnar när han måste rymma fältet, ett fattigt folk som förlorat tron på sig sjelf. Fransmannen slösar sitt blod för äran, koloniserar för makten, föraktar ej vinningen, men inbillar sig, när han måste lemna sin eröfring, att han civiliserat vildar.

Så underbar är verldsstyrelsens mekanik, att denna allas sjelfviskhet gentemot sina likar, är en ständigt verkande drifkraft, som för folk, individer och mensklighet framåt. Hvad vore detta slägte samladt i en enda stor hjord utan åtskilnad i gränser och nationalitet? Hvad vore detta slägte utan behof, utan täflan, utan intressen, anspråk och motsatser, man vore frestad att säga utan begär, afund och åtrå efter någonting saknadt önskansvärdt? Man kan ej tänka sig en sådan menlös, men också viljelös mensklighet annorlunda, än som orientens fordna, kolossala monarkier, slafvar under en despot. Hvarigenom har Europa, den minsta och ingalunda rikaste af verldsdelarna, efter hand blifvit alla öfriga öfverlägset? Genom sin lyckliga fördelning af haf, länder och bergsryggar, som gifvit upphof åt begränsade folk. Dessa folks samband och täflan ha gifvit upphof åt Europas civilisation, medan Asiens stepper och Afrikas öknar än sammanfört folken i stora massor, än afspärrat dem från hvarandra. I Europa står Ryssland af samma orsak tillbaka, men utbreder sig med makten af en vårflod åt öster.

Man skulle tycka, att jordens 1,500 millioner invånare, alla med individens sjelfviskhet och ingen fullkomligt lik en annan till kropp eller själ, vore redan för sig mångfald nog; men individens enhet är icke nog, framåtskridandet fordrar ännu därtill en mångfald af folk. Ingenting är dåraktigare än katholska kyrkans fordran på bokstafvens enhet i samma tro. Detta har Kristus aldrig menat med »ett fårahus och en herde»; han har tillagt, att »Gud vill tillbedjas i ande och sanning», oberoende af bokstafven men i en ande. Ingenting är politiskt kortsyntare, än panslavismens och pangermamismens försök att sammansmälta olikartade folkenheter genom tvånget att inlära den herskandes språk och uppfattning af fäderneslandet, i afsigt att därmed förstärka statens enhet. Man antager att de så kallade stora nationerna en dag skola uppsluka de små genom massornas attraktion. Detta är att öfverfiytta materiens tyngdlagar på den fria menniskoanden. Allt tvång framkallar motstånd och befordrar icke, men splittrar enheten. Upphäf tvånget, och tillägg friheten, då är antagandet riktigt, om till gagn för utvecklingen, är en annan fråga. All historia vittnar, att utveckling och framsteg befordras genom brytningen af olika lifsåskådningar mot hvarandra och den därigenom uppkommande täflan inbördes.

Äro alltså folk och fädernesland med deras sjelfviskhet ett hinder för menniskornas endrägt och lycka? Nej. Sjelfviska utåt, bereda de inom sig kärleken ett verksamhetsfält och försakelsen ett mål. Folk och fädernesland äro nödvändiga länkar i utvecklingens kedja, bestämda att vid kedjans jordiska ände försvinna i menskligheten. I Kristi tusenåriga rike skola icke mer finnas folk ochfrämlingar, endast egna, förtrogna i samma faders famn.

Geografi och statistik äro ense därom, att hvarje land med sitt läge, sitt klimat och sin fruktbarhet uppfostrar det folk, som bebor det och omvändt, att hvarje folk med sin kulturkraft, omskapar det land det bebor. Tillämpa på detta faktum verldsstyrelsen, och vi förstå, att Gud gifvit åt hvarje land ett förut bestämdt folk och åt hvarje folk ett förut bestämdt land, där det finner en möjlighet att utföra sin likaledes förutbestämda mission. Betrakta endast det lilla trångt begränsade Palestina! Är icke detta lilla land med sitt läge mellan tre verldsdelar och två verldshaf, mellan öster- och vesterland, detta land, som inrymmer alla naturens och historiens motsatser, är det icke på förhand bestämdt för en verldsmission? Och säger oss icke allt, att profetiorna där vänta sin uppfyllelse och att Jerusalem i tidernas fullbordan är bestämdt till verldens hufvudstad?

Socialisterna säga sig vara kosmopoliter. Hvad är en kosmopolit? En verldsborgare utan land och folk, »ein hiesiger», som tror sig tillhöra alla, men tillhör ingen. Är han en kristen? Älskar han alla menniskor? Nej, han älskar blott sig sjelf, alla andra äro honom likgiltiga. Verlden må förgås, endast han finner en planka på hvilken han räddar sig.

Äfven fäderneslandet kan blifva en afgud och är det för mången, för andra en vacker ungdomsdröm. Och likväl är i denna idé någonting heligt, någonting stort, upprättande, försonande,sammanhållande. Fäderneslandet är mångas skydd, mångas hem, mångas graf och likväl så helt mitt, att jag bär det i mitt hjerta och i min lifsåskådning. Det omsluter i sig allt som är mig kärt och dyrbart på jorden, forntid, nutid och framtid, mitt arbetes lön, min kärleks omsorg, mitt lifs närmaste mål. Säg, kan man dö för detta land? Ja, -- och lefva! Det är lättare att dö, än att lefva för en idé; vår kraft är vanmakt, vår vilja vankelmod. Men medvetna eller omedvetna ha i alla tider många tusende lefvat, lidit och dött för detta land, som med hvarje soluppgång kallar oss att följa i våra fäders spår. Ledsna på detta land, beklaga dess fattigdom, skudda dess stoft af dina fötter, emigrera till rikare lottade länder, försök att glömma din barndoms vagga, din moders bön' Förgäfves! Du undkommer ej ditt folk och ditt land, du bär det med dig, hvar du i veriden går, det är din innersta rot, du kan ej rycka dig lös, och om du kan det, skall du på höjden af kraft och välmakt känna, att något som gaf lifvet dess innehåll har dött bort i dig.

18 21/4 95.

KYRKAN.

JAG har sagt, och jag vidhåller, att jag älskar och vördar vår lutherska kyrka, anseende mig lycklig att vara född i hennes sköte, buren på hennes armar till dop och kristendom, och detta icke af vana eller auktoritetstro, utan af en i lifvet mognad öfvertygelse. Icke för något pris vill jag ombyta en konfession, som tillfredsställer mitt gudsmedvetande och sammanhänger med hjerterötterna; men detta oaktadt är jag med hänsyn till kyrkans nuvarande former, icke så litet kättare. Svårigheten att vidröra detta ämne ligger icke så mycket i fruktan att tillrättavisas af kyrkans mera skriftkunnige och mera erfarne medlemmar, som icke mera i farhågan att öka antaletaf de många afvikande meningar, som nu likt getingssvärmar surra kring det gamla ärevördiga templet och förvirra de troende.

Statskyrka eller folkkyrka? Otvifvelaktigt den senare. En kyrka med i lag formulerad tro och af staten aflönade prester vore att ställa kristendomen i ett glasskåp och sönderslita dess folkrötter. En folkkyrka utan allmän lag, öfverlemnad utan kontroll till pris åt dagens vexlande meningar, vore själarnas legaliserade anarki. En kompromiss mellan båda vore det önskvärda, sålunda att staten, det är folkets rättsmedvetande, betryggar kristendomen såsom sin oafytterliga grund, men proklamerar samvetsfriheten såsom individens lika oafytterliga rättighet.

Huru förena dessa två vilkor? Staten säger: vi aro ett kristet folk, vi erkänna kristendomen som norm för alla våra lagar, alla våra institutioner och all vår uppfostran. Hvarje domare, hvarje tjensteman, hvarje lärare måste bekänna Jesus Kristus, äfven om han tillhör andra konfessioner än var lutherska. Som religionslärare för lutheraner måste han vara lutheran. I alla läroverk med undantag af tekniska fackskolor, ingår religionen som läroämne efter elevernas konfession. Icke kristna må bo under våra lagars skydd, med vilkor af laglydnad, och idka borgerlig näring, men ej tillåtas proselytmakeri. Äktenskap mellan kristna och icke kristna må likaså tillåtas med förbehåll att barnen uppfostras i kristna läran. Fri dissenterlag, intet nattvardstvång, fritt val af själasörjare, inga imperiela lägenheter. Staten öfvervakar, församlingen väljer och styr. Ingen hierarki.Denna sistnämnda är ett olyckligt arf från katholicismen, likasom prestadömet af statens nåde är ett olyckligt arf från judendomen. Hierarki, kyrkoherrar i stället för kyrkoherdar är ett oting, där den ypperste bör vara allas tjenare. Prest kommer af [rrqi~6ré~o], som betyder en af församlingens äldste. En prest är den Helige Andes redskap och tjenare, icke tillkommen för dagens bröd genom ett domkapitels fullmakt. Icke heller så, att hvarje skomakare med talför tunga bör tillåtas uppträda som ordets predikare och kyrkans tjenare. Kolportörerne lägga an på effekt och profanera ofta Guds ord. En pröfning är oumbärlig, måhända lämpligast genom af församlingen utsedde pröfvade kristne som kyrkoråd. Detta bör i sin ordning befullmäktigas af synoder, valda i olika landsdelar.

Man känner den agitation och de intriger, som ofta vidlåda prestval och göra maktspråk ursäktliga. Må då kyrkorådet beklädas med afgörande makt, under förbehåll af besvär till synoden. En ny lag må sammanfatta alla delar af folkkyrkans sjelfstyrelse.

Städernas kyrkor böra stå öppna alla dagar, likasom de katholska, för alla som känna behof att där söka sin Gud. Han är föga betjent med vår söndagskristendom. I landskyrkorna må tillträdet bero af de närmast boendes önskan. Församlingens själasörjare bör befrias från de kommunala bestyr, som nu upptaga en så stor del af hans dyrbara tid.

I kyrkans nu brukliga liturgi äro några missbruk rättade medan andra qvarstå. Att två gånger uppläsa dagens evangelium är en skollexa, och att tre gånger under samma gudstjenst läsa fader vår,(hvarför icke numer »vår fader»?) är det sladdrande katholska pater noster. Predikans af ålder brukliga för det första, för det andra, för det tredje är en allt lif dödande qvarlefva från teologiska skolkrior. Det är godt att hela församlingen deltager i psaimsången, icke, som mångenstädes, blott en kör från orgelläktaren, men då kyrkosången ofta nog lemnar mycket öfrigt att önska, vore väl om inöfvade folkskoleelever i hvarje församling toge psalmernas ledning.

Våra psalmböcker, svenska och finska, hafva af komitéerna ej så litet förbättrats i jemförelse med de gamla, men förblifva dock lappverk af nytt och gammalt. Folkets nog allmänna misstro mot de nya böckerna, berättigas af dessas väl mycket moderniserade stil. Jag har i svenska psalmbokskomitén förgäfves vidhållit, att psalmen till sin natur är en förandligad folkvisa. Bokstafven dödar. Kraften består icke i ord utan i lif.

Om predikanterne längre fram.

Guds ande går som vindfläktar genom verlden, och dess gång kan ingen beräkna. Alla tidens hvirfiar storma nu mot vår kyrkas bofälliga former, och mången förutspår dess snara undergång. Jag tror icke därpå. Jag tror att hon behöfver en ny reformation på den gamla grunden, och denna skall komma i nästa århundrade. Jag tror att dödsrikets portar icke skola varda henne öfvermäktiga. Gräset förvissnar, folket är såsom gräs, men Guds ord förblifver evinnerligen.

18 31/8 95.

<chapter PREDIKANTEN.

NÄR jag fann mig oduglig till läkarens kall, gick jag till råds med mig sjelf, om jag borde studera teologi. Men detta dogmatiserande, som förflyktigar kristendomens lifsgrund i liflösa tankedogmer, skrämde och misshagade mig. Jag hade en kär vän och anförvandt, en prest, som på allvar indelade sitt lif efter evangelieboken; jag beundrade en eller två af »det konungsliga presterskapet», som talade Guds andes ord till törstande själar, men flertalet af själasörjare syntes mig som legoherdar, hvilkas ord buro kappa och krage, medan deras sinnelag och lefverne tjenade mammon. Vi hade inga landtdagar då ännu,men sedermera då jag såg preståndet församladt, kunde min vänskap och vördnad för många af dess ledamöter icke värja mig från samma intryck, som jag erfor vid anblicken af ett apotekaremöte, en atmosfer af recept och sjukrum. Dessa själarnas uniformerade läkare, sedda i massa, syntes mig allt annat än andeliga i sina rådplägningar om veridsliga ting, och all nimbus af presten tycktes mig försvinna i ståndet. Jag afsvor teologin.

En annan gång såg jag en begåfvad skollärare uppträda utan prestkrage, i vanlig svart rock i Stockholms baptistkyrka och tala till själarna lifvets enkla ord, utan de sedvanliga fraserna. Jag gillar icke baptisternas käpphäst, det förnyade dopet, som synes mig vara ett ringaktande af Frälsarens ord: »Låten barnen komma till mig och förmenen dem icke!» Men det flärdlösa, tänd ande, lefvande lif, som flödade ut ur denna baptistpredikants ord, syntes mig vara en bättre kristendom, än mången skrifven predikan i den rättrogna folkkyrkan.

Egen brist har lärt mig att skonsamt betrakta andras. Jag hyser deltagande för denne unge nybörjare i predikoembetet, som flitigt förberedt sig, tänkt öfver sitt ämne och för säkerhets skull skrifvit sin predikan. Han vill samvetsgrant uppfylla sin pligt, men hans gåfvor som talare höja sig ej öfver medelmåttan och sakna öfning. Han har öfverläst sin predikan som en skollexa, men memoreringen sviker, han nödgas tid efter annan kasta en blick på papperet. Det är skum dager på predikstolen, han finner ej genast sammanhanget, han stannar, söker, staplar fram några ord och söker ånyo. Denstora, tysta, väntande menigheten nedanför honom i kyrkan utbreder sig som ett moln för hans blick och förvirrar hans tankegång. Han ser ingenting mer, mins ingenting mer, afslutar sin text i dess midt med ett amen och griper till handbokens föreskrifna böner efter predikan. De många hufvudena där nere böja sig, predikan är slutad, den förödmjukade unge predikanten smyger sig ned för trappan och försvinner i sakristian. Ingen kyrkoförargelse har skett; endast några vana kyrkobesökare och prestrecensenter hviska halfhögt till hvarandra efter den apostoliska afskedshelsningen: »Han kom af sig»!

Nästa söndag ser jag en annan prest på kyrkans tribun. Han är en slätrakad medelålders man med välstärkt krage och flytande talegåfva, väl förfaren i predikarens konst. Koncept och memorering äro för honom längesedan öfvervunna ståndpunkter; hans predikan har ej gjort honom mycket besvär. Han har ögnat på dagens text och antecknat punkterna 1, 2, 3 ur sin homiletiska hjelpreda. Därpå talar han en timmes tid som ur en bok: för det första, det andra, det tredje och så vidare. Visst upprepas ofta samma sak, man skall innöta i åhörarna ord, där tankar fela, men ordströmmen fortfar utan afbrott, och efter sitt sedvanliga tredje, fjerde, kommer han lyckligt till slut. De kyrkoförståndige säga till hvarandra: det var en god predikan! Hvilket betyder att allt gick som det skulle, om ock utan spår efter sig. Och predikanten sjelf säger vid hemkomsten till sin hustru: det var skada, mamma, att du ej var i kyrkan i dag!

Följande söndag uppträder en profpredikant, också en äldre prest, väl förfaren i sin konst och öfvad att vinna röster vid prestval. Han har grundligt förberedt sig att smälta de hårdaste hjertan, om icke valmännens, så dock deras hustrurs. Han anslår genast den sjungande ton, som mången anser för gudaktighetens rätta stämpelmärke. Med detta lipande föredrag öfverensstämmer en utläggning af allt det ömt rörande, som ju med någon vana och skicklighet kan utpinas ur hvarje predikotext. Det dröjer ej länge, innan gummornas sammanvikna näsdukar föras till rinnande tårebäckar. Slutligen höras halfqväfda snyftningar, en predikares rätta triumf, besvara hans egen gråtmilda stämma. Denne prest är sjelfskrifven vid valet. En sådan gudelig man! Och så han predikar! Han kan röra en sten...

Om man till dessa tre tillägger en fjerde, hvilken, torr som en ordbok och kall som ett vinterny, föreläser katekesens hufvudstycken i en tröttande enformighet, eller en femte, som i motsats till sin tredje embetsbroder, afkunnar bokstafvens dödsdom öfver alla olikatänkande -- hvar är presten? Hvar är kärlekens evangelium oskiljaktigt förenadt med den rättfärdige Herrens Guds fordran på helighet? Hvar är hugsvalaren i alla sorger, upprättaren i alla vedermödor, Kristi efterföljare för alla som arbeta och äro betungade? Ord, ord, ord! Hvar är han, som sade: de ord jag talar till eder äro ande och äro lif?

Vet du, predikare, som står där upphöjd öfver din menighet, kallad af dess förtroende och kalladaf din Mästare, att vara hans såningsman på det stora, fruktbara åkerfältet, vet du till hvilka du talar? Förstår du, att du icke står där för att uppfylla din embetspligt och sedan sätta dig med det goda samvetets lugn till ditt väntande middagsbord? Har du glömt att du talar till hundrade och åter hundrade törstande själar, som tränga sig kring dig för att dricka ur dina ord det eviga lifvets springande vattukällor? Här komma de icke till skolan eller till läsförhöret för att omstafva inlärda lexor och få betyg om sin kristendomskunskap. Hit komma de fria och otvungna som medlemmar af Kristi församling, många törhända af vana och loflig sed, men många af själens innersta behof att höra Guds röst tala med dina läppar. Hvad gifver du dem? Hvilken dom väntar dig, om du gifver dem stenar i stället för bröd, ord i stället för ande? Mycket djupare måste du ödmjuka dig, än när du böjer ditt hufvud för att tanklöst framsladdra ditt fader vår; -- ödmjuka dig, stoft, för den evige Ande, hvars målsman du är! Förnim hans röst, som säger till dig: Samuel! Och svara med Samuel: Herre, din tjenare hör! Si, han går genom veriden i vår tid och alla tider som hafsvåg och hvirfvelstorm, men du trälar i sanden med dina inlärda söndagslexor! Gå, följ honom, tala, men tala icke ditt ord, vanmäktige, tala hans ord, om du vill höras af själarna och förnimma en annan frukt, än andelig sömn eller en annan lön, än den legde herdens dränglön af dina bestämda tunnor om året!

Ja, jag vet, att Guds Ande talar ljudeligt också i vår tid, talar med svaga, skröpliga tungoraf stoft, men uppfylda af sin mästares kraft. Det är på deras tyngda skuldror den i sina former bristande kyrkan ännu hvilar på hälleberget af Kristi ord. Blif en af dem!

18 1/11 90. 18 2/9 95.

LÄRAREN.

EFTER kyrkan och presten, folkets förste lärare, följer den vidt utgrenade raden af öfriga lärarekrafter, bestämda i det nyare samhället att belysa hvarje koja i landet och hvarje område af intelligensen. Därvid bör först anmärkas, att kunskap ännu icke är karaktär, lifsbotten, ehuru den ingår däri och lärarens kall ännu icke uppfostran, ehuru han inverkar därpå. Det stora, från medeltiden ärfda misstaget, att anse vetandet vara detsamma som sedlig förädling genomgår tidens hela åskådningssätt och kastar, på samma gång det tänder upplysningens fackla, ett förvillande bländsken öfver stora tomrum i *menniskans* uppfostran.

Läraren skall inverka på lärjungen lika mycket genom eget föredöme, som genom kunskapens meddelande. Ehuru insedd och erkänd, vacklar ofta hans uppfostrande pligt genom samma misstag, att kunskap är allt. Läraren skall väcka lika mycket som meddela; hela hans kall skall ju vara en väckelse af intelligensen. Läraren skall leda anlagen i rätt spår, icke behandla dem som dödt material, icke behandla det bristande anlaget lika med det framstående. Ett grundfel i skolan är alltid den lika lexan och de lika anspråken på begåfvade och mindre begåfvade. Utan begåfning åt något håll är endast idioten. Att upptäcka och leda den gåfva som finnes, är samma stora konst, som statsmannens att välja kapaciteter och fältherrens att ställa rätta mannen på rätta platsen. Huru många anlag gå ej förlorade genom att intvingas på andra banor, än naturen anvisat, och huru mången lifslycka går ej förspild genom att för sent vakna till insikt om sin rätta bestämmelse!

Lärarens möda är ofta tung, men hans ansvar skulle vara förkrossande, om han kunde förutse alla följderna af sin metod i det lif han förbereder. Gör han efter bästa förmåga sin pligt, måste han dock, som läkaren, söka sin belöning i en lyckad kur mot många misslyckade. Att han delar sitt ansvar med hemmets och lifvets inflytanden, kan i någon mån lugna hans samvete, men icke frikalla honom från hans andel i en förfelad existens.

De fleste unge lärare tillträda sitt kall med förtröstan på sitt samlade förråd af kunskaper och tro sig blott behöfva öppna ventilen, för att låta demutströmma till sina elever. Hur snart erfara de ej, att allt utsäde beror af den jord, i hvilken det faller! Lyckligt nog är barndomens och ungdomens såningsfält det för allt mottagligaste. Lärarens enthusiasm smittar, har hans föredrag lif, väcker det lif är det kallt och torrt, gäspar ungdomen. Han skall icke inbilla sig, att läroämnet elektricerar; det kan mer eller mindre sporra intresset, men sin färg och sitt lif får det först genom hans framställning. Han talar till den ålder, när fantasien är vaknast och färglägger allt. Jag har sett lärare, som lyckats göra sina elever enthusiastiska för ett så torrt ämne som grammatik, medan andra lyckats göra dem sömniga vid ett så lifvande ämne som historien.

En lärares ställning till skolan och klassen medför ett anspråk på ofelbarhet, som ej alla lärare lyckas motsvara. Barn och ungdom ha ett skarpt öga för svagheter, lyten, egenheter i talesätt, vanor, klädsel och tillämpa sin kritik på den ofelbare utan förbarmande. Äfven den bäste, den mest afhållne lärare, undgår vid minsta felgrepp icke denna getingsvärm och får tåla dess hemliga löjen. Förifrar han sig, bli de blott värre; blir han skolans driftkukku, är han såld. Bästa medlet mot getingarna är kallblodigt lugn; men är han därtill känd för rättvisa, som mer än allt annat anslår ungdomen, kan denna på samma gång älska honom och skratta åt honom. Disciplinen som så, ofta pröfvar lärarens tålamod, är alltid bäst tillgodosedd genom en strängt rättvis och på samma gång mild behandling af förekommande afsteg. Ofverdrifven stränghet väckeruppror, slapphet gör anarki. Med undantag af lögn och falskhet, äro barns fel ofta endast otyglade snedsprång af lifsglädjen. Den lärare som förstår att på samma gång ingifva respekt och förtroende, behåller längst sina elevers tillgifvenhet.

Min skoltid inföll under »klobbornas» regemente, och jag vidhåller den mening, att lagomt och rättvist stryk för ungdom under fjortonde året icke skadar hvarken eleven eller läraren. Nutiden har uppfostrat en ofta öfverdrifven sjelfkänsla. Individen träder för mycket framför den allmänna ordningen. Lagen att stryk är afskaffadt, men att den som förtjent stryk, är stäld utom lagen, medför vanära. Det bör erkännas, att lärarens ställning nu är lyckligare än under karbasens tid. Det är ovisst, om han kommit eleven närmare, men han löper mindre fara att hänsynslöst förifra sig, han har blifvit mera uppmärksam på sig sjelf; eleven i sin tur uppfostrar honom. Om ock fortfarande hänvisad till sparsamhet, svälter han icke mer, under väntan på pastorat när han blifvit oduglig för både skolan och kyrkan.

18 3/9 95.

DET TRYCKTA ORDETS ANSVAR.

TANKEN satt tyst i sin ensliga klostercell, tröttnade att rufva öfver sig sjelf, gick ut och fann ord. Ordet blef tankens kropp, blef handling och skapade verlden.

Ordet var ett försvinnande ljud, sökte ett fäste och fann skriften. Skriften bevarade ordet, men var bunden vid sitt blad, sökte vingar och fann tryckpressen. Ur synpunkten af ett meddelande är ordet tankens larv, skriften dess puppa, tryckpressen dess fullbildade fjäril. Dessa tre utvecklingsformer afdela verldshistorien.

I hvarje af dessa former växer med tankens makt äfven dess ansvar. Gud allena dömer en ordlös tanke. Det talade ordet dömes på vittnens intyg, det skrifna bevittnar sig sjelf, det tryckta står inför allas domstol. Ty det talade eller skrifna ordet är ett samtal med några få, det tryckta är ett samtal med verlden.

För det tryckta ordet finns ingen gräns mer i tid eller rum. Det uppstår i dag och lefver qvar efter sekler. Det finner väg öfverallt, strömmar in genom alla portar och springor. En gång utsändt, är det oåtkomligt för menniskomakt. Slå ihjäl det med klubba: slå luften! Bränn det i eld: bränn tanken! Censuren är en dårskap; det finns ingen annan bom mot det tryckta ordet, än att tillintetgöra all läskunnighet. Men äfven denna bom brister, ty om ett folk blifvit lyckligt återfördt till vildens okunnighet, finnes dock alltid någon dervisch, som uttyder stafvarna.

Men nu är det tryckta ordet, som slår och upprättar, dödar och gifver lif, icke allenast en handling, utan en tusenfaldig handling, som utgår med tusen fötter och tusen armar att anstifta godt eller ondt. Huru skall denna handling öfverbevisas och dömas? Ett fritt samhälle kan lika litet umbära en presslag som en stad af stenhus kan umbära en brandspruta. Huru fånga ett ord, elastiskt som luften? Juryn? Hon är profvad: stundom bättre, stundom sämre än intet.

Frågan är invecklad. Den fria, lagbundna yttranderätten är samhällets lifsluft. Det finns ingen annan hållbar mur emot ordets missbruk, än den allmänna meningens tryck, som begränsar dess utgång och ingång. Tryck mot tryck.

Det är lönlöst att säga till författaren: min herre, eller min fru, förstår ni icke att det ord, som ni utkastar i dag skall döma eder på eder graf? Det tillhör er icke mer, ni vet icke hvar det slår rot; ni anar icke hvar det bär frukt, och det är ni som bär ansvaret!

Lika lönlöst är det att säga till förläggaren: min herre, granska det verk ni utsänder, ty ni delar dess dom! En författare skrifver under stundens hänförelse; ni bedömer med kallt blod hans verk, därför bär ni ett tyngre ansvar. Om ni förgiftar en brunn, kan ni icke ens urskulda er med, att den som dricker därur må skylla sig sjelf, ty ni har med edra reklamer gjort allt för att locka de drickande.

Allt detta har hundrade gånger sagts och lika ofta förgätits. Men om äfven läsaren af en dålig litteratur hundrade gånger förut erinrats om sin andel i skulden, ville jag än en gång säga till honom eller henne: hvarför köper ni det, som edert bättre omdöme måste förakta? Vet ni då icke, att det är ni, som underhåller och uppmuntrar dagens uselheter? Utan edert öre eller eder krona skulle den icke se dagen. Utan läsare skrifver författaren en monolog för sin sättare, detta blir tröttsamt och bär sig illa. Min herre eller min fröken, ni är icke värd en bättre litteratur, än den ni läser, afsäg er alla anspråk på aktning för edert omdöme!

En presslag är oumbärlig, men alltid ett svaghetstecken. Det finns ingen annan damm mot det usla ordet, än allmänt förakt. Icke för något pris, icke ens för missbruket, bör ett folk afsäga sig sin fria yttranderätt.

Om jag lärt något under snart femtio års umgänge med papper och trycksvärta, är det att frukta det tryckta ordets ansvar. Lifvet består af intryck långt mer än af handling. Om nu handlingen dömes så strängt af gudomlig och mensklig lag, huru mycket mer intrycket, som är handlingens rot!

Jag var en sexton års oerfaren student, när jag vid en auktion öfverkom en på sin tid mycket läst, numera länge förgäten bok, benämnd »Nouveau Parterre du Parnasse François », tryckt i Haag 1739. Det var ett urval af den tidens modernaste poesi, sprittande af qvickhet, men på samma gång af ett tygellöst gyckel med allt heligt och rent. Att boken varit ett inlägg i tidens högsta bildning och inverkat på dess förnämste målsmän, bevisades af egarnes egenhändiga namnteckning i permen: Hedvig Charlotta Nordenflycht, Carl Gustaf Tessin, Carl Fredrik Mennander. Men trots dessa ryktbara namn, hvilken smuts! Det klängde sig fast vid en ynglings spelande fantasi, det fläckade ned hans oförderfvade lifsåskådning, det behöfde år af strider, fall och upprättelse för att åter förjagas och blef måhända aldrig fullkomligt utplånadt. Huru många unga hjertan hade denna enda lilla duodes på 272 sidor redan hunnit förderfva under ett sekels förlopp!

Det är sant, att de menskliga lidelserna aldrig skola försina. I alla länder och alla större städer skall alltid finnas en drägg. Men denna drägg skall icke upphäfva sig till en folkrepresentant, dess literatur skall icke tillmäta sig betydelsen af en tidsriktning. Försöka de detta, skall det fria ordet, som de åberopa, uppresa sig mot dem, demaskera dem och öfverlemna dem åt föraktet.

Hvarje ord är ett frö, ur hvilket intryck uppspira, men det tryckta ordet tillhör alla, det är obegränsadt. Det tryckta ordet går ut i verlden som aspens fjun, när det kringströs af vårvinden: ingen vet hvar det en dag slår rot; ingen kan beräkna de plantor, som i dag, i morgon eller efter mansåldrar skola framgå ur dess utsäde. Man tänker sällan därpå i yngre dagar. Bläcket flyter så lätt ur pennan och får ett så eget behag, blir svartare, får ett diplom på allmängiltighet, när det adlas af trycksvärtan. Men detta ord är ej mera mitt...

18 $^6/_7$ 87.

PRESSEN.

TRE örnar hafva med utbredda, hvarje gång växande vingar, flugit ur tankens ägg: det talade ordet, det skrifna ordet, det tryckta ordet. Alla äro förkroppsligade gestalter af sin kropplösa moder, tanken, men den första är ett försvinnande ljud, den andra en förgänglig form, den tredje lefver i illusionen att obegränsad beherska tiden och rummet. Jag kallar detta en illusion, ty äfven det tryckta ordet har sin begränsning i materialet och i mensklighetens egen tillvaro, men denna illusion gör det tryckta ordet till en verldsmakt. Hvarje tryckt ord, som ej frivilligt lefver och dör för dagen, gör anspråk på att gå ut till alla, inverka på alla och öfverlefva alla.Jag har talat om bokpressen, jag skall nu tala om det periodiska tryckta ordet, som företrädesvis kallas pressen. Dess lif är dagsländans; man slites därom i den stund det framträder; det kan uppröra land och rike, det kan med ögonblickets pulserande lif glädja, bedröfva, såra och hela; men i morgon är det så glömdt, som hade det aldrig blifvit sagdt. I dagpressens barndom behöll tidningen ännu i morgon ett arf af tankar och fakta, som förtjenade lefva. Den inbands, försedd med register, och forskare uppsökte där material för historien eller för dagens krönika. Detta residuum är numera sällsynt. Allt skrifves och lefver för dagens frågor, som i morgon undanträngas af andra; dagens orakel är i morgon makulatur; endast få bibliotek belamra ännu sina hyllor med denna värdelÖsa rest af förgänget lif.

Och likväl kan endast byråkraten och icke ens han, förneka den periodiska pressens betydelse som ögonblickets stormakt. Den intränger öfverallt, vidrör allt och qvarlemnar ständigt upprepade intryck, som efter hand innöta, om icke en åsigt eller öfvertygelse, dock alltid ett visst åskådningssätt. Säg mig icke att du blott för behofvet af nyheter, dagligen läser en tidning, hvars åsigter du icke delar, ja som du föraktar. »Säg mig med hvem du umgås, och jag skall säga dig, hvem du är.» Ordet är själaspis, man förtär icke dagligen samma kost, utan att däraf befinna sig väl eller illa. Det finnes ju hållningslösa tidningar, likasom det finnes konseqventa och energiska; följ vindflöjelns svängningar, och vanan skall göra dig lika hållningslös.

Tidningspressen är i vår tid den permanenta talaretribunen, och skrifpennan förvandlad till *perpetuum mobile.* Ingen, icke ens torparkojan, icke ens skolflickan, som slukar en till hands liggande följetong, undgår dess inflytande. Dagopinioner, kritik, lifsåskådningar serveras läsaren, färdigt anrättade. Han behöfver ej söka, ej fråga, ej tänka, ej tvekande och pröfvande kämpa sig till en öfvertygelse. Den kommer till honom hvar morgon objuden med denna okända, talande tunga, som föreställer en allmän opinion och hvars hemlighetsfulla makt till stor del ligger just däri att den är okänd. Man har velat införa författarens namn under tidningarnas ledande artiklar, och detta vore ju en önskvärd kontroll, en man bakom ordet, men de flesta redaktioner vidhålla möjligaste anonymitet, emedan ett namn förtager ordets nimbus af det orakelmessiga okända. Och så verkar vanan att ständigt få sin opinion serverad på bricka en likgiltighet att sjelf besvära sig med pröfning af den fråga, som föreligger. Endast få hafva sjelfständighet nog att motstå upprepade inflytanden. Några protestera, men sluta sig så småningom till den mening, som dag efter dag inmatas i dem. Det är så tidningarna tillverka opinioner på samma gång de gifva sig sken af att endast vara deras organer. Och läsaren, den stora allmänheten, vänjer sig allt mera från egen sjelständig pröfning, troende sig uttala en sådan, när han upprepar ur påse, det som förut varit i säck.

På samma gång tidningarna klargöra, utreda och samla dagopinionerna i brännpunkter, kan man ej undgå att tillskrifva deras dagliga inflytande den bristpå grundlighet och verklig öfvertygelse, som nu är allmän i de så kallade bildade samhällsklasserna. Man läser nu mer än någonsin förr, men läser flygtigt och glömmer fort, det ena intrycket undantränger det andra, man skyr tankemödor och väljer det lättlästa. Läsarnes ytlighet motsvaras af skriftställarnes. Det är blott i månadsskrifter, man söker någonting genomtänkt; tidningarnas manuskript hinner ej torka, innan det kastas åt sättaren, och denne, som halfva eller hela natten utslites af bokstafvens vilda jagt, kastar med samma feberaktiga brådska sitt afdrag åt den sömnige korrekturläsaren. Det är bagaregesällernas nattarbete för att den publik, som sofvit i ro, må finna sitt färska bröd färdigt till morgonkaffet.

Tid efter annan visa tydliga tecken att en så betydande samhällsmakt, som tidningspressen, behöfver en verksam kontroll. Censuren, det fria ordets fångvaktare, som silar mygg och sväljer kameler, är lika vanmäktig som förhatlig. Gå, dämm en flodfåra, och dess vatten skall strömma ut öfver stränderna! Mera verksam är tidningarnas egen inbördes kontroll, ord mot ord, åsigt mot åsigt, rätt mot orätt, sanning mot lögn, försvar mot smädelse, där denna lagskipning finner oväldige domare, hvilket beklagligen icke alltid är fallet. Hvarken tidningar eller publik äro fritagna från menskliga svagheter: yrkesafund, partisinne, rätthafveri. Den enda fullt verksamma kontrollen vore läsarnes, prenumeranternes. Köp icke, läs icke, understöd icke skandalpressen, och den skall svälta ihjäl. Men hvar finna en rättskänsla nog allmän och beslutsam för denna exekution?Där en skandalpress lefver och blomstrar, där är ett samhälle icke bättre värdt.

Hos oss ha försök i denna riktning ännu misslyckats. Våra tidningar sälja icke sitt ord, taga icke mutor, förnedra sig ej till styrelsens eller penningefurstarnes lydige tjenare. Det är ännu en hederlig press. Hvad man kan förebrå den är en trumpen grälaktighet utan humor, utan qvickhetens salt och som lätt blir personlig. Elegans i stilen saknas totalt och polemiken om små frågor uttänjer sig med finsk envishet, medan stora vyer saknas, och de högre lifsfrågorna, som gå öfver dagens horizont, mest blifva oberörda.

Tidningsmannakallet, som härtills varit en biförtjenst till andra värf utbildar sig efter hand till ett yrke. Det tager numera hans tid odelad i anspråk, det fordrar en vaken blick, skarpt omdöme, många förstudier, takt och smidighet, enerverar lätt och utsliter fort. Vanan att, än smickrad och än smädad, okänd uttala en allmän opinion, ger tidningsmannen i egna ögon en vigt, som hans personlighet ej alltid motsvarar. Han har anspråk att vara statsman och statsekonom, kritiker och reporter, på samma gång han är krönikör, nyhetsjägare och affärsman. Hans lyssnande öra är öfverallt, hans uppmärksamhet delad åt tusen håll, och dock skall han kort och snabbt uppfatta situationen. Få motsvara fullt dessa anspråk, man utbildas till kock, men man föds till stekvändare, och därför ser man så ofta i detta brokiga yrke skeppsbrutna existenser, som icke trifts eller dugat i något annat.

Jag har i tjugu år varit publicist under pressens oskyldiga barndomstid; jag erkänner den som ett samhällsbehof och som vår tids talande tunga, men jag reserverar min öfvertygelse, jag sväljer den icke som morgonens varmbröd, jag tiger och hör.

18 $^4/_{11}$ 95.

PARTIERNA.

PARTIERNA äro bastarder af friheten och tyranniet. Deras moder är omröstningsurnan, hvilken med alla sina brister dock vill vara den individuella friheten kallad till vapen att värna den allmänna friheten. Men ett parti nöjer sig icke härmed. Det samlar och organiserar sig i ändamål att vinna makten för sin uppfattning, hvilket för partiet betyder makten för sig. Makten är således partiets rätte fader och upphofsman, denna makt, hvilken ofri i sig sjelf emedan han förnekar andras frihet, är den allmänna frihetens svurne arffiende. Detta, att uppställa makten såsom sitt mål, är, oaktadt alla fraser, all värme försak, all tro på egen oegennytta, i verkligheten att förväxla min frihet med allas frihet och nedsätta omröstningsurnan till notvarp för sjelfviskheten.

Invänder man, att makten i ett fritt land är ett utflöde af folkviljan, alltså frihet, så kan man ej därför påstå, att partiet är folkviljan. Partiets innersta mening är tvärtom att undanskjuta alla öfrigas vilja för att bereda utrymme åt några. Äfven på denna väg hamnar ett parti i ofrihetens ohjelpliga återvändsgränd.

Invänder man åter, att partiet vill samla, diskutera och klargöra folkviljan, så är dess synpunkt från början snedryckt, emedan allt ses från en sida. Och vill man försvara partiets berättigande därmed, att motpartiets synpunkt är lika ensidig och att det rätta bör framgå just ur kampen mellan dessa två motsatser, så vore detta riktigt, om endast meningarna brötos emot hvarandra, men detta kunna de göra utan parti. Där två partier kämpa, är meningen bisak och makten hufvudsak.

Ofriheten ligger så djupt rotad i hela partiorganisationen, att partiet är tvunget döda all individuel frihet inom sig sjelf. Intet tyranni är hårdare, än partidisciplinens. Endast sträng lydnad betryggar segern. Ledarne framlägga vallistan. Men, -- invander en rebell bland valboskapen, hvilken föses som fårskockar till urnan, -- detta namn på vår lista är ovärdigt, dess bärare oskicklig, opålitlig, vanryktad! -- Tyst! -- Denna åtgärd är orimlig, opraktisk, orättvis! -- Lyd! -- Och boskapen går till urnan med eller mot sin öfvertygelse för att dock vinna något, partiets seger, makten.Utom partiets seger finnes ett annat motiv, motpartiets nederlag. Partiledarne veta ganska väl, att detta senare motiv är ofta starkare än det förra och begagna det skickligt. Meningsstriden färglägger i partisyften alltid personerna. Ett namns färg, verklig eller förmodad, är vanligen afgörande. I England och annorstädes uppställa dock valkandidaterne sitt program före valet. Här röstas på namn, som färdiga matas i de röstande.

Listan uppgöres och diskuteras på förhand, antingen i partiets ledande byrå eller i en krets af pålitliga valmän. Motpartiet agiterar, minsta splittring kan förorsaka ett nederlag. Bort med de odisciplinerade, det vill säga de sjelfständige, som våga tänka och handla efter egen öfvertygelse! De äro »vildar» och lyckas, klämda mellan partierna, sällan att frambringa annat än stänkröster. Funnes icke partiet, skulle de sjelfständige kunna sluta sig tillsammans i en gifven fråga och göra sig hörda. Men för partiet är frågan, lika som fäderneslandet, bisak och partisegern hufvudsak.

Ofrihet genomsyrar hela partiet. Ledarne självfve, som låta sina dockor dansa på trådar, bero i sin ordning af massornas medhåll och måste dagtinga med sin öfvertygelse för att behålla ledningen. Såsom alla tyranner utslitas de fort. Det är sällsynt och fordrar en lika sällsynt begåfning, att en gammal ledare som Gladstone, förmår hålla partiets tyglar till ålderns yttersta gräns. Vanligen uppstår om några år ett yngre partikotteri, radikalare i sin färg och hänsynslösare i sina medel, för att utäta de gamla ledarne. Tiden har vuxit ur sin gamla tröja ochfordrar nye män för nya idéer. Riktigt, men ej hela sanningen! Ty därtill måste läggas den yngre generationens otålighet att ärfva makten. Beständigt och åter beständigt makt. Hvar är fäderneslandet?

Man förstår, att lika åsigter vilja gruppera sig och strida tillsamman. Detta är massornas tyngdlag och betingar framgången. Därförutan skulle viljornas anarki vara åsigternas anarki och en allmän mening otänkbar. Men att strida tillsamman för en allmän fråga är ännu icke parti. Åsigterna kunna förena sig i en fråga och skilja sig i en annan. Partiets rätta kännetecken är just sammankopplingen af olikartade frågor under ett gemensamt fältrop, detta må hafva eller icke hafva något med frågan att skaffa. Alla säga sig vara ense i sak, men när afgörandet kommer, tager partifärgen åter ut sin rätt, och den dugligaste representanten får vika för hvilken snobb som helst, endast han bekänner den rätta färgen.

Är denna partiboskap värdig att rösta om sitt lands väl eller ve?

18 $^{6}/_{11}$ 90. 18 $^{27}/_{9}$ 95.

PENNINGEN.

Så mångas afgud, så mångas förtviflan, så mångas hopp och så mångas missräkning! Älskar jag dig? Nej. Hatar och fruktar jag dig? Nej! Föraktar jag dig? Nej! Likgiltig kommer du, äfven i behofvets stund, och likgiltig går du samma väg, som du kommit. Endast när jag med dig kan athjelpa andras nöd, har du för mig ett värde, till och med framför lyckan.

Man säger att du är ett medel för lyckan. »Es ist jedes Menschen Pflicht dem Glücke die Hand darzubieten», säga de tyske lotterikollektörerne. Lyckan och penningen äro för dem och för många ett. Det är en af de mest skimrande lögner, som uppfylla tidensluft. Lyckan och penningen likna hvarandra blott i sin ovaraktighet, den ena som mål, den andra som medel, ett bedårande mål, ett vanskeligt medel! Jag har känt aktade, redlige män, som genom ett oförmodadt arf eller en lotterivinst gått förlorade till kropp och själ. Jag har känt dem, som blifvit rika genom flit och sparsamhet och som sagt till sig sjelfva: »själ, du har församlat mycket godt för många år; ät, drick, gör dig goda dagar!» Och midt i de goda dagarna hafva de hört en röst ur det hemlighetsfulla djupet af deras själ säga: »du dåre, i natt skall din själ tagas ifrån dig».

Hastigt förvärf medför öfvermod, långsamt förvärf medför sjelftillit, fattigdom medför afund och missröstan. Lefnadsvisheten ligger i bönen: »fattigdom och rikedom, Herre, gif mig icke; gif mig min beskärda del!»

Och om jag vore en af Amerikas mångmillionärer, hvar får jag köpa samvetsfriden, kärleken i lust och nöd, hoppet om evigt lif och mången gång helsan, förutan hvilken allt jordiskt för mig har intet värde? Jag kan frossa i alla njutningar, jag kan jaga efter all ögonblickets lust för att fylla tomheten i min själ och fördrifva ledsnaden, som förföljer mig hvar jag går, och likväl hänger lifsledan som en blyklump vid njutningens öfvermått. Jag släpar min själ med mig, och denna själ är nu en gång så danad, att hon ingenstädes finner ro och hvila utom i Gud.

Ett företräde hafva de rike, nemligen att kunna afhjelpa andras nöd, att stöda ungdomens vacklande steg, att trösta mången bedröfvad, att återgifvamodet åt mången missröstande och att i varaktiga stiftelser efterlemna ett välsignadt minne. Mången gång har jag känt mig frestad att *därför* önska mig penningen. Men då hafva äfven dessa ändamål synts mig alltför ändliga och alltför begränsade. Tiden skall utplåna mina verk och mitt minne. Vid sidan af de behof jag lyckats att afhjelpa, skola ständigt nya och åter nya uppstå, och slutligen skola alla millioner försvinna som droppar i hafvet. Då är det frö varaktigare, som den fattige predikanten eller läraren utsår i menniskosjälar; men detta frö finns ej i penningen. Hvem förmår mätta törstande menniskosjälar med guld?

Alla, utom den girige vid sin skatt, äro ense därom, att penningen är intet i sig sjelf, allenast ett medel för något annat, en bytesvara som hvarje annan. Penningekriserna uppstå, som marknadskriser, genom ett missförhållande mellan anbud och efterfrågan. Men så länge utbytet förmedlades genom naturprodukter, tyngdes det, som spartanernes jernmynt, genom transporter och afstånd. Då tog satan ett stycke af helvetets glöd och utkastade det som en guldklimp bland menniskorna. Och när äfven guldet befanns för tungt för att rinna ur hand i hand, tog han en bit papper, skref guldets värde därpå och lät det cirkulera som sedel eller som vexel. Nu var allt lätt som en flygande papperslapp, nu cirkulerade millionerna mera lätthandterliga, än fordom småmynten, nu hade guldbelätet fått vingar, och nu blef det massornas afgud. Natt och dag tända de sina rökoffer för denna pappersdrake; guldgräfvaren skyndar att förvandla sin skatt tillvexlar, och guldet blänker nu endast som tung valuta i myntverkens former, förgyller kyrkornas kors och beseglar på brudens finger framtidens löften. Satan har vunnit sitt ändamål, hans glöd flyger med hvarje vindtlägt kring verlden, »und es ist jedes Menschen Pflicht dem Glücke die Hand darzubieten».

Du lilla sedel på 5 mark, eller du stora på 500, eller du kreditiv på millioner, du väger icke ens så mycket som en fattig kopparslant, och du bortblåses lättare än han af minsta vindpust; du förgås af en gnista, som lemnar kopparen oberörd. Din betydelse ligger i de siffror och ord, som en menniskohand ritat på ditt tunna blad, och utan dem vore du icke mera värd, än hvilket affall som helst af ett pappersbruks utflöde. En förfalskare kan efterapa dig med nutidens fyndiga konst, ett barn kan sönderrifva dig, en bläckplump förderfva dig, och likväl betyder du menniskors välfärd, tusendes åtrå, arbetarens daglön, forskarens uppfinning, predikarens bröd, mäklarens och spekulantens hopp eller förtviflan. Gå, du är icke värd hvarken kärlek eller förakt, du är guld i dag och aska i morgon. Fyll din ögonblickstillvaro och försvinn utan spår!

Några förmoda, att jordens innandöme består för det mesta af guld, som för sin tyngd sjunkit djupast och bestämmer planetens rotation kring dess axel. Det är symbolik, om ej annat. Men om man lyckades komma till detta glänsande innandöme, om man funne berg af gediget guld eller silfver, skulle väl penningen därför tillintetgöras?, Nej, man skulle finna ett nytt bytesmedel, platina eller annat, som liknade guldet i sällsynthet och därför äfven idyrbarhet. Penningen, åtrån, afguden funnes allrådande qvar. Penningen är odödlig, som menniskans jagt efter lyckan, njutningen, makten. Afgrundens glöd har svedt ett för djupt brandmärke för att mer kunna utplånas.

Afunden morrar: egendomen, penningen är egarens stöld från den som ingenting eger! Hvarför är då ej arbetet en stöld från den late, kunskapen en stöld från den okunnige, de små behofven en stöld från de stora behofven? Utjemna arbete, kunskap och behof lika för alla, och penningen skall försvinna. Men för att komma till detta mönstersamhälle, måste i 500 millioner menniskor stöpas i samma form som krukomakarens lertuppar och, hvad mera är, slägtet degraderas till gräshoppssvärmar utan vilja och utan frihet.

Penningen är makt, när han göres till medel; penningen ar helvetets glöd, när han göres till mål.

18 $^{10}/_{12}$ 95.

ARBETET.

KONUNG David säger: »Vårt lif är sjuttio, högst åttio år, och när det bäst varit hafver, har det möda och arbete varit».

Österlandet med sin brännande sol älskade hvilan och ansåg för en straffdom, att Gud efter fallet gaf menniskan möda och arbete. Alla folk, som icke berörts af kristendomen, anse arbetet ovärdigt den frie mannen och belasta därmed qvinnor och slafvar. Kristendomen har proklamerat arbetets ära, och dess dotter civilisationen arbetar rastlöst. Socialdemokratens fordran på högsta möjliga lön för minsta möjliga arbete innebär krig mot både kristendom och civilisation.

Emedan lifvet är kraft, är arbetet lifvets mening och dagsida. Nattsidan, hvilan, kännes så skön, emedan hon är arbetets moder. Tag bort kraftens förnyelse, återupprättelsen, och hvilan är endast dödens förgård.

Likväl arbetar ingen blott för att arbeta. Arbetet är medel, icke ändamål, -- vägen till något annat framför. Och på detta andra beror arbetets värde.

Hvarje osjelfviskt kropps- eller själsarbete för sitt och de sinas bröd tjenar, medvetet eller omedvetet, ett högre ändamål, Gud, mensklighet, fädernesland. Det är endast de personliga, sjelfviska motiven: makt, ära, vinning, njutning, som förnedra arbetet till en träldom, emedan de, sjelfva förgängliga, binda arbetaren vid ett stoft som förgås. Så medfödt är det oändliga i den fria menniskoanden, att hvarje ändlig, personlig åtrå är endast ett maktlöst försök att ingjuta lif i en afgud af ler.

Tacka Gud för att han med en välsignelse, ej med en förbannelse straffat två barns olydnad i paradiset! Så kan endast en Gud straffa.

Hvad vore vi utan arbetet? Tanklösa, ofria, sofvande varelser, ständigt emottagande, aldrig gifvande, utan förmåga att öfverflytta vår vilja i handling och likväl ständigt längtande, sökande, frågande, med det oändliga framför oss och inom oss vår brinnande törst efter det eviga lif, för hvilket vi föddes.

TANKEN.

HVAD är det, som är jag, du, han, hon, det, allt och på samma gång intet? Hvad är det, som bor i ett skal af en kokosnöts storlek och likväl ej får rum inom veridens gränser? Hvad är det, som beständigt föds och beständigt dör, blommar och vissnar och lefver i alla tider? Hvad är den på samma gång svagaste och mäktigaste af alla jordiska krafter, det ständigt rörliga, oåtkomliga, som lättare än ethern och ljuset, ej kan bindas, fångas, strypas, dränkas, räknas, vägas, mätas, strykas, klippas, förtullas eller beskattas? Hvad är det, censor? Hvad är det, storinqvisitor? Du måste veta det. Det var omdagen din tunga möda, om natten din förtviflade dröm. Du dräpte det, och det fortfor att lefva; du släckte det, och det fortfor att lysa; du tog hela veriden till vittne därpå, att du begrafvit det i glömskans eviga sköte, och se, då stod det midt på torget och upplät sin talföra tunga till hvar man, som ville höra, och hvar man förstod det!

Ofverväldigad af skräck och blygsel, räcker tankens fångvaktare sin arm åt trons fångvaktare, och båda gå att hänga sig i denna förunderliga snara, som de velat skaffa ur veriden, och sjelfva ej kunna undkomma.

Tanken, den vidtberesta, var stadd på återfärden från en veridsomsegling och satte sig i fjärilshamn att hvila på en bit oskrifvet papper.

Jag igenkände honom. Är du min tanke? frågade jag.

-- Din och allas, som solskenet, svarade fjäriln.

-- Så långt har du rest och är icke trött, fortsatte jag.

-- Nej, jag återvänder ett ögonblick till mig sjelf.

-- Är du icke alltid dig sjelf?

Det förekom mig som om fjärilvingarna fläktade för ett smålöje. -- Om jag alltid vore mig sjelf, sade fjäriln, hvad vore då verlden? Jag är du och man kallar mig kärlek, jag är han, hon eller det, och man kallar mig sjelfvisk åtrå. Verldshistorien är sammansatt af jag, du, han, hon, det, men öfver dem står det omedelbara.

-- Hvad är det omedelbara?

-- Det som är jag, men som jag icke är. Det, som omfattar mig och omfattar allt, men som jag ej omfattar.

-- Hvad? Det finns således ett, som du icke beherskar? Vet du väl, alltings herre, att detta enda störtar din thron?

-- Jag vet det, men jag uppreser mig däremot; jag kan icke erkänna en öfverman. Jag söker hans namn för att fånga och binda honom; jag har letat alla namn från menniskors tunga och alla ord från min egen tankeverld. Ännu har jag icke lyckats fängsla honom i något namn eller något begrepp, men jag fortfar att leta, och jag skall finna honom. Min arsenal är outtömlig.

-- Och om du icke lyckas?

-- Så förnekar jag honom. Jag har ofta förnekat honom, hånat honom och trott mig hafva för evigt bundit eller tillintetgjort honom, men han har uppstått ånyo, mäktigare än förr, och bundit mig med osynliga kedjor, som jag icke kan undkomma. Den förmätne! Är det icke jag, som beherskar himmel och jord? Skulle jag hvila förr än jag har besegrat min öfverman?

-- Fjäril på lätta vingar, hvad vågar du säga! Du förnekar den, som har skapat dig och gjort dig till verldens herre. Är du icke ett utflöde ur hans eviga urkälla?

-- Man har sagt mig så, men icke bevisat det. Om jag lyckas utfinna ett ursprung, där allt härstammar ur sig sjelf genom atomernas slump, då är äfven jag lösgjord och frigjord från alla band.

-- Fjäril, fjäril, hvarför framleta ett ursprung, som förnedrar skapelsen till atomernas lekboll? Du har sjelf nödgats erkänna, att denna din uppfinning icke mer är en tanke, utan ett vanmäktigt trots!

Förstår du icke, att du med ditt öfvermod förnekar icke blott ditt ursprung, utan äfven dig sjelf?

-- Bevisa mig det! Är jag icke odödlig? Är jag icke alismäktig? Är det ej jag, som skapat veriden? Och jag skulle förödmjuka mig!

-- Detta omedelbara, outsägliga, för hvilket du förgäfves söker ett namn, denne din förnekade, hånade, dödade och återuppståndne öfverman, har förödmjukat sig sjelf så djupt, att han nedstigit till din sinneverid i en hydda af stoft, tänkt dina tankar och stridt dina strider, men utan trots, utan högmod, utan afund och hersklystnad. Du har förnekat honom, och han har erkänt dig som sitt älskade, förlorade, återvunna barn; du har skymfat, slagit, beljugit och dödat honom, och han har förlåtit dig allt; du har vältrat en klippa öfver hans graf och tryckt ditt insegel därpå, och likväl har han segrande uppstått ur grafven som lifvets herre, men blott för att åter älska dig, förlåta dig och helga dig. Är du förmer än han, att du icke vill höja dig till honom, där han böjt sig till dig, och blifva en arfvinge till hans herrlighet, såsom han iklädt sig ditt elände?

Fjäriln fläktade oroligt med sina vingar, såsom ville han åter säga: bevisa mig, att allt detta är sant!

Jag fortfor: tvifla, det är din medfödda rätt, men sök, det är din lika medfödda plikt! Sök icke namn, icke ord, icke mångtydiga begrepp; sök det omedelbara i dess ogrumlade ingifvelse hos barnet, Innan detta ännu har vaknat till din brustna tankeverld; sök det i samvetet, i ångern, i den troendesbön; sök det i de skapade tingens samband och ändamål; sök det i lifvets ord, som flutit ur eviga källor; lägg detta tillsammans, förneka icke dig sjeif, men förneka ditt öfvermod och kalla dig tro, men om detta ord skrämmer dig, kalla dig något annat, kalla dig forskningens resultat! Lägg visshet däri, och du har funnit den sanning du sökt.

Åter fläktade fjärilns vingar. Jag tyckte mig höra en halfqväfd suck: hvad är sanning? -- Och i samma ögonblick var han försvunnen i okända rymder.

Borta! Jag dåre! Att vilja förklara för tanken det otänkbara, är det icke som ville jag tvinga ordet att säga det outsägliga? När förstår tanken det underbara, som fjerran från alla hans förnimmelser lefver i andens högre lif inom oss och högt öfver oss? Han fordrar bevis, och vi erbjuda honom alla bevis ur historien och lifvet att en andeverld öfverallt ingriper i det jordiska, men tror han oss? Nej, han kan icke tro i den mening vi tänka oss tron, -- han kan endast fråga, jemföra, öfvertygas och veta. Så snart han möter det öfversinnliga, fäller han vingarna, och hans oerhörda rikedom förvandlas till hjeiplös fattigdom. Han kan sitta bredvid en apostel i fängelset, bredvid Luther i klostercellen och tjena dem som språklärd tolk af det gudomliga ordet, men fråga de honom om ordets mening och innehåll svarar han: det är jag. Det är ju han, som uppfunnit teologien. Jag säger ej att han hycklar; han inbillar sig verkligen att hans lära är lif.

Tag undan blott detta enda hemlighetsfulla, som han kallar det omedelbara, emedan det icke tillkommit genom hans förmedling, och han är den rikastebland de rike, den mäktigaste bland de mäktige. Han söker ett ord och finner mången gång intet. Han finner det slutligen och går ut i armod och svaghet; ingen hör honom, alla förakta honom. Han faller på hälleberget, blomstrar och vissnar; i törnen och qväfs; på vägen, förströs; i fruktbar jord och slår rot. Han växer, utbreder sig och famnar tider och slägten, blir en verldstanke och omskrifver historien. Dessa äro de utkorade tankarna; oändligt flera dö i de första hjertbladen; andra utbreda sig som norrsken öfver ett tidehvarf, men förblekna i det efterföljande och sökas förgäfves på firmamentet. Tanken är som en strömmande luft, han meddelar sig och blir en farsot, i hvilken många insjukna; en annan gång rensar han luften som en rytande storm. Ty han antager alla lynnens former, goda och dåliga; hvem kan följa honom, hvem kan bevaka honom?

Friheten är hans lifsluft. Insnärjd i vanor och fördomar, förkrymper han till en dverg; misstron sårar honom, fåfängan bländar honom, ärelystnaden stör hans nattro, afunden sargar honom med glödande pilar, hatet uppretar honom, hämden förföljer honom. Stundom söndersliter han sig sjelf i svartsjuka, stundom i grubbel, stundom på en idé, som föresväfvar honom, men åt hvilken han ej lyckas skapa kropp och tillvaro. Ju friare han känner sig, desto lyckligare, desto mäktigare går han att strida och segra. Jag har sett honom konungsligt hög i forskarens låga studerkammare; jag har känt solvärmen från hans glänsande ögon, när han afslöjat en orättvisa eller försvarat en oskyldig; jag har sett mensklighetens krona tindra kring hans böjda panna, där han ödmjuk,osedd, försakande knäböjt i lidandets boning. Är han ock ofta i mensklig brist så svag som en slocknande gnista, att en vindflägt förjagar honom, en skugga utsläcker honom, hur beundransvärdt stor och stark kan han ej en annan gång vara, när han mäter himlarnas ocean, eller djupen i ett menniskohjerta!

Fladdrande fjäril, jag knäböjer icke för dig, ty du är ingen gud, fastän du stundom inbillar dig vara det, men jag älskar din frihet, jäg beundrar din kraft, jag välsignar ditt verk för det ädla på jorden.

18 $^{29}/_{95}$.

STORHETEN.

JAG står inför ett stort namn i det förgångna eller det nuvarande, och jag frågar mig sjelf: hvad är storheten? Är hon ett rykte blott eller ett inre värde? Och efter allt stort och allt litet äro blott relativa begrepp, som bero af jemförelsen med någonting mindre eller någonting större, hvad är det då, som är större än vanligt mått, hvad är det, som höjer sig öfver mensklighetens allmänna nivå, det alldagliga, möjligen mycket aktningsvärda, mycket älskvärda, men som finnes hos ett flertal, om också icke hos alla?

Frågar jag ryktet, som hakat sig fast vid en personlighet och efterhängset utbasunar dess namn,ryktet, som så ofta blandar smädelsen med berömmet och ena gången prisar ett smådrag, medan det andra gången glömmer eller misstyder ett stordåd, så svarar mig detta rykte: storheten är en glänsande bragd, storheten är en handlingskraft, som förmår allt, storheten är en intelligens, som beherskar allt, som bryter sig väg genom berg af hinder och än upphöjer, än nedtrampar allt i dess väg. Storheten kan bära motgången, olyckan, ja, tillintetgörelsen, men icke förnedringen; storheten kan icke nedlåta sig till det låga, som hon föraktar, eller till det alldagliga, öfver hvilket hon spänstigt höjer sig genom sin explosiva kraft. Hon kan fela och ångra, men icke förödmjukas; hon kan brista, men icke böjas; hon kan bortskänka allt och likväl behålla sig sjelf. Hon är oberäknelig, därför att hon bär i sig sitt eget mått, och om hon efter detta mått mäter sina medmenniskor och finner dem endast vara till för att tjena henne till redskap, må man icke förundra sig, ty hon är danad att herska och utkorad att leda hjordar af menniskoboskap.

Så långt ryktets signalement, hvilket, som man ser, passar in på flertalet af historiens berömdaste namn, dock icke på alla. Den första anmärkning, som protesterar, är den totala bristen i detta signalement på de egenskaper, dem det gudomliga ställer högst som menniskors rättesnöre: ödmjukheten, sjelfförsakelsen, kärleken. Det förekommer oss snarare, som skulle den menskliga sjelfviskheten förherrliga sina triumfer i denna storhets naturtrogna apotheos. Har någon räknat de blödande offren under segrarens triumfvagn? Har någon en tår afdeltagande för all den förspillda menniskolycka, alla de i förtid afbrutna existenser, allt det sedliga förfall och elände, alla de kränkta menniskorättigheter, som denne segrare med svärdet, statskonsten eller intelligensen behöfver på sin väg öfver massornas hufvuden? Och har någon ihågkommit allt hvad en så upphöjd personlighet kunnat göra, men icke gjort, för att upprätta, trösta, förädla, lyckliggöra dessa menskliga varelser, hvilka viljelösa tjenat hans vilja och dock, hvar för sig, haft sina anspråk på lifvets högre bestämmelser?

Nej, jag frågar icke ryktet, jag erkänner icke dess vittnesbörd. Jag frågar det gudomliga ordet; jag frågar historiens samvete och denna omutliga inre domare, som skipar rättvisa öfver mig och alla. De säga mig, att ryktets signalement gäller skalet och skenet, men lemnar storhetens verkliga värde oberördt. Blott i en punkt tangerar ryktet den verkliga storheten, nemligen däri, att den fordrar en utkorelse ofvan efter, en viljekraft, som öfverstiger det allmänna måttet, men som oftare finnes hos obemärkta, glömda existenser, än hos dem, hvilka ett rykte utkorar till sina gunstlingar.

Storhetens högste domare säga mig, 1) att ingen storhet finnes, som ej kan försaka sig sjelf och uppoifra sig sjelf för ett högre mål; 2) att ingen storhet finnes utan detta högre mål, uppfattadt af intelligensen och förverkligadt af viljan; samt 3) att ödmjukhet och kärlek äro nära förbundne med uppfattningen af detta samma mål, för hvilket man kan uppoifra allt.

Man kan ej af svaga dödliga, hvilkas hela lifgenomströmmas af många olikartade impulser begära fullt konseqventa viljeyttringar, så att deras blick skulle oaflåtligt vara fäst på det höga lefnadsmålet. Jag förlåter dem inkonseqvenser och felsteg, jag mäklar icke med svagheter och synder, endast *riktningen* är den rätta. Ja, jag går så långt, att ett lif kan vara till största delen förfeladt och likväl i sitt slutmoment bära storhetens prägel.

18 $^{14}/_{12}$ 95.

DE GLÖMDA.

ATT stå på en presenterbricka för verldens ostadiga gunst, en slaf för dess nycker, ett mål för dess afund, det är att icke mer tillhöra sig sjeif och beständigt frukta att blotta en svaghet. Att glömd arbeta i skuggan för lefnadens kall, utan rykte och utan afund, det är att vara en fri arbetare, det är att tillhöra sig sjelf, sitt land och sin Gud.

Det förödmjukande i menniskors pris ligger i motsägelsen mellan egen medveten brist och andras uppskattning. Ett finskt ordspråk säger: »Ej så god som man berömmes, ej så ond som mången tror». Kristus säger om de högt uppburna: »Dehafva fått sin lön». De hafva upplefvat sitt kapital, fått ut hvad de sökt, den försvinnande njutningen af en smiekrad fåfänga, äran i dag och glömskan i morgon. Seneca säger: »De hafva mödat sig lifvet igenom för inskriften på sin graf». Hvad återstår? Bakom grafven finnas inga triumfbågar, inga lagerkransar, inga applåder, inga lofprisande tidningar, icke ens den fattiga trösten af det tomma intet, på hvilket några säga sig tro. Att de icke tro det, bevisas däraf, att de bortom grafven förvänta ett äradt minne. Ja, ett aktadt, om också ej äradt namn, är för visso ett dyrbart arf *för tiden*, men ej för den evighet, i hvilken en död träder in. Skriften säger icke, att namnet följer honom. Namnet är väsendet; tidens namn äro skrifna i snön. Skriften säger, att de utvalda få ett *nytt* namn. Det som följer den döde, det är gerningarna -- och domen.

Ett menniskolif behöfver ju hågkomst och deltagande, såsom det behöfver sol och kärlek. Endast narren och idioten äro sig sjelfva nog. Erkännandet lifvar och uppbär, där det icke förhäfver; glömskan förlamar och tynger, där hon ej finner en motvigt i lefnadens mål. Almqvist har sagt: »Att vara fattig, det är att vara hänvisad till sig sjelf». Glömskan är enslighetens fattigdom: behåll en enda varelse, som förstår dig, och du är rik! Tages denna enda ifrån dig, återstår dock en, som förstår allt och minnes allt, en förtrogen Gud.

Med denna enda vän och Gud vid din sida skall du motstå trycket af alla andras glömska. Ditt arbete vändes utåt, din verld och din tyngdpunkt inåt. Sjelfförsakelsen är en stormakt, somstålsätter individen och uppfostrar tidehvarfven. Det glömda arbetet är lifvets fördolda sparkassa och slutsumman af generationernas arf åt efterveriden.

Om minnet efter döden vore den enda trösten och enda belöningen för ett lif af mödor och sorger, för hvad ha då de myriader lefvat på hvilkas okända grafvar efterlefvande likgiltigt trampa? Arbetarens barn, måhända hans barnbarn, minnas honom ännu; för fjerde slägtledet är han försvunnen. Men, säger du, hans verk lefva qvar. Ja, de qvarlefva i sina följder, efter ju intet menniskolif går fullkomligt spårlöst förbi. Men dessa verk eller följder ha för individen förlorat det personliga, som skulle utgöra deras tröstande värde. Verkets odödlighet, de verldsvisas tarfliga surrogat för en personlig odödlighet, är endast ett bländverk, som eskamoterar slägtet i individens ställe. Det är sant, att personligheten vidhänger hvarje minne. Historien omfattar allt i massor, och likväl är personligheten dess lefvande själ. Folktraditionen söker öfverallt personligheten och inristar dess bomärke i alla tilldragelser eller föremål, som för den ha ett värde. Men allt detta är *tidens* uppfattning, och den döde står utom tiden.

Realismen skall icke triumfera öfver denna bekännelse, hvilken utgår från den mest upphöjda idealism, kristendomen. Ödmjukheten, sjelfförsakelsen, icke den personliga äran, tillhöra kristendomen. »Alla höjder skola förnedras och alla dalar upphöjda varda».

RYKTE.

BYRON vaknade en morgon och fann sig ryktbar. Kände han sig lyckligare då, än förr i sin obemärkta kamp för diktens krona? Måhända, måhända icke. Han fann äran, men hvad han icke fann, det var lugnet. Hans hela lif var en fridlös våg, Äfven i den rättmätigaste kamp behöfver en själ andas ut i skuggan af sitt mål.

Ärelystnaden känner ingen hvila. Den lilla personligheten ställer sig beständigt framför det stora målet och skymmer det med sin skugga. Det ändliga tidssyftet trasslar sig ständigt in i den stora framtidstanken och förvexlas med den. Karl IX

skulle med sin långsynta blick ha varit Sveriges störste konung, om han ej haft sin dynasti att kämpa för.

Kristendomen aktar kärleken högt, men rykte ringa. De största och ädlaste bland menniskor ha känt sig lyckligare af ett barns eller en okänd bondes oförställda beundran, än på sin triumfvagn under jublande skarors bifallssorl. Hvarje loftal, hvarje offentlig hyllning, kännes för dem som en förödmjukelse, emedan domaren i deras inre väger dem på sin våg och finner dem för lätta. Vid smädelse och förtal sjunker vågen stundom för djupt. Smickret är alltid en förolämpning, emedan det nedsätter den smickrades omdöme under smickrarens.

Om man dissekerar en prisad mans eller qvinnas rykte, skall man stundom finna ett grand af aktning och kärlek, men alltid en stor massa skum. De fleste beundrare eftersäga hvad andra sagt före dem; några döma af sympatier, några förtjusas af enskilda ljusblinkar. Kritici åter söka sin måttstock i ett på förhand uppgjordt system. Ytterst få uppfatta personligheten i sin helhet; en enda uppriktig och klarseende vän är mera värd, än tusendes loford.

Lifvets mål är allt, dess rykte intet. Bjud Ferdinand Lesseps Asien och Afrika som lydländer, om han fyller Suezkanalen med grus, och han skall svara: var god och vänta till dess att jag genomgräft Panama! Men bjud honom en ynglings tjugu år i utbyte mot hans åttiotvå år om han vill afsäga sig sitt verldshistoriska rykte, och han skall svara: med nöje; jag får då tid att förbinda två nya verldsdelar med hvarandra.

MINNESSTODER.

DET finns ström och motström i de flesta menniskosjälar. Å ena sidan ett behof att höja sin egen storhet med andras litenhet, å andra sidan att höja sin egen litenhet med andras storhet. Man tillverkar så gerna en nolla eller en afgud. Nollan är min nästa, afguden är ett namn, som kastar glans på mitt eget.

När Norge fått Sankt Olof, kunde Sverige ej längre umbära ett helgon och uppfann Sankt Erik. När Sverige ännu därtill fick Sankt Brita, kunde Finland ej stå efter och uppfann Sankt Henrik. Än i dag är det under en påfves värdighet att icke uppfinna åtminstone ett nytt helgon.

Men helgonglorian föll i pris, och man återgick till romarnes sed att tillbedja en Cæsar som Gud. Minnesstodernas långa rad begynte med kejsare och konungar, hvilka åter funno det prisvärdt att resa stoder åt sina fältherrar. Efter dem följde de store upptäckarne, vetenskapsmännen, tänkarne, skalderne, folkhjeltarne, industrimännen. Grafvarnes bilder hade länge förherrligat stora och små personligheter.

Finland är sannolikt det enda land, som frångått rangskalan, ty dess första minnesstod restes åt en vetenskapsman, den andra och tredje åt skalder. Efter dem följer en civil styresman, en biskop och slutligen, där sed varit att börja, en kejsare.

Man må ju unna ett folk den menskliga svagheten att förherrliga sig sjelf i sina store män. Något måste förlåtas kärleken och något qvarstå af föredömet. Döden, som utjemnar stort och litet, reser en piedestal åt de bortgångne. Bristerna falla bort, ett lifs betydelse framstår ogrumlad. Det är renande och uppfriskande att dock se någonting oåtkomligt för afunden.

Fortgår det, som härtills, skall nästa sekel se flera döda i marmor och bronz, än lefvande i folkens främsta leder. Ett folk af sten är dock någonting spöklikt. Man framsöker ur grafvarna den upphöjda storhet, som ej mer finns i den lefvande samtiden.

Om marmorn eller bronzen kunde le, huru ofta skulle ej medlidsamt löje spela kring de stela läpparne af mensklighetens heroer på piedestalerna! *Vanitas vanitatum!*

EN BOK.

HVAD är en bok? Skuggan af en tankeverld, det förstelnade ordet, fotograferadt på papper. Icke ingenting, icke allt. En bok är alltid något, alltid ett stycke menniskolif, men också endast ett stycke. Det finnes blott *en* hel bok, bibeln, som allena omfattar Gud och menniskan, andelif och naturlif. Alla andra böcker röra sig i eller kring menniskan, som utan Gud är ett rotlöst flarn på ett rullande klot.

Alla andra böcker äro fragment, styckeverk. Ingen, icke ens det fullständigast genomförda vetenskapliga system, kan uttömma tanken eller helt afspegla lifvet. Ös ut verldshafvet med en skopa! Men alla böcker innehålla droppar ur detta haf. Ingen bok är så tankefattig, så tom, att där icke finnes en bottensats af ett menniskolif. Det finnes intet så utfattigt menniskolif att där ej skulle återstå en rest utaf mensklighet. Den sinnessjukes brustna tankegång kan för en mellanstund hopfogas som stereoskopets två bilder hopflyta i en. Idiotens sofvande själ kan tidtals i blicken afspegla ett doldt inre. Den uslaste bok kan innehålla en lärdom. En gammal annonskalender, som längesedan dött bort från dagens marknad, kan vittna om det lif, som rört sig på hans tid. Bränn upp slagdängan, såsom man uppbränner ett maskbo eller en förtorkad rishög, askan är ju alltid nyttig för något, men tro ej därför att hon gått spårlös igenom verlden!

Böcker kunna lefva, det är läsas i årtusenden, såsom de fornindiska, grekiska, och romerska, men det är sörjdt för öfverproduktionen i bokverlden som i djurverlden. Icke ens klipphällarnas och de assyriska tegelstenarnas skriftmumier undgå förgängelsen. Af de tallösa fårknotor, djurhudar, pergamenter, papyrus, lump- ris- och träpapper, på hvilka menniskohanden ristat sitt bomärke i skrift eller tryck, återstå slutligen endast halfförgätna trasor i bibliotheken.

Hvad är ett bibliothek? Menniskoandens kyrkogård, uppfylld af frön för kommande vårar, men än mer af vissnade löf från förgångna somrar. En författares rykte är äppelblomman: äpplet ätes i dag, hvem mins det i morgon, och hvem mins dess blomma? Första nya vind har förstrött hennes blad: ett vilkor för nya blommor i nästa vår.

När man i vår tid ser ett bibliothek omsorgsfullt uppsamla, år efter år, allt tryck i bokform, undrar man huru länge ladorna skola rymma alla vissnade löf. Den tyska bokmarknaden ensam utsänder årligen trettio tusen nya verk i trettio millioner exemplar. Det är fiskarnas rom och insekternas ägg: inom en kort tid skulle de uppfylla haf och länder, därest ej en naturlag dömde nittionio af hundra till en förtidig undergång.

Hvilken lexa för en författares naiva tro på ett odödligt namn och ett varaktigt inflytande! Hvem mins i morgon de boktitlar och författarenamn, som i dag äro på allas läppar? Några flyta en generation framåt, sjunka så småningom, dyka upp, sjunka åter i djupet och begrafvas slutligen i katalogen med en grafskrift i literaturhistorien.

Intrycket af den gjorda boken, som bygger sitt hus efter ritning, kan icke mäta sig med intrycket af den upplefda boken, som berättar sitt lifs historia, där en läsare alltid kan igenkänna något af sig sjelf.

Stundom kommer en befallning ofvanefter: Skrif! -- Tala, Herre, din tjenare hör!... Då klarna hastigt de gåtor, hvilka eftertanken förgäfves ansträngt sig att lösa; årslånga, spillda mödor bära en oväntad frukt, och redskapet, som tvekande sätter sitt namn på titelbladet, igenkänner lätt det gifna, som han fått, från det sjelfgjorda, som blott är dess skugga.

Det finns välsignade böcker, liksom det finns förbannade böcker. Är icke menniskolifvet uppfyldt af omedvetna eller halfmedvetna impulser? Hvarför skulle tanken ensam vara för dem oåtkomlig? Konstnären och skriftställaren känna den ofta förtviflade kampen om verkets tillvaro, intill dess att Promethei gnista gifver den döda leran lif. Allt för sekler bestående har framgått ur inspirationen. Tekniken utför, anden dikterar. Johan Gutenberg hopfogar några trästafvar och uppfinner boktryckarkonsten. Thomas af Kempis antecknar ensliga stunders tankar i en mörk klostercell, och ännu fyra hundra år efter hans död gå dessa tankar igen i torparstugan på Finlands mo...

18 $^{3}/_{7}$ 87.

Digitaliserad av Projekt Runeberg och publicerad på http://runeberg.org/tankebok/.

Konverterad till .pdf, .epub, .mobi och .txt av Arkivkopia och publicerad på https://arkivkopia.se/sak/runeberg-tankebok.

Filen skapad 2018-12-17 13:41:55.726920